

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Anul 9 (65), Nr. 4

Octombrie – Decembrie 2020

S U M A R

Studii

ATTILA VARGA, Unele aspecte privind cererea de reexaminare și controlul de constituționalitate în cazul unei legi de aprobare a ordonanței de urgență (două decizii ale Curții Constituționale asupra unei singure legi).....	475
NICOLAE-HORIA ȚIȚ, Evoluția reglementărilor referitoare la competența instanțelor judecătorești în materie procesual civilă, prin raportare la jurisprudența Curții Constituționale și Înaltei Curți de Casație și Justiție	487
CRISTIANA-MIHAELA CRĂCIUNESCU, Ocrotirea interesului superior al copilului prin stabilirea competenței instanței în jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție	500
VERSAVIA BRUTARU, Tipicitatea subiectivă, obiect al recursului în casație	513

Istorie juridică

ANDREI RĂDULESCU (1880–1959) Fondator al școlii științifice de cercetare a vechiului drept românesc – (<i>Ion Ifrim</i>).	527
---	-----

Recenzie

Tudorel TOADER, Marieta SAFTA, <i>Contencios Constituțional</i> , ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2020, 487 p. (<i>Versavia Brutaru</i>)	537
Aurélien BAUDU, Juliette SÉNÉCHAL (dir.), <i>La conduite du changement climatique : entre contraintes et incitations</i> , L.G.D.J., Paris, 2018, 184 p. (<i>Mircea M. Duțu-Buzura</i>)	547

Viața științifică

Sesiunea anuală de comunicări științifice <i>Rolul Curții Constituționale și al Înaltei Curți de Casație și Justiție în configurarea dreptului românesc după intrarea în vigoare a noilor coduri</i> , Institutul de Cercetări Juridice "Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, <i>on-line</i> , București, 24–25 septembrie 2020 (<i>Aura Preda</i>).....	551
Journée d'études (Zi de studii): <i>Un secol de drept și relații internaționale. De la Societatea Națiunilor la Organizația Națiunilor Unite (1919/1920 – 1945–2020)</i> , București – Galați – Paris, <i>on-line</i> , 23 octombrie 2020 (<i>Mircea M. Duțu-Buzura</i>)	559

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Année 9 (65), N°. 4

Octobre – Décembre 2020

S O M M A I R E

Études

ATTILA VARGA, Certains aspects concernant la demande de réexamen et de contrôle de réglementations dans le cas d'une loi qui approuve l'ordonnance d'urgence (deux décisions de la Cour Constitutionnelle sur la même loi)	475
NICOLAE-HORIA ȚIȚ, L'évolution des réglementations concernant la compétence des instances en matière processuelle civile, en rapport avec la jurisprudence de la Cour Constitutionnelle et de l'Haute Cour de Cassation et Justice	487
CRISTIANA-MIHAELA CRĂCIUNESCU, La défense de l'intérêt supérieur de l'enfant par l'établissement de la compétence de l'instance dans la jurisprudence de l'Haute Cour de Cassation et Justice	500
VERSAVIA BRUTARU, La typicité subjective, objet du recours en cassation	513

Histoire juridique

ANDREI RĂDULESCU (1880–1959) – Fondateur de l'école scientifique de recherches de l'ancien droit roumain (<i>Ion Ifrim</i>)	527
---	-----

Comptes rendus

Tudorel TOADER, Marieta SAFTA, <i>Contencios Constituțional</i> , (Contentieux Constitutionnel 2 ^e édition, revue et complétée, Ed. Hamangiu, Bucarest, 2020, 487 p. (<i>Versavia Brutaru</i>)	537
Aurélien BAUDU, Juliette SÉNÉCHAL (dir.), <i>La conduite du changement climatique : entre contraintes et incitations</i> , L.G.D.J., Paris, 2018, 184 p. (<i>Mircea M. Dușu-Buzura</i>)	547

Vie scientifique

La Session annuelle de communications scientifiques <i>Le rôle de la Cour Constitutionnelle et de l'Haute Cour de Cassation et Justice dans la configuration du droit roumain après l'entrée en vigueur des nouveaux codes</i> , Institut de Recherches Juridiques "Acad. Andrei Rădulescu" de l'Académie Roumaine, <i>on-line</i> , Bucarest, 24–25 septembre 2020 (<i>Aura Preda</i>)	551
Journée d'études: <i>Un siècle de droit et relations internationales. De la Société des Nations à l'Organisation des Nations Unies (1919/1920 – 1945–2020)</i> , Bucarest – Galați – Paris, <i>on-line</i> , 23 octobre 2020 (<i>Mircea M. Dușu-Buzura</i>)	559

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Year 9 (65), No. 4

October – December 2020

SUMMARY

Studies

ATTILA VARGA, Some Aspects regarding the Presidential Request for Reconsideration of the Law and the Constitutional Review of the Law approving an Emergency Ordinance (Two Decisions Delivered by the Constitutional Court on a Single Law) ...	475
NICOLAE-HORIA ȚIȚ, The Evolution of the Regulations Regarding the Jurisdiction of the Courts in Civil Procedural Matters, by reference to the Jurisprudence of the Constitutional Court and of the High Court of Cassation and Justice	487
CRISTIANA-MIHAELA CRĂCIUNESCU, Protecting the Best Interest of Child by Establishing the Jurisdiction of the High Court of Cassation and Justice	500
VERSAVIA BRUTARU, Subjective Typicity, Object of Appeal in Cassation	513

Legal history

ANDREI RĂDULESCU (1880–1959) – Founder of the Scientific Research School of the Old Romanian Law (<i>Ion Ifrim</i>)	527
---	-----

Reviews

Tudorel TOADER, Marieta SAFTA, <i>Contentious Constitutional</i> , second edition, revised and appended, Hamangiu Publishing House, București, 2020, 487 p. (<i>Versavia Brutaru</i>)	537
Aurélien BAUDU, Juliette SÉNÉCHAL (dir.), <i>La conduite du changement climatique : entre contraintes et incitations</i> , L.G.D.J., Paris, 2018, 184 p. (<i>Mircea M. Dușu-Buzura</i>)	547

Scientific Life

Annual Session of Scientific Communications: <i>The Role of the Constitutional Court and of the High Court of Cassation and Justice in the Configuration of the New Romanian Law After the Entry into Force of the New Codes</i> ; “Acad. Andrei Radulescu” Institute of Juridical Research of Romanian Academy, on-line, Bucharest, September 24–25, 2020 (<i>Aura Preda</i>)	551
Journée d’études (Zi de studii): <i>A Century of Law and International Relations. From the League of Nations to the Organization United Nations (1919/1920 – 1945–2020)</i> , Bucharest – Galati – Paris, on-line, October 23, 2020 (<i>Mircea M. Dușu-Buzura</i>)	559

**UNELE ASPECTE PRIVIND CEREREA DE REEXAMINARE
ȘI CONTROLUL DE CONSTITUȚIONALITATE ÎN CAZUL
UNEI LEGI DE APROBARE A ORDONANȚEI DE URGENȚE
(două decizii ale Curții Constituționale asupra unei singure legi)**

Attila VARGA*

Abstract: *The Constitutional Court delivered two decisions on the Law approving the Emergency Ordinance no. 4/2016 concerning the modification and completion of the National Education Law no. 1/2011, exercising in both cases an a priori constitutional review at different stages of the legislative process. When analysing the objections of unconstitutionality, the Court made a number of clarifications concerning some constitutional institutions and procedures, which on the one hand strengthen the already formed case law, on the other hand enrich and develop this case law with new elements and arguments. In this paper I summarize these issues with a specific note on the request made by the President of Romania for the reconsideration of the law adopted by the Parliament and on the review procedure carried out by the Parliament after the law approving the emergency ordinance as a whole was declared unconstitutional.*

Key words: *legislative procedure, promulgation of laws, request for reconsideration of the law, resuming legislative procedure, law approving an emergency ordinance, effects of the Constitutional Court decisions.*

(Decizia nr. 624 din 26 octombrie 2016 publicată în M. Of. nr. 937 din 22 noiembrie 2016 și Decizia nr. 412 din 20 iunie 2019, publicată în M. Of. nr. 570 din 11 iulie 2019)

1. Unele considerații preliminare

Funcția legislativă a Parlamentului se realizează printr-o serie de proceduri prevăzute în Legea fundamentală și detaliate în regulamentele parlamentare, toate fiind supuse controlului de constituționalitate, asigurându-se astfel constituționalitatea procesului legislativ.

În afară de procedura obișnuită de legiferare – înțelegând prin aceasta inițierea (din partea celor îndrituiți), dezbateră și adoptarea legii în cadrul unor

* Judecător la Curtea Constituțională a României; Conf.univ.dr., Universitatea Sapienția din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe și Artă, Departamentul de Științe Juridice; ccr@ccr.ro

proceduri exclusiv parlamentare – sistemul nostru constituțional mai cunoaște și proceduri speciale, precum și proceduri complementare de legiferare.

Astfel de proceduri speciale sunt: procedura de urgență, procedura în cadrul delegării legislative, procedura angajării răspunderii Guvernului, procedura adoptării legilor bugetare, procedura adoptării legilor de ratificare a tratatelor internaționale, respectiv procedura adoptării legilor constituționale.

În ceea ce privește procedurile complementare, acestea se referă, pe de o parte, la reexaminarea legii la cererea președintelui României, iar, pe de altă parte, la reexaminarea legii ca urmare a constatării neconstituționalității unei legi, a unor dispoziții legale în urma realizării controlului de constituționalitate efectuat de către Curtea Constituțională.

Fără a intra în analiza motivelor și a altor aspecte, cu siguranță relevante și pertinente, doar constat că s-a format de a lungul anilor o practică de legiferare, *in sine* formal constituțională, dar în același timp nefirească, prin utilizarea excesivă a unor proceduri, în special a procedurii delegării legislative.

Adoptarea actelor normative cu putere de lege sub forma ordonanței de urgență, formal, nu încalcă litera prevederilor Constituției, dar tocmai datorită frecvenței, chiar abundenței acestei proceduri, în detrimentul procedurii obișnuite de legiferare, se îndepărtează de spiritul reglementărilor constituționale, de voința inițială și originară a legiuitorului constituant (atât a celui originar, cât și a celui derivat), printre altele și prin faptul că a inversat raportul inerent necesar ce trebuie să existe între regula și excepțiile de la regulă. Concret, este vorba de faptul că regula constituțională consacrată în art. 61 alin. (1) din Legea fundamentală, care prevede explicit că Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării, regulă din care, cel puțin teoretic se desprinde idea că majoritatea covârșitoare a legilor, respectiv actul de legiferare, într-o proporție semnificativă, se realizează în/prin, și de către Parlament prin procedura ordinară, obișnuită de legiferare.

Într-adevăr, Constituția prevede și câteva excepții de la această regulă, instituind proceduri speciale, cu precădere pentru (i) ordonanțele de urgență emise de Guvern în virtutea delegării legislative și pentru (ii) adoptarea unor legi ca urmare a angajării răspunderii Guvernului. Astfel, în viziunea și concepția puterii constituante, în asemenea situații deosebite Guvernul, fără să se substituie puterii legiuitoare, adoptă acte normative cu putere de lege. Evident că, față de regula activității de legiferare obișnuite, aceste excepții pot apărea accidental, în situații cu adevărat excepționale, deosebite, deci cu o frecvență redusă. Practica de mai bine de două decenii ne-a dovedit că excepțiile prevăzute în Constituție au devenit regulă, în sensul că, în special ordonanțele de urgență ale Guvernului au devenit principala formă de legiferare, iar regula, adică adoptarea legilor în procedură obișnuită în fața Parlamentului a devenit (impropriu spus) excepție.

Practicarea în exces a acestei modalități și proceduri speciale de legiferare a condus în mod firesc la sesizarea instanței de contencios constituțional pentru a se pronunța asupra constituționalității acestor demersuri. În acest context Curtea Constituțională și-a format o jurisprudență consecventă și constantă legată de anumite

aspecte privind respectarea, în special, a regulilor procedurale. Astfel, confruntându-se cu situații de fapt și de drept diferite în controlul de constituționalitate a acestor acte normative și proceduri legislative, prin jurisprudența creată contribuie la dezvoltarea sensului, conținutului și interpretărilor date mai multor prevederi constituționale, precum și la evoluția percepțiilor doctrinare.

2.Obiectul controlului de constituționalitate în cazul celor două decizii.

Parcursul legislativ.

Curtea Constituțională s-a pronunțat prin două decizii asupra Legii de aprobare a Ordonanței de urgență nr. 4/2016 privind modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011, respectiv Decizia nr. 624/2016¹ și Decizia 419/2019² [Este de precizat că, din perspectiva analizei ce face obiectul prezentei lucrări și care se referă la numite aspecte privind diferite etape și faze a procesului legislativ, conținutul normativ al normelor supuse controlului de constituționalitate respectiv al Ordonanței de urgență nr.4/2016³ și reglementările concrete incluse în Legea de aprobare a ordonanței de urgență menționată are puțină relevanță].

Apreciem că cele două decizii ale Curții Constituționale sunt importante și relevante, prezentând chiar și anumite elemente de noutate, în special prin acele considerente care analizează și explică regulile privind procedura adoptării legilor de aprobare a ordonanței de urgență, precum și limitele reexaminării, atât ca urmare a solicitării Președintelui României, cât și ca urmare a controlului de constituționalitate.

În ceea ce privește de parcursul legislativ a proiectului legii de aprobare a Ordonanței de urgență nr.4/2016 privind modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011 trebuie reținute anumite etape ale procedurii: proiectul de lege de aprobare a ordonanței de urgență a fost depus și înregistrat la Camera Deputaților în calitate de primă cameră sesizată, în data de 14 martie 2016, fiind dezbătut și adoptat cu completări în 6 aprilie 2016. Senatul, fiind camera decizională, a adoptat proiectul de lege cu modificări și completări la data de 9 mai 2016, fiind transmis spre promulgare. Președintele României, înainte de promulgare, potrivit art. 77 alin. (2) din Constituție a formulat o cerere de reexaminare a Legii în data de 13 septembrie. Camera Deputaților a luat în dezbateră raportul Comisiei de învățământ, știință, tineret și sport asupra cererii de reexaminare, admitând 30 de amendamente și respingând 29. La votul final în Camera Deputaților legea (această datorită obiectului de reglementare fiind lege organică potrivit art. 73 alin. (3) lit. n) nu a obținut majoritatea absolută necesară adoptării legii organice astfel cum este prevăzută de art. 76 alin (1) din Constituție. Senatul, în calitate de cameră decizională, a aprobat raportul de respingere a cererii de reexaminare întocmit de Comisia pentru

¹ Decizia nr. 624/2016 a Curții Constituționale, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 937/ 2016.

² Decizia nr. 412/2019 a Curții Constituționale, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 570/2019.

³ Ordonanța de urgență nr. 4/2016, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 182/2016, are un articol unic: „Art.146: Diploma de doctor încetează să mai producă efecte juridice din momentul comunicării dispoziției de retragere a titlului.”

învățământ, știință, tineret și sport, și a adoptat Legea de aprobare a Ordonanței de urgență nr. 4/2016, neluând în considerare, neacceptând observațiile Președintelui României, formulate în cererea de reexaminare. La sesizarea unui număr de senatori, Curtea Constituțională exercită un control *a priori* asupra actului normativ și constată, prin Decizia nr. 624/2016, neconstituționalitatea legii în ansamblul său, atât sub aspectul criticilor extrinseci, privind încălcarea principiului bicameralismului, cât și a celor intrinseci, în special cu referire la încălcarea condițiilor privind calitatea legii, respectiv claritatea și previzibilitatea normei astfel cum sunt consacrate în art. 1 alin. (5) din Constituție.

În procesul de punere de acord a legii cu decizia sus-menționată a Curții, potrivit art.147 alin. (2) din Constituție, prima cameră sesizată, Camera Deputaților a adoptat legea de aprobare a ordonanței de urgență cu amendamente la data de 11 aprilie 2017, iar camera decizională, Senatul, la data de 1 aprilie 2019 a adoptat legea, de asemenea, cu amendamente și a fost trimisă spre promulgare Președintelui României, care, la data de 19 aprilie, a formulat o obiecție de neconstituționalitate cu care a sesizat Curtea Constituțională. Instanța de contencios constituțional prin Decizia nr. 412/2019 a respins, ca neîntemeiată, obiecția de neconstituționalitate formulată de Președintele României, constatând, în raport cu criticile formulate, constituționalitatea Legii pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 4/2016 privind modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011.

3. Legea adoptată după cerere de reexaminare.

Unele precizări din Decizia nr. 624/2016 a Curții Constituționale

Curtea Constituțională în Decizia nr. 624/2016 a clarificat printre altele și aspectele privind procedura legislativă complementară de soluționare a cererilor de reexaminare formulate de Președintele României, bazându-se, în bună parte, pe jurisprudența⁴ sa deja existentă, interpretând art.77 alin. (2) din Constituție astfel: *”... Președintele în cadrul procedurii de promulgare, are obligația de a analiza conținutul normativ al legii și de a constata dacă au fost respectate prevederile regulamentare, constituționale sau convenționale la care România este parte sau dacă interesul public, realitățile sociale, economice sau politice justifică reglementarea adoptată de Parlament și supusă promulgării.”* (par. 26).

Actul promulgării este o atribuție, o obligație a Președintelui prin care autentifică legea adoptată, respectiv constituționalitatea, legalitatea și chiar oportunitatea legii, dispunând publicarea ei în publicația oficială a statului, în „Monitorul Oficial” al României⁵. Președintele nu poate refuza promulgarea legii, ci

⁴ În acest sens, a se vedea *Decizia CCR nr. 355/2007* publicată în M. Of. nr. 318/2007, *Decizia nr. 991/2008*, publicată în M. Of. nr. 682/2008, *Decizia nr. 81/2013*, publicată în M. Of. nr. 136/2013, *Decizia nr. 1/2015*, publicată în M. Of. nr. 85/2015.

⁵ Despre promulgare în literatura de specialitate: Mihai Constantinescu, Ioan Vida, *Promulgarea legii*, în „Dreptul” nr. 6/2000; Cristian Ionescu, *Constituția României comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudența Curții Constituționale*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 338.

poate să amâne această operațiune pentru a-și exercita fie dreptul de a cere reexaminarea legii, în special pentru motive de oportunitate, pentru soluțiile legislative considerate necorespunzătoare, fie dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, solicitând, motivat, un control de constituționalitate asupra legii adoptate în ansamblul său sau asupra unor prevederi concrete din actul normativ adoptat⁶.

Prin urmare, Președintele României poate condiționa promulgarea legii declanșând una dintre cele două proceduri sus-menționate, respectiv (i) cererea de reexaminare a legii și (ii) solicitarea unui control de constituționalitate, ceea ce produce efectul amânării promulgării. Astfel promulgarea nu este un simplu act formal al Președintelui, ci impune obligația complexă de analiză a conținutului actului normativ adoptat de Parlament, precum și a legalității și constituționalității procesului legislativ, obligație exercitată în virtutea art. 80 alin. (2) din Constituție, care prevede îndatorirea șefului statului de a veghea la buna funcționare a autorităților publice.

Cu toate acestea, Președintele nu poate refuza promulgarea legii, întrucât „refuzul nejustificat de a promulga legea poate fi considerată o abatere a Președintelui de la una dintre îndatoririle sale constituționale”⁷.

Cererea de reexaminarea a unei legi este însă un drept al Președintelui pe care o poate exercita în mod discreționar, în sensul că este singurul în măsură să decida dacă va cere sau nu reexaminarea legii. În privința conținutului observațiilor formulate de Președinte, de asemenea, se bucură de o marjă largă de apreciere atât de legalitate, cât și de oportunitate. În același timp, nu poate formula critici de neconstituționalitate în cadrul acestei proceduri, având la îndemână posibilitatea sesizării directe a Curții Constituționale în caz că apreciază că unele texte din legea adoptate sau legea în întregime ar fi neconstituțională. De asemenea, nu poate formula și nu poate propune texte noi în lege, care nu au legătură cu textele existente, întrucât aceasta ar echivala cu exercitarea unui drept de inițiativă legislativă, drept pe care Președintele nu îl are. În acest sens, în doctrină s-a reținut că „Președintele nu poate face presiuni asupra Parlamentului, încercând să-i propună o anumită redactare a vreunui articol, sau să modifice substanța legii”⁸.

De asemenea, Curtea Constituțională în jurisprudența sa precizează că, „Prin urmare, analiza Președintelui poate viza, pe de o parte, aspecte de legalitate, deficiențe ale legii legate de procedura de adoptare sau de conținutul său prin

⁶ A se vedea în literatura de specialitate. Ioan Chelaru, *Considerații referitoare la Procedura parlamentară a reexaminării legilor din inițiativa Președintelui României*, „Dreptul”, nr. 6/2016 p. 89–93; Cristian Ionescu, *Unele reflecții pe marginea art. 77 din Constituția României, republicată*, în „Curierul Judiciar” nr. 6/2009. De asemenea, în literatura juridică de specialitate se precizează că „promulgarea nu este un drept discreționar al Președintelui României, care ar rămâne la latitudinea sa să-l exercite, ci o obligație constituțională, ce decurge chiar din redactarea art. 77 alin. (1) din Constituție” - Cristian Ionescu, Corina Adriana Dumitrescu, (coord.) *Constituția României, comentarii și explicații*, Editura C.H. Beck, București, 2017, p. 823.

⁷ Idem. p. 825.

⁸ *Ibidem*, p. 824.

raportare la acte normative interne sau internaționale în vigoare, fiind necesară corelarea cu ansamblul reglementărilor interne și armonizarea legislației naționale cu legislația europeană și cu tratatele internaționale la care România este parte, precum și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, și, pe de altă parte, aspecte de oportunitate care privesc efectele economice, sociale, de mediu, legislative și bugetare pe care le produc reglementările adoptate, (...) Reexaminarea poate fi cerută o singură dată, pentru orice motiv – de formă/procedură sau de fond/conținut, cu privire la legea în integralitatea sa ori pentru o parte dintre normele sale. Ca urmare a formulării cererii de reexaminare, legea este retrimisă în Parlament, care este obligat să reia procedura de legiferare și să dezbată în plenum celor două Camere solicitările adresate de Președinte.” (par. 26.)

Trebuie precizat că nu numai cererea de reexaminare formulată de Președinte are anumite limite, ci reexaminarea propriu-zisă realizată de Parlament. De altfel, Curtea Constituțională referindu-se la această procedură complementară, a constatat că limitele sesizării Parlamentului pentru reexaminarea legii sunt definite de însăși cererea de reexaminare. În acest context, se poate afirma că Președintele României, exercitând acest drept prevăzut la art.77 alin. (2) din Constituție, solicită redeschiderea procedurii legislative și invită Parlamentul la o nouă deliberare legată de observațiile și problemele pe care le-a ridicat.

Prin urare, deși contextul este cel al redeschiderii procedurii legislative, acest aspect nu conferă Parlamentului dreptul să reexamineze întreaga lege sau să se pronunțe asupra acelor prevederi deja adoptate la care Președintele nu a făcut referire. Parlamentul are obligația să reexamineze toate textele, prevederile legale la care face trimitere Președintele, precum și la cele care au legătură cu acestea, asigurându-se succesiunea logică a ideilor și coerența reglementării. Parlamentul nu poate însă să extindă reexaminarea la alte texte din lege care nu au legătură cu cele obiectate și cu atât mai puțin nu are dreptul de a opera completări, modificări prin introducerea de noi texte. Acest din urmă aspect ar echivala cu o nouă propunere legislativă, însă fără parcurgerea a tuturor etapelor și fazelor legiferării. Altfel spus nu se pot introduce reglementări noi în această procedură complementară în afara cadrului determinat prin cererea de reexaminare.

Desigur, Parlamentul poate modifica legea în sensul cerut de Președinte sau, dimpotrivă, le poate respinge, întrucât nu este obligat prin dispozițiile constituționale să își însușească observațiile sau punctele de vedere al Președintelui.

Totuși, în literatura de specialitate s-a afirmat că această competență a Parlamentului ar fi limitată, respectiv „competența Parlamentului este deplină numai atunci când Președintele solicită reexaminarea în întregime a legii”⁹. Față de

⁹ Ramona Delia Popescu, *Comentariu asupra jurisprudenței Curții Constituționale privind procedura reexaminării legii ca urmare a solicitării Președintelui României*, (Deciziile nr. 1596/2011, 1597/2011 și 1598/2011) In. AUB „Drept”, nr. I/2012 p. 110. În același sens mai detaliat a se vedea Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, (coord.) *Constituția României comentariu pe articole*, ediția 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2019, p. 683–685.

această împrejurare, se impun două observații. În primul rând, Parlamentul se află în totdeauna în deplinătatea competenței sale, desigur în condițiile impuse de reglementările constituționale. În al doilea rând, se pune întrebarea (la care Curtea Constituțională nu a pus în discuție această problemă prin deciziile mai sus-menționate și nu și-a format o poziție față de această chestiune) dacă Președintele poate cere reexaminarea în întregime a legii, în sensul că observațiile sunt atât de generale și în dezacord cu reglementările legii încât Parlamentul ar putea considera că din această fază a procesului legislativ ar putea schimba în întregime textul legii. Apreciem că nu poate să recurgă la o asemenea soluție, dar, mai înainte, considerăm că nici Președintele nu ar putea să formuleze o asemenea cerere de reexaminare, cu un asemenea conținut și cu consecința sus-menționată. Într-o atare ipoteză Președintele, în mod implicit, și-ar aroga un drept la inițiativă legislativă pe care Constituția nu-i recunoaște, respectiv Parlamentul ar proceda la dezbaterea și adoptarea unei legi într-o procedură legislativă incompletă, procedură neprevăzută de Constituție. Astfel cum Președintele nu poate formula texte noi, propuneri de reglementări propriu-zise formulate ca atare, ci numai observații legate de cele existente, nici Parlamentul nu poate să încheie procedura legislativă la această etapă și instantaneu să deschidă calea adoptării unei noi legi pornind de la o cerere de reexaminare.

Pe cale de consecință nu doar Parlamentului îi este circumscris conținutul legiferării ca urmare a cererii de reexaminare, ci și Președintelui îi este condiționat conținutul cererii de reexaminare

Curtea Constituțională în Decizie nr. 624/2016 a mai precizat o nuanță procedurală și anume împrejurarea că alături de votul final asupra Legii pentru adoptarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 4/2016 a fost în prealabil supus votului și raportul de respingere a cererii de reexaminare a Președintelui, formulată de comisia permanentă de specialitate, „*nu poate fi convertită într-un viciu de neconstituționalitate de natură a afecta legea astfel adoptată.*” (par. 29)

Senatul (cameră decizională) a respectat procedura constituțională și regulamentul întrucât a supus votului final legea de aprobare a ordonanței de urgență, obligatorie și în procedura complementară prevăzută de art. 77 alin (2) din Constituție.

De altfel Curtea, prin Decizia nr. 30/2016 prin care s-a pronunțat asupra propunerii de modificare art. 137 din Regulamentul Camerei Deputaților care viza procedura reexaminării, a constatat neconstituționalitatea dispozițiilor care abrogau procedura votului final pe lege în ansamblul său¹⁰. Curtea a reținut, că, dispozițiile art. 77 alin. (3) din Constituție fac mențiune expresă despre „legea adoptată după reexaminare” acestea impun supunerea la votului final în plenul fiecărei Camere a legii, Parlamentul fiind obligat ca în această procedură a reexaminării să se exprime asupra actului normativ reexaminat, iar nu asupra cererii de reexaminare sau asupra

¹⁰ Decizia nr. 30/2016, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 117/2016.

rapoartelor comisiilor parlamentare. Aceasta din urmă fiind doar o posibilitate a Parlamentului, obligația constituțională fiind votul final asupra legii reexaminată.

Prin urmare Curtea a întărit regula potrivit căreia procedura de adoptarea legii de către Parlament, chiar și în ipoteza redeschiderii procedurii legislative ca urmare a unei cereri de reexaminare formulate de Președinte României, se termină, se consumă prin votul final dat asupra întregii legi supuse reexaminării.

4. Efectele deciziei Curții în cazul declarării neconstituționale a unei legi de aprobare a ordonanței de urgență în ansamblul său. Decizia Curții nr. 412/2019

Astfel cum am prezentat în parcursul legislativ al Legii de aprobare a Ordonanței de urgență nr. 4/2016 privind modificarea și completarea Legii educației naționale nr. 1/2011, Curtea Constituțională prin Decizia nr. 624/2016 a constatat neconstituționalitatea sa în ansamblul său, în principal pentru motive extrinseci și în subsidiar și din motive intrinseci de neconstituționalitate.

Potrivit procedurilor constituționale, în asemenea situații Parlamentului îi revine obligația de a pune de acord legea constatată neconstituțională cu decizia Curții, printr-o procedură de reexaminare a legii, potrivit coordonatelor trasate de instanța de contencios constituțional. În urma acestui demers legislativ, Parlamentul a adoptat Legea de aprobare a Ordonanței de urgență nr. 4/2016, însă, înainte de a fi promulgată, Președintele României a sesizat Curtea Constituțională.

Prin urmare putem constata că Președintele față de această lege a exercitat ambele prerogative constituționale prin care poate amâna promulgarea și anume *vetoul suspensiv* în cazul cererii de reexaminare și dreptul de a solicita Curții Constituționale de a verifica constituționalitatea legii în cauză.

Președintele României, ca autor al obiecției de neconstituționalitate, a susținut, în mod eronat, că neconstituționalitatea legii de aprobare a ordonanței de urgență în ansamblul său – constatată de Curte prin Decizia nr. 624/2016 – ar trebui să ducă *ex post* la parcurgerea tuturor etapelor de legiferare începând cu înregistrarea unei noi inițiative legislative, însoțită de expunere de motive, solicitarea avizelor necesare, întocmirea rapoartelor în comisiile permanente ale fiecărei Camere ale Parlamentului și continuând cu toate celelalte faze și etape.

De principiu, autorul sesizării are dreptate, întrucât într-adevăr dacă se constată neconstituționalitatea în întregime a unei legi aprobate în Parlament, procedura legislativă trebuie reluată de la capăt, sau forul legiuitor are dreptul să și renunțe la actul normativ respectiv. Însă, în cauza respectivă este vorba de o lege de aprobare a ordonanței de urgență care prezintă o serie de particularități, pe care Curtea Constituțională le-a analizat în Decizia nr. 412/2019. Analiza trebuia să pornească, așa cum era de altfel firesc, de la natura juridică/constituțională a ordonanței de urgență, astfel cum este stabilit în art. 115 alin. (4), (5) și (7) din Constituție. Guvernul poate adopta ordonanța de urgență numai în situații extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată, având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora. Ordonanța de urgență intră în vigoare numai după

depunerea spre dezbatere în procedură de urgență la Camera competentă și publicarea ei în „Monitorul Oficial”, urmând ca Parlamentul să aprobe sau să respingă printr-o lege, ordonanța de urgență în cauză. Se poate observa că prevederile constituționale impun două categorii de condiții pentru adoptarea și intrarea în vigoare a ordonanțelor de urgență. Prima categorie de condiții se referă la circumstanțe și la conținutul normativ al actului normativ, și anume la situația extraordinară care impune o reglementare ce nu poate fi amânată. A doua categorie de condiții se referă la obligațiile procedurale ale Guvernului de a motiva urgența, sesizarea Parlamentului pentru declanșarea în procedură de urgență a procesului legislativ, prin care, implicit se realizează și un control parlamentar asupra activității de legiferare delegate a Guvernului, și publicarea ordonanței de urgență în „Monitorul Oficial”.

Toate acestea, în caz de sesizare, pot fi verificate de Curtea Constituțională.

Instanța de contencios constituțional a stabilit că *”depunerea de către Guvern a ordonanței de urgență la Parlament este o condiție pentru existența juridică a înseși ordonanței de urgență adoptată (...) în lipsa îndeplinirii acestei condiții ad validitatem, ordonanțe de urgență este un act inexistent, care nu poate produce niciun fel de efecte juridice și nu poate forma obiectul activității de legiferare a Parlamentului.”* (par. 43)

Aceste aspecte constituționale degajă alte consecințe procedurale. Depunerea spre dezbatere în procedură de urgență la Camera competentă a ordonanței de urgență se realizează prin depunerea unui proiect de lege de aprobare a ordonanței de urgență, imediat după aprobarea acesteia din urmă. Valabilitatea ordonanței de urgență, ca act normativ, depinde (în această ordine) pe de o parte de depunerea proiectului de lege de aprobare la Parlament, precum și de publicarea în „Monitorul Oficial”. Din aceste precizări se desprinde ideea că numai Guvernul poate iniția un astfel de proiect de lege de aprobare a ordonanței de urgență, având o competență exclusivă în acest sens.

De asemenea, trebuie observat că datorită naturii juridice a ordonanței de urgență aceasta intră în vigoare dacă sunt îndeplinite cumulativ cele două condiții de sesizare a Parlamentului cu un proiect de lege de aprobare a ordonanței de urgență și publicarea ei în „Monitorul Oficial”. Guvernul odată ce a „consumat”, a îndeplinit procedura sesizării Parlamentului, realizat prin depunerea unui proiect de lege de aprobare a ordonanței de urgență, nu poate retracta și nici repeta ulterior. Astfel cum s-a pronunțat Curtea Constituțională că *”depunerea ordonanței de urgență, prin sesizarea Parlamentului cu proiectul de lege de aprobare a acesteia, este un act uno actu, irevocabil și irepetabil al Guvernului, ceea ce produce o desesizare Guvernului, de această obligație constituțională, drept pentru care, acest act este unic și se poate îndeplini, așadar o singură dată.”* (par. 44)

Mai mult decât atât, nici constatarea neconstituționalității legii de aprobare a ordonanței de urgență în ansamblul său printr-o decizie a Curții Constituționale nu are efectul *”desesizării Parlamentului pe de o parte, ordonanța de urgență și-ar*

pierde existența juridică din moment ce aceasta nu mai poate fi considerată ca fiind depusă în mod valid la Parlament, iar pe de altă parte, consecințele neconstituționalității modului de desfășurare a procedurii parlamentare sau a conținutului amendamentelor admise în faza parlamentară a adoptării legii de aprobare s-ar reflecta asupra ordonanței de urgență deja aflate în vigoare. Mai mult, s-ar ajunge la sancționarea Guvernului pentru erorile de apreciere ale Parlamentului, ceea ce nu poate fi acceptat.” (par. 48)

Pe cale de consecință și ținând cont de toate aceste aspecte rezultă că „în ipoteza legii de aprobare a ordonanței de urgență, ori de câte ori un motiv de neconstituționalitate extrinsecă/intrinsecă determină neconstituționalitatea acesteia în ansamblu, Parlamentul rămâne sesizat cu proiectul de lege de aprobare a ordonanței de urgență, având obligația de a reexamina potrivit art. 147 alin. (2) și (4) din Constituție legea/dispozițiile legii pentru punerea lor de acord cu decizia de neconstituționalitate, ceea ce presupune reluarea procesului legislativ de la etapa subsecventă înregistrării proiectului de lege de aprobare a ordonanței de urgență.” (par. 50)

Curtea Constituțională, pentru a clarifica toate aspectele legate de efectele deciziilor sale prin care constată neconstituționalitatea legii de aprobare a ordonanței de urgență, a menționat, alături de ipoteza de față, și alte două situații, și anume: „ori de câte ori un motiv de neconstituționalitate intrinsecă determină neconstituționalitatea anumitor prevederi ale legii de aprobare a ordonanței de urgență, deși parlamentul rămâne sesizat cu proiectul de lege de aprobare a ordonanței de urgență, reexaminarea presupune doar reluarea procesului legislativ numai în privința aspectelor de neconstituționalitate constatate”; respectiv „ori de câte ori un motiv de neconstituționalitate extrinsecă determină neconstituționalitatea legii de aprobare a ordonanței de urgență în ansamblu, iar Curtea constată și neconstituționalitatea în parte a acesteia, pe motive de neconstituționalitate intrinsecă, Parlamentul rămâne sesizat cu proiectul de lege de aprobare a ordonanței de urgență, având obligația de a reexamina, potrivit art. 147 alin. (2) și (4) din Constituție legea/dispozițiile legii pentru punerea ei de acord cu decizia de neconstituționalitate, ceea ce presupune reluarea procesului legislativ de la etapa subsecventă înregistrării proiectului de lege de aprobare de urgență.” (par. 50)

Prin urmare în toate cele trei ipoteze pe de o parte Parlamentul rămâne sesizat cu proiectul de lege de aprobare, pe de altă parte Guvernul nu poate depune fiind o imposibilitate juridică de a depune un nou proiect de lege de aprobare pentru aceeași ordonanță.

În loc de concluzii se poate constata și afirma că, deși Curtea Constituțională s-a pronunțat de multe ori asupra ordonanțelor de urgență, asupra cererii de reexaminare solicitate de Președintele României, formându-se o jurisprudență constantă și consecventă, ca urmare a noilor critici formulate în viitor jurisprudența Curții se poate dezvolta.

În litigiul constituțional prezentat, atât actul de sesizare, cât și criticile de neconstituționalitate formulate au oferit posibilitatea Curții Constituționale de a efectua analize și aprecieri suplimentare referitoare la anumite instituții, respectiv proceduri constituționale, de natură să aducă noi lămuriri, asigurând o mai bună aprofundare și înțelegere a sensului reglementărilor constituționale, interpretând și aplicând, astfel, mai corect normele constituționale substanțiale și cele procedurale.

Prin această interacțiune complexă, ce presupune actul legiferării și actul verificării constituționalității legilor, precum și efectele pe care le produce toate acestea, se realizează un dialog autentic între Curtea Constituțională și alte autorități publice fundamentale ale statului, dialog ce poate produce consecințe deosebit de benefice privind clarificarea, detalierea, aprofundarea unor instituții și proceduri constituționale.

Beneficiarii nemijlociți ai unor astfel de decizii prin care se produc toate aceste clarificări sunt autoritățile statului, care astfel pot aplica cu mai multă rigoare prevederile legii fundamentale, precum și doctrina, știința dreptului, care se poate dezvolta și îmbogăți cu noi aspecte, elemente și argumente în ceea ce privește tezele, conceptele, aprecierile științifice formulate referitoare la instituțiile și procedurile constituționale.

EVOLUȚIA REGLEMENTĂRILOR REFERITOARE LA COMPETENȚA INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ÎN MATERIE PROCESUAL-CIVILĂ, PRIN RAPORTARE LA JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE ȘI ÎN ALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE*

Nicolae-Horia ȚII*

Abstract: *The article analyses how the jurisprudence of the Constitutional Court and of the High Court of Cassation and Justice influenced the regulation of certain legislative solutions regarding the jurisdiction of the courts. Specifically, the legislative changes regarding the material competence for the resolution of the cases in the first instance and in the appeal operated by Law no. 310/2018 as a result of Decision no. 369/2017 of the Constitutional Court; the modifications operated regarding the optional competence, by the same normative act, following the Decision no. 7/2016 of the High Court of Cassation and Justice (appeal in the interest of the law) and Decision no. 290/2018 of the Constitutional Court, as well as on the reasons and the competence to solve the relocation of civil cases, related to the Decisions no. 558/2014 and 169/2016 of the Constitutional Court.*

Key words: *court, material jurisdiction, optional jurisdiction, relocation of civil cases.*

1. Câteva remarci introductive

Reglementarea competenței a fost în ultimii ani, una dintre preocupările predominante ale legiuitorului în materie procesual-civilă. Apariția noului Cod de procedură civilă nu a „temperat” dinamica legislației în acest domeniu, modificări ale soluțiilor legislative având loc și după intrarea în vigoare a acestuia, impulsionate, nu în puține cazuri, de reacții ale practicii judiciare la noile reglementări¹. Schimbarea de paradigmă în ceea ce privește modul de stabilire a

* Studiul de față reprezintă varianta consolidată a lucrării cu același titlu prezentată la sesiunea anuală de comunicări științifice „Rolul Curții Constituționale și al Înaltei Curți de Casație și Justiție în configurarea dreptului românesc după intrarea în vigoare a noilor coduri”, organizată de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române, on-line, București, 24–25 septembrie 2020.

* Lector univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept, horia.tit@gmail.com.

¹ Pentru o analiză detaliată a istoricului normelor de competență materială, a se vedea Zidaru Gh.-L., *Competența instanțelor judecătorești în dreptul procesual civil român și german*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 307–321

competenței materiale – sub imperiul Codului anterior, judecătoria era instanța cu plenitudine de competență pentru soluționarea cauzelor în primă instanță, competența tribunalului în primă instanță intervenind numai în cazurile expres prevăzute de lege, în timp ce în reglementarea noului Cod situația este exact inversă – a determinat și necesitatea reconfigurării anumitor soluții legislative în vederea determinării întinderii competenței materiale a judecătoriei, care, în practică, își păstrează preponderența. Fiind vorba despre situații de excepție însă (tot ce nu este reglementat în mod expres în competența judecătoriei în primă instanță, revine în competența tribunalului, mai puțin în materia contenciosului administrativ, unde competența de primă instanță este repartizată între tribunal și curtea de apel), acestea trebuie configurate astfel încât să asigure, în practică, un echilibru între imperativul asigurării accesului la justiție al cetățeanului și nevoile sistemului judiciar (inclusiv cele de natură administrativ).

Arhitectura sistemului de competență a instanțelor judecătorești este una cu largi implicații atât la nivelul drepturilor individuale, cât și la cel al organizării justiției ca serviciu public. Se împletesc, așadar, criteriile de natură substanțială, orientate spre cetățean sau subiect de drept, cu cele de natură formală, orientate spre societate și stat. Dialectica lor trebuie să conducă la soluții legislative optime, destinate în primul rând realizării liberului acces la justiție, dar și unei bune organizări și funcționări a sistemului judiciar.

În acest context, remarcăm interacțiunea între puterea legiuitoare și puterea judecătorească, în vederea decelării soluțiilor legislative apte să conducă la atingerea scopurilor sus-menționate, precum și influența Curții Constituționale, care, ca legiuitor negativ, sancționează acele soluții legislative care ar intra în contradicție cu normele constituționale. În materia competenței, vom analiza, în cele ce urmează, impactul acestei interacțiuni asupra soluțiilor legislative adoptate cu privire la competența materială pentru judecata în primă instanță și în recurs, competența facultativă și strămutarea pe motiv de bănuială legitimă.

2. Decizia nr. 369/2017 a Curții Constituționale² și influența acesteia asupra reglementărilor în materia competenței materiale

Criteriul valorii obiectului cererii de chemare în judecată a fost utilizat de legiuitor, atât în reglementarea Codului de procedură civilă anterior, cât și în a celui intrat în vigoare în 2013, pentru stabilirea competenței materiale a judecătoriei, respectiv tribunalului pentru judecata în primă instanță și admisibilității căilor de atac de reformare.

Cu privire la competența materială, în reglementarea anterioară a fost stabilit un prag valoric de 500.000 lei, peste care, ca regulă generală, pricina era de competența tribunalului (cu excepția unor situații determinate prin utilizarea criteriului materiei), în timp ce, potrivit noului Cod, pragul valoric este de 200.000 lei, în condițiile în care

² Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 582 din 20 iulie 2017.

optica legiuitorului cu privire la alocarea competenței materiale pentru judecata în primă instanță către judecătoria sau tribunal s-a schimbat. Scăderea pragului valoric este, așadar, consecința noii concepții a legiuitorului care, așa cum am arătat și mai sus, a considerat că plenitudinea de competență trebuie să revină tribunalului, chiar dacă numeroasele excepții de la regulă, care atrag competența judecătoriei în primă instanță, produc consecința că, practic, tot judecătoriile sunt cele care soluționează cele mai multe cauze în primă instanță³.

Cu referire la utilizarea criteriului valoric în vederea stabilirii admisibilității căilor de atac de reformare, în redactarea sa inițială noul Cod de procedură civilă a menținut criteriul, dându-i însă o altă semnificație. Dacă, în reglementarea anterioară, criteriul era utilizat de legiuitor în vederea determinării obiectului apelului [art. 282¹ alin. (1) C. pr. civ. 1865 stabilea, *inter alia*, că împotriva hotărârii de primă instanță nu era deschisă calea de atac a apelului în litigiile al căror obiect are o valoare de până la 100.000 lei inclusiv], în reglementarea noului Cod de procedură civilă, criteriul valoric a fost folosit, alături de altele, în vederea stabilirii obiectului recursului, în contextul reșezării regulilor referitoare la admisibilitatea căilor de atac. În concepția noului Cod de procedură civilă, hotărârile de primă instanță sunt, ca regulă generală, susceptibile de apel, iar hotărârile date în apel sunt, după caz, atacabile cu recurs sau definitive, legiuitorul operând o serie de criterii – raportate la materie, obiect sau valoarea obiectului cererii de chemare în judecată – prin intermediul cărora limitează obiectul recursului (având în vedere și caracterul acestuia de cale extraordinară de atac).

În redactarea sa inițială, art. 483 alin. (2) C. pr. civ. prevedea un prag valoric de 500.000 lei în funcție de care se determina admisibilitatea recursului împotriva unei hotărâri pronunțată de o instanță de apel (în cazurile în care nu era aplicabil un al criteriu, raportat la materia în care se încadrează cererea ori la obiectul acesteia). Textul de lege nu a produs niciodată efecte în această formă, prin art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013⁴ fiind stabilit un prag valoric de 1.000.000 lei, aplicabil în vederea determinării admisibilității recursului în procesele pornite începând cu data intrării în vigoare a acestei legi (care corespunde intrării în vigoare a noului Cod de procedură civilă) și 31 decembrie 2015, termen prelungit ulterior prin O.U.G. nr. 62/2015⁵ până la 31 decembrie 2016 și prin O.U.G. nr. 95/2016⁶ până la 31 decembrie 2018.

Prin Decizia Curții Constituționale nr. 369/2017, a fost admisă excepția de neconstituționalitate și s-a constata că sintagma „precum și în alte cereri evaluabile în bani în valoare de până la 1.000.000 lei inclusiv” cuprinsă în art. XVIII

³ Zidaru Gh.-L., *op. cit.*, p. 344.

⁴ Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 89 din 12 februarie 2013.

⁵ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 964 din 24 decembrie 2015.

⁶ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 1009 din 15 decembrie 2016.

alin. (2) din Legea nr. 2/2013 este neconstituțională⁷. Curtea Constituțională a subliniat, în acest context, obligația legiuitorului de a aduce în conformitate cu normele constituționale atât dispozițiile legale criticate prin invocarea excepției [art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013], cât și cele ale art. 483 alin. (2) C. pr. civ.⁸.

Prin urmare, prin Legea nr. 310/2018, dispozițiile art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013 au fost modificate, stabilindu-se trei categorii de situații privind admisibilitatea recursurilor⁹, criteriul valoric (pragul valoric de 1.000.000 lei) fiind aplicabil doar în cazul hotărârilor pronunțate de instanțele de apel până la data de 19 iulie 2017 inclusiv¹⁰, începând cu data intrării în vigoare a Legii nr. 2/2013 (15 februarie 2013). Soluția legislativă are la bază atât Decizia Curții Constituționale nr. 369/2017, cât și Decizia Curții Constituționale nr. 874/2018¹¹, pronunțată în contextul în care, prin Decizia nr. 52/2018¹², Înalta Curte de Casație și Justiție stabilise, în procedura dezlegării prealabile a chestiunilor de drept, că, raportat la dispozițiile art. 27 C. pr. civ. și art. 147 alin. (4) din Constituție, efectele Deciziei Curții Constituționale nr. 369/2017 se produc numai cu privire la hotărârile judecătorești pronunțate în litigii pornite ulterior publicării în „Monitorul Oficial” a acestei decizii, adică, altfel spus, numai în cazul litigiilor în care cererea de chemare în judecată a fost introdusă începând cu data de 20 iulie 2017. Curtea Constituțională a reținut însă că dispozițiile art. 27 C. pr. civ., în interpretarea dată prin Decizia nr. 52 din 18 iunie 2018, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, sunt neconstituționale, cu alte cuvinte că, așa cum, de altfel, stabilise încă din Decizia nr. 369/2017¹³, efectele acesteia se

⁷ Pentru a adopta această soluție, instanța de contencios constituțional a reținut, în esență, că „prin impunerea unui prag valoric al cererii pentru accesul la calea de atac a recursului, legiuitorul nu asigură egalitatea juridică a cetățenilor în accesul la această cale extraordinară de atac, parte componentă a dreptului la un proces echitabil” (par. 29 din Decizie) și că „dispozițiile legale criticate introduc o dublă măsură în privința evaluării legalității hotărârilor judecătorești, stabilind, pe de-o parte, că instanța supremă își exercită acest rol numai în anumite situații și, pe de altă parte, că își exercită acest rol numai atunci când cererile evaluabile în bani au o anumită valoare” (par. 31 din Decizie).

⁸ În acest sens, Curtea Constituțională a reținut că „considerentele prezentei decizii pe care se sprijină soluția de admitere sunt general obligatorii, astfel încât legiuitorul trebuie să le aplice și cu privire la dispozițiile art. 483 alin. (2) din Codul de procedură civilă, dispoziții care, asemenea celor constatate ca fiind neconstituționale prin prezenta decizie, reglementează un prag valoric al cererilor evaluabile în bani pentru ca hotărârea judecătorească să poată fi supusă recursului” (par. 34 din Decizie).

⁹ Pentru detalii, a se vedea Țiț N. H., Stanciu R., *Legea nr. 310/2018 pentru modificarea și completarea Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă – comentarii, explicații, jurisprudență relevantă*, Editura Hamangiu, București, 2019, p. 145–148.

¹⁰ Data de 19 iulie 2017 a fost stabilită avându-se în vedere că data publicării în „Monitorul Oficial” a Deciziei Curții Constituționale nr. 369/2017, respectiv 20 iulie 2017.

¹¹ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 2 din 3 ianuarie 2019.

¹² Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 609 din 17 iulie 2018.

¹³ În paragraful 32 din Decizia nr. 369/2017 se precizează că „(...) de la data publicării prezentei decizii în „Monitorul Oficial al României”, urmează a se aplica prevederile art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013 în sensul că sunt supuse recursului toate hotărârile pronunțate, după publicarea prezentei decizii în „Monitorul Oficial al României”, în cererile evaluabile în bani, mai puțin cele exceptate după criteriul materiei, prevăzute expres în tezele cuprinse de art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013”.

produc în cazul tuturor hotărârilor pronunțate de instanțe de apel după publicarea în „Monitorul Oficial” a acesteia, indiferent dacă cererea de chemare în judecată a fost introdusă anterior sau ulterior acestui moment.

De asemenea, prin Legea nr. 310/2018 au fost modificate și dispozițiile art. 483 alin. (2) C. pr. civ., date fiind considerentele din paragraful nr. 34 al Deciziei Curții Constituționale nr. 369/2017, sus-citat. În urma modificării, textul de lege nu mai prevede criteriul valoric pentru stabilirea obiectului recursului, fiind utilizate exclusiv criteriile referitoare la materia în care se încadrează cererea, apreciate de Curtea Constituțională ca fiind în concordanță cu normele constituționale¹⁴. Astfel, în actuala reglementare, nu sunt atacabile cu recurs hotărârile pronunțate în apel în cazul în care cererea de chemare în judecată este de competența judecătorei în primă instanță în baza criteriilor prevăzute de art. 94 pct. 1 lit. a)-j³) C. pr. civ., precum și în următoarele materii: navigație civilă și activitate în porturi, conflicte de muncă și de asigurări sociale, expropriere, protecția consumatorilor, asigurări, aplicarea Legii nr. 77/2016 privind darea în plată a unor bunuri imobile în vederea stingerii obligațiilor asumate prin credite, precum și în cazurile în care legea prevede că hotărârile date în primă instanță sunt supuse numai apelului¹⁵.

Este de reținut că, față de redactarea anterioară a textului de lege, în enumerarea materiilor în care hotărârea dată de instanța de apel nu este supusă recursului nu se mai regăsesc și cauzele vizând repararea prejudiciilor cauzate prin erori judiciare, deși Curtea Constituțională a considerat ca fiind constituțională soluția legislativă a inadmisibilității recursului în cazul acestora, prin Decizia nr. 201/2017. Față de această modificare legislativă, raportat și la regulile de aplicare în timp prevăzute de art. 27 C. pr. civ., având în vedere că, potrivit art. I alin. (1) din O.U.G. nr. 95/2016, dispozițiile art. 483 alin. (2) C. pr. civ. produc efecte de la data de 1 ianuarie 2019 [dată până la care au produs efecte dispozițiile art. XVIII alin. (2) din Legea nr. 2/2013], în cazul cererilor de chemare introduse după această dată în materia reparării prejudiciilor cauzate prin erori judiciare părțile vor avea deschisă calea de atac a recursului împotriva hotărârilor pronunțate de instanțele de apel¹⁶.

¹⁴ În motivarea Deciziei nr. 369/2017 s-a reținut că „(...)din moment ce legiuitorul a reglementat calea de atac a recursului, acesta trebuie să asigure egalitatea juridică a cetățenilor în utilizarea acestei căi de atac, chiar dacă este una extraordinară. Legiuitorul poate institui un tratament juridic diferit pentru exercitarea căii de atac a recursului, reglementând anumite situații în care nu se poate formula recurs, însă acest tratament juridic diferit nu poate fi doar expresia aprecierii exclusive a legiuitorului, ci trebuie să se justifice în mod obiectiv și rațional, în respectul principiului egalității cetățenilor în fața legii și a autorităților publice, consacrat de art. 16 alin. (1) din Constituție. În consecință, legiuitorul nu are îndreptățirea constituțională de a bloca, în funcție de valoarea pretenției deduse judecării, accesul la calea de atac a recursului, deoarece pune *ab initio* cetățenii într-o situație diferită, fără a avea o justificare obiectivă și rezonabilă.” (par. 28 al Deciziei).

¹⁵ Pentru detalii, a se vedea Roșu C., *Drept procesual civil. Partea Specială*, ediția 10, Editura C.H. Beck, București, 2020, p. 52–53; Tăbărcă M., *Drept procesual civil*, ediția a II-a, Supliment, Editura Solomon, București, 2019, p. 80.

¹⁶ Țiț N. H., Stanciu R., *op. cit.*, 2019, p. 100–101.

Decizia Curții Constituționale nr. 369/2017 a determinat însă efecte legislative nu numai în ceea ce privește stabilirea criteriilor de admisibilitate a recursului, ci și competența materială. Astfel, tot prin Legea nr. 310/2018 au fost operate modificări privind competența materială pentru judecata în primă instanță, fiind lărgită competența materială a judecătorei prin stabilirea de noi criterii raportate la materie, nu la valoarea obiectului cererii, precum și privind competența de soluționare a recursurilor.

Cu privire la competența materială de soluționare a cauzelor în primă instanță, în competența judecătorei au fost date și cererile în materie de moștenire, indiferent de valoare, cererile privind uzucapiunea, indiferent de valoare, precum și cererile în materia fondului funciar, cu excepția celor date în competența altor instanțe (art. 94 pct. 1 lit. j¹), j²) și j³) C. pr. civ.). Apreciem că această măsură legislativă este o reacție la Decizia Curții Constituționale nr. 369/2017 deoarece, raportat la redactarea art. 483 alin. (2) C. pr. civ., stabilirea competenței de primă instanță a judecătorei în aceste materii produce și efectul indirect al excluderii lor din categoria celor în care partea poate exercita recurs împotriva deciziei instanței de apel.

Legiuitorul a dorit ca, în această modalitate, utilizând criterii pe care Curtea Constituțională le-a apreciat ca fiind în concordanță cu dispozițiile Constituției, nu doar să extindă competența de primă instanță a judecătorei, dar și să restrângă obiectul recursului, toate cauzele în care competența judecătorei este atrasă de un criteriu referitor la materie fiind, în același timp, cauze în care tribunalul pronunță în apel o hotărâre definitivă. Indirect, legiuitorul a urmărit, așadar, limitarea numărului recursurilor de competența curților de apel, având în vedere că, așa cum vom arăta și mai jos, în situația în care competența revine tribunalului ca instanță de apel, recursul este de competența curții de apel¹⁷.

Cu privire la cele trei materii date prin Legea nr. 310/2018 în competența judecătorei în primă instanță, se observă că, în ceea ce privește materia succesorală, se revine la soluția legislativă prevăzută de Codul de procedură civilă 1865, respectiv la stabilirea competenței judecătorei în această materie, pentru judecata în primă instanță, indiferent de valoarea obiectului cererii, fiind abrogate, corelativ, dispozițiile art. 105 C. pr. civ., care stabileau modalitatea de determinare a valorii cererilor în materie succesorală.

Referitor la materia uzucapiunii, competența judecătorei nu este prevăzută doar cu privire la cererile formulate în procedura specială reglementată de art. 1050–1053 C. pr. civ. În legătură cu aceasta, competența de primă instanță a judecătorei, indiferent de valoarea imobilului, era stabilită și anterior Legii nr. 310/2018, prin art. 1051 alin. (1) C. pr. civ. Modificarea intervenită prin introducerea la art. 94 pct. 1 C. pr. civ. a lit. j²) face ca judecătoria să fie competentă cu privire la toate cererile prin care s-ar solicita constatarea dreptului de proprietate ca urmare a dobândirii acestuia prin uzucapiune.

¹⁷ Boroi G., Theohari D. N., *Sinteza principalelor modificări și completări aduse Codului de procedură civilă prin Legea nr. 310/2018, Studiu introductiv la Codul de procedură civilă și 12 legi uzuale*, Editura Hamangiu, București, 2019, p. XV.

Cu privire la această chestiune, prin Decizia nr. 19/2015¹⁸, Înalta Curte de Casație și Justiție a admis recursul în interesul legii și a stabilit că procedura specială reglementată de prevederile art. 1050–1053 C. pr. civ. nu este aplicabilă în privința posesiilor începute anterior intrării în vigoare a Codului civil. În motivarea deciziei, instanța supremă a reținut, *inter alia*, că cererile de constatare a uzucapiunii supuse reglementării Codului civil 1864 se încadrează în categoria acțiunilor în constatare, în timp ce cele care sunt formulate în procedura specială prevăzută de art. 1050–1053 C. pr. civ. intră în categoria acțiunilor în realizare, deoarece au ca obiect înscrierea în cartea funciară a dreptului dobândit prin uzucapiune. Față de această calificare, modificarea operată prin Legea nr. 310/2018 clarifică problemele referitoare la competență, aceasta revenind judecătoriei în primă instanță, indiferent dacă cererea este formulată pe calea dreptului comun sau în procedura specială prevăzută de art. 1050–1053 C. pr. civ.

În materia fondului funciar, se revine, de asemenea, la soluția legislativă cuprinsă în Codul de procedură civilă 1865, competența materială pentru judecata în primă instanță fiind consacrată, *de plano*, în favoarea judecătoriei. Ca și în materia uzucapiunii, se realizează în acest fel o unificare a soluției legislative privind competența de primă instanță, prin raportare la materie, aceasta revenind judecătoriei atât în ipotezele în care legea specială prevede în mod expres acest lucru [spre exemplu, în cazul plângerilor împotriva comisiilor județene de stabilire a dreptului de proprietate, prevăzute de art. 53 alin. (2) din Legea nr. 18/1991 a fondului funciar], cât și atunci când nu există prevederi speciale în acest sens (de pildă, în cazul acțiunilor în constatarea nulității întemeiate pe dispozițiile art. III din Legea nr. 169/1997 pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991¹⁹). Prin excepție, rămân în competența de primă instanță a tribunalelor cauzele pentru care legea stabilește în mod expres acest lucru (spre exemplu, cele care intră sub incidența art. 35 din Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate în mod abuziv în perioada regimului comunist în România²⁰).

În ceea ce privește competența de soluționare a recursurilor, dată fiind eliminarea criteriului valoric pentru determinarea admisibilității recursului, ca efect al Deciziei Curții Constituționale nr. 369/2017, s-a ridicat problema instanței competente să soluționeze recursurile formulate împotriva deciziilor pronunțate de tribunale ca instanțe de apel, în cauze care, raportat la criteriul valoric, competența de primă instanță revine judecătoriilor (cereri evaluabile în bani în valoare de până la 200.000 lei inclusiv – art. 94 pct. 1 lit. k) C. pr. civ.). Cu privire la această chestiune, Înalta Curte de Casație și Justiție a stabilit, prin Decizia nr. 18/2018²¹ (recurs în interesul legii) că revine curților de apel competența de soluționare a

¹⁸ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 11 din 7 ianuarie 2016.

¹⁹ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 299 din 4 noiembrie 1997.

²⁰ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 278 din 17 mai 2013.

²¹ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 965 din 14 noiembrie 2018.

recursurilor formulate împotriva deciziilor pronunțate în apel de tribunale, în cauzele evaluabile în bani cu o valoare de până la 200.000 lei inclusiv. Soluția a fost, ulterior, transpusă legislativ, fiind modificate, prin Legea nr. 310/2018, art. 96 pct. 3 și art. 483 alin. (3) și (4) C. pr. civ. Prin aceste modificări s-a revenit la soluția legislativă a competenței de soluționare a recursului în favoarea instanței ierarhic superioare celei care a pronunțat hotărârea în apel²².

3. Influența jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție și Curții Constituționale asupra reglementărilor referitoare la competența facultativă și strămutarea pe motive de bănuială legitimă

Așa cum s-a reținut și în considerentele Deciziei nr. 290/2018²³ ale Curții Constituționale, instituția competenței facultative și a strămutării urmăresc în principal același scop, anume acela al apărării prestigiului și imparțialității justiției, prin asigurarea caracterului efectiv al imparțialității judecătorilor²⁴. Modalitatea de atingere a acestui scop este însă diferită, deoarece normele de competență teritorială facultativă permit sau chiar impun sesizarea unei alte instanțe decât cea care ar fi competentă potrivit legii, în timp ce în cazul strămutării este sesizată instanța competentă, însă, ulterior, pricina este scoasă de pe rolul acesteia și trimisă unei alte instanțe, raportat la incidența motivelor de bănuială legitimă invocate și reținute de instanța de strămutare.

Sub acest aspect, cazurile care atrag aplicabilitatea competenței facultative sunt speciale și de strictă interpretare, legiuitorul prezumând, în cazul acestora, impactul lor negativ asupra imparțialității instanței, în timp ce în cazul strămutării, motivele

²² S-a abandonat, în acest fel, concepția promovată prin redactarea inițială a noului Cod de procedură civilă cu privire la plenitudinea de competență a Înaltei Curți de Casație și Justiție pentru judecata în recurs. Avem în vedere, în acest sens, și modificarea dispozițiilor art. 483 alin. (3) și (4) C. pr. civ., noua redactare a acestora, dată prin Legea nr. 310/2018, marcând reînnoirea la soluția legislativă a soluționării recursurilor de către instanța ierarhic superioară instanței care a pronunțat hotărârea atacată. A se vedea Briciu T.C., Stancu M., Dinu C. C., Zidaru Gh.-L., Pop P., *Comentarii asupra modificării noului Cod de procedură civilă prin Legea nr. 310/2018. Între dorința de funcționalitate și tendința de restaurație*, disponibil la adresa <https://www.juridice.ro/essentials/2901/comentarii-asupra-modificarii-noului-cod-de-procedura-civila-prin-legea-nr-310-2018-intre-dorinta-de-funcionalitate-si-tendinta-de-restauratie> (vizitată la 09.03.2020).

²³ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 638 din 23 iulie 2018.

²⁴ Instanța de contencios constituțional a reținut, în acest sens, în motivarea Deciziei nr. 290/2018, că „(...) cele două instituții procesuale, competența facultativă și strămutarea, urmăresc în principal același scop, respectiv apărarea prestigiului și imparțialității justiției, prin asigurarea caracterului efectiv al imparțialității judecătorilor. Chiar dacă cele două instituții procesuale servesc aceluiași scop, sub aspectul aplicării ele sunt diferite” (par. 25) și că „(...) art. 127 alin. (1) din Codul de procedură civilă este un mijloc procedural, la îndemâna justițiabililor încă de la debutul procesului civil, care urmărește înlăturarea oricărei suspiciuni de soluționare părtinitoare a cauzei datorate calității părții, fiind alternativa la instituția strămutării, în ipoteza aplicării sale nemaifiind necesară sesizarea curții de apel sau a instanței supreme, după caz, pentru a se pronunța asupra cererii de strămutare a procesului civil pe motiv de bănuială legitimă cu privire la lipsa de imparțialitate a judecătorilor din cauza calității părților.” (par. 23).

sunt apreciate în concret, de instanța competentă să soluționeze cererea de strămutare. În plus, problema aplicării normelor de competență teritorială facultativă se pune exclusiv în legătură cu sesizarea primei instanțe, în timp ce incidentul strămutării poate apărea în tot cursul judecării. Ca element comun, și într-o situație și în cealaltă, prorogarea de competență care intervine nu poate fi decât teritorială, în favoarea unei instanțe de același grad din circumscripția unei curți de apel învecinată cu curtea de apel în circumscripția căreia se află instanța competentă (în cazul competenței facultative și strămutării soluționată de Înalta Curte de Casație și Justiție), respectiv în favoarea unei alte instanțe de același grad din circumscripția aceleiași curți de apel, în cazul strămutării soluționate de o curte de apel.

Una dintre soluțiile legislative de noutate promovate de Codul de procedură civilă a fost cea referitoare la competența facultativă. Art. 127 C. pr. civ. reglementează o formă specială de prorogare a competenței teritoriale în ipoteza în care reclamantul, respectiv pârâtul ar avea o anumită calitate specială, respectiv de judecător, procuror, asistent judiciar sau grefier. În redactarea sa inițială, textul era aplicabil exclusiv în cazul în care reclamantul [potrivit alin. (1)], respectiv pârâtul [potrivit alin. (2)] aveau calitatea de judecător [și, prin asimilare, potrivit alin. (3), procuror, asistent judiciar sau grefier] la instanța ori, după caz, parchetul de pe lângă instanța, competentă să soluționeze cauza. Raportat la această redactare, în practica judiciară s-au conturat două opinii, una care susținea interpretarea restrictivă a textului de lege, respectiv aplicarea sa numai în cazul în care partea are calitatea de judecător, procuror, asistent judiciar sau grefier la instanța competentă să soluționeze cauza sau la parchetul de pe lângă aceasta, cealaltă care susținea aplicarea textului de lege și în situațiile în care partea avea o astfel de calitate la o altă instanță din circumscripția aceleiași curți de apel, respectiv parchet de pe lângă o instanță din circumscripția aceleiași curți de apel. De asemenea, în practica judiciară au apărut soluții neunitare cu privire la aplicabilitatea textului de lege în cazul grefierilor, respectiv dacă normele de competență teritorială facultativă se aplică doar în cazul grefierilor din cadrul instanțelor judecătorești sau și grefierilor de la parchetele de pe lângă instanțele judecătorești.

Prin Decizia nr. 7/2016²⁵, Înalta Curte de Casație și Justiție a soluționat recursul în interesul legii formulat de Colegiul de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție, dezlegând cele două probleme de drept asupra cărora practica s-a dovedit a fi neunitară. Cu privire la întinderea aplicării art. 127 C. pr. civ., Înalta Curte de Casație și Justiție a stabilit că sintagma „instanța la care își desfășoară activitatea”, utilizată în redactarea inițială a textului de lege, trebuie interpretată restrictiv, mai exact că aceasta se referă exclusiv la situația în care judecătorul își desfășoară efectiv activitatea în cadrul instanței competente să se pronunțe asupra cererii de chemare în judecată în primă instanță. Cu alte cuvinte, instanța supremă a reținut că dispozițiile referitoare la competența facultativă nu pot produce efecte în

²⁵ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 461 din 22 iunie 2016.

cazul în care partea în proces ar avea calitatea de judecător la o instanță în circumscripția căreia se găsește instanța competentă să soluționeze cauza în primă instanță, chiar dacă instanța la care își desfășoară activitatea judecătorul respectiv ar fi competentă să soluționeze o cale de atac de reformare împotriva hotărârii ce se va pronunța în cauză. În motivarea acestei soluții se reține, pe de o parte, caracterul special al textului de lege, ceea ce impune interpretarea restrictivă a acestuia, pe de altă parte, faptul că exercitarea căii de atac împotriva hotărârii de primă instanță nu poate fi anticipată, iar în cazul promovării acesteia, legea prevede un alt remediu pentru a proteja garanțiile unui proces echitabil, anume cel al strămutării pricinii pe motiv de bănuială legitimă²⁶.

Referitor la cea de-a doua problemă analizată, instanța supremă a decis că, în ceea ce privește termenul de „grefier” la care se referă art. 127 alin. (3) C. pr. civ., acesta se referă atât la grefierii care funcționează la instanța judecătorească competentă să soluționeze pricina, cât și la parchetul de pe lângă aceasta. În motivarea soluției, instanța supremă a reținut că textul de lege supus interpretării nu face vreo distincție între grefierii de la instanță ori de la parchete, aceștia intrând în categoria personalului auxiliar reglementat de dispozițiile art. 3 din Legea nr. 567/2004²⁷, iar dispozițiile alin. (3) al art. 127 C. pr. civ. menționează că prevederile alineatelor anterioare se aplică „în mod corespunzător”, prin urmare acestea trebuie adaptate specificului categoriilor profesionale în care se încadrează persoanele vizate de textul de lege; or, în ceea ce îi privește pe procurori [la care alin. (3) face, de asemenea, referire], aceștia își desfășoară activitatea doar în cadrul parchetelor, prin urmare legiuitorul a avut în vedere, prin reglementarea competenței facultative, magistrații, indiferent dacă aceștia își desfășoară activitatea în instanțe ori parchete, cât și grefierii, în aceleași condiții²⁸.

²⁶ În acest sens, în motivarea Deciziei nr. 7/2016, Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut că „Mecanismul conceput prin art. 127 din Codul de procedură civilă nu este singurul prevăzut de legiuitor pentru garantarea imparțialității obiective a instanței, în ipoteza în care partea este judecător la instanța competentă, deoarece se poate recurge la instituția strămutării. Dacă pricina ar ajunge în calea de atac pe rolul unui tribunal sau al unei curți de apel la care una dintre părți este judecător, partea interesată este cea care apreciază dacă este necesar să solicite strămutarea cauzei pentru bănuială legitimă. Așadar, în situația în care reclamantul funcționează la o instanță superioară, iar calea de atac exercitată urmează să fie soluționată de instanța la care funcționează, remediul procesual este strămutarea reglementată de art. 140 alin. (1) și (2) din Codul de procedură civilă.” (par. 70–71 din Decizie).

²⁷ Legea nr. 567/2004 privind statutul personalului auxiliar de specialitate al instanțelor judecătorești și al parchetelor de pe lângă acestea și al personalului care funcționează în cadrul Institutului Național de Expertize Criminalistice, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 1197 din 14 decembrie 2004.

²⁸ „Dacă la această concluzie se adaugă faptul că în cadrul parchetelor funcționează atât procurori, cât și grefieri, sintagma utilizată de legiuitor în cuprinsul art. 127 alin. (3) din Codul de procedură civilă „se aplică în mod corespunzător” trebuie înțeleasă ca referindu-se la desfășurarea activității în cadrul unei unități de parchet ce funcționează pe lângă instanța arătată la alin. (1), indiferent dacă este vorba despre un procuror sau un grefier. Argumentul potrivit căruia art. 127 alin. (3) din Codul de procedură civilă este o normă cu caracter special care este de strictă interpretare, ceea ce exclude o interpretare extensivă, nu subzistă câtă vreme textul nu exclude expres de la aplicare nicio categorie de grefieri, iar obligația de păstrare a aparenței de imparțialitate se impune și în raport cu grefierii care funcționează la parchetele de pe lângă instanțe.” (par. 81–82 din Decizia nr. 7/2016).

În urma clarificării interpretării art. 127 C. pr. civ., având în vedere efectele obligatorii ale Deciziei Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 7/2016, Curtea Constituțională a fost sesizată cu excepții de neconstituționalitate referitoare, pe de o parte, la restrângerea aplicării textului de lege exclusiv la situațiile în care partea are calitatea de judecător la instanța competentă, nu și la o instanță superioară în grad acesteia, pe de altă parte, la inaplicabilitatea textului de lege în ipoteza în care parte în cauză este chiar instanța competentă ori o instanță superioară în grad acesteia. Prin decizia sus-menționată, instanța de contencios constituțional a admis excepțiile și a stabilit că sintagma „de competența instanței la care își desfășoară activitatea” din cuprinsul art. 127 alin. (1) C. pr. civ., precum și sintagma „care își desfășoară activitatea la instanța competentă să judece cauza” din cuprinsul art. 127 alin. (2) C. pr. civ. sunt neconstituționale, iar dispozițiile art. 127 alin. (1) și (2) din Codul de procedură civilă sunt constituționale în măsura în care privesc și instanța de judecată în calitate de parte reclamantă/pârâtă.

Cu privire la prima chestiune, Curtea Constituțională a avut în vedere că, prin limitarea sferei de aplicare a dispozițiilor art. 127 C. pr. civ. doar la situația în care reclamantul ori pârâtul au calitatea de judecător la instanța competentă să soluționeze pricina, textul de lege nu asigură o garanție eficientă a imparțialității instanței, ca o componentă a dreptului la un proces echitabil; regulile privind competența facultativă nefiind aplicabile și în alte situații, similare celor care intră sub incidența textului de lege, părțile sunt nevoite să recurgă la mijloace procedurale alternative, respectiv la strămutare, care însă este un incident survenit în cursul procesului; or, scopul reglementării competenței facultative este acela de a se realiza o prorogare de competență încă de la momentul sesizării instanței, garanția imparțialității fiind, așadar, mai eficientă²⁹.

Referitor la cea de-a doua chestiune, a neaplicării dispozițiilor referitoare la competența facultativă în cazul în care chiar instanța competentă este parte în proces, Curtea Constituțională a reținut că, pentru respectarea principiilor dreptului

²⁹ În acest sens, în motivarea Deciziei nr. 290/2018, Curtea Constituțională a reținut că „(...) prin limitarea sferei sale de aplicare la instanța la care își desfășoară efectiv activitatea reclamantul judecător, nu este aptă să acopere, într-un mod complet, toate situațiile care pot, în mod rezonabil, apărea în cursul unei judecăți. De aceea, dispoziția legală criticată nu își atinge scopul pentru care a fost edictată, justițiabilii fiind nevoiți să recurgă, în diferite momente ale parcursului cauzei lor, la mijloace procedurale alternative în vederea asigurării egalității armelor în soluționarea cauzei lor în mod echitabil. În desfășurarea procesului civil, strămutarea trebuie privită ca un mecanism care poate fi invocat în mod excepțional, pentru situații neprevăzute la momentul demarării procesului civil, fiind un remediu procesual eficient atunci când regulile generale de competență aduc o umbră de îndoială asupra imparțialității instanței. Prin urmare, legiuitorul trebuie să creeze justițiabililor o previzibilitate a procedurilor judiciare, prin oferirea garanțiilor necesare încă de la debutul procesului civil, întrucât înfăptuirea justiției nu se realizează doar prin aplicarea acelor dispoziții care au înrăurire asupra fondului cauzei și care determină pronunțarea unei anumite soluții, ci și prin aplicarea întregului cadru procedural incident în cauza dedusă judecății, care comportă legături evidente cu înfăptuirea actului de justiție. De altfel, Curtea reține că viziunea de ansamblu a Codului de procedură civilă urmărește acordarea justițiabililor a accesului la mijloace și forme procedurale mai simple și accesibile, în schimb caracterul restrictiv al dispoziției legale criticate nu corespunde acestei concepții.” (par. 39–40 din Decizie).

la un proces echitabil și imparțialității, reglementate de art. 21 alin. (3) și de art. 124 alin. (2) din Constituție, dispozițiile art. 127 C. pr. civ. care fac referire la judecător sunt neconstituționale în măsura în care acestea privesc doar judecătorul ca persoană, nu și instanța de judecată³⁰.

Raportat la soluția instanței de contencios constituțional, prin Legea nr. 310/2018 au fost modificate dispozițiile art. 127 alin. (1) și (2) C. pr. civ., acestea menționând, în noua redactare, că dispozițiile referitoare la competența facultativă sunt aplicabile atât în cazul în care judecătorul este reclamant/pârât la instanța care ar fi competentă să soluționeze pricina, cât și atunci când instanța competentă ar fi una inferioară în grad instanței la care își desfășoară activitatea. În legătură cu noua redactarea a dispozițiilor legale referitoare la competența facultativă, se impun a fi făcute două observații: pe de o parte, regulile de competență teritorială facultativă operează indiferent dacă instanța ierarhic superioară la care judecătorul își desfășoară activitatea ar fi competentă sau nu să soluționeze o cale de atac în cauza în care judecătorul respectiv are calitatea de parte³¹; pe de altă parte, textul de lege este aplicabil numai în situația judecătorilor de la judecătoria, tribunale și curți de apel, deoarece prorogarea de competență pe care o atrage aplicarea regulilor de competență facultativă vizează circumscripția unei alte curți de apel, în cazul judecătorilor de la Înalta Curte de Casație și Justiție, textul de lege fiind, așadar, inaplicabil.

De asemenea, prin Legea nr. 310/2018 a fost introdus la art. 127 alineatul 2¹), care precizează că dispozițiile referitoare la competența facultativă se aplică, în mod corespunzător și în situația în care calitatea de reclamant sau de pârât o are instanța de judecată care ar fi competentă să soluționeze pricina sau instanța ierarhic superioară acesteia.

În ceea ce privește strămutarea pe motiv de bănuială legitimă, noul Cod de procedură civilă a adus o modificare semnificativă de paradigmă legislativă în ceea ce privește competența de soluționare a cererilor de strămutare, cu relevanță și asupra prorogării competenței în cazul admiterii cererii de strămutare. Astfel, legiuitorul a renunțat la reglementarea referitoare la strămutarea pe motiv de rudenie sau afinitate, care era, potrivit dispozițiilor art. 39 alin. (1) din Codul de procedură civilă 1865, de competența instanței imediat ierarhic superioare instanței pe rolul căreia se găsea pricina, și a ales să reglementeze numai motivele de bănuială legitimă și de siguranță publică. În ceea ce privește strămutarea pe motiv de bănuială legitimă, spre deosebire de soluția legislativă anterioară, care consacra plenitudinea de competență a Înaltei Curți de Casație și Justiție în această materie,

³⁰ „Curtea reține că noțiunea de «judecător» din cuprinsul art. 127 alin. (1) și (2) din Codul de procedură civilă își găsește un sens constituțional numai în măsura în care aceasta vizează și instanța de judecată, astfel încât competența facultativă urmează a se aplica și în ipoteza în care instanța de judecată are calitatea de reclamant sau de pârât, după caz” (par. 51 din Decizie).

³¹ Pentru opinia contrară, în sensul că operează competența facultativă numai în cazul în care reclamantul sau pârâtul are calitatea de judecător la instanța competentă să soluționeze pricina sau la instanța competentă să soluționeze calea de atac împotriva hotărârii pronunțată în cauza respectivă a se vedea Tăbărcă M., *op. cit.*, p. 26–27, nota de subsol nr. 2.

noul Cod de procedură civilă a stabilit că, în cazul în care pricina a cărei strămutare se cere se află pe rolul unei judecătoriesi sau unui tribunal, cererea de strămutare va fi soluționată de Curtea de Apel, fiind de competența Înaltei Curți de Casație și Justiție numai cererile de strămutare pe motive de bănuială legitimă formulate în legătură cu cauze aflate pe rolul curților de apel. Prin urmare, în prima situație (cauze aflate pe rolul judecătorilor și tribunalelor, strămutate pe motive de bănuială legitimă), prorogarea de competență operează în favoarea unei instanțe de același grad din circumscripția aceleiași curți de apel, în timp ce în a doua (cauze aflate pe rolul curților de apel), strămutarea va fi făcută către o altă curte de apel, învecinată cu cea pe rolul căreia se află cauza.

Soluția legislativă promovată de noul Cod de procedură civilă a fost amendată de Curtea Constituțională în două rânduri. Prin Decizia nr. 558/2014³², instanța de contencios constituțional a constatat că dispozițiile art. 142 alin. (1) teza întâi și ale art. 145 alin. (1) teza întâi C. pr. civ. (dispozițiile legale care consacrau competența curții de apel de soluționare a cererilor de strămutare în toate cazurile în care pricina se afla pe rolul unei judecătoriesi sau tribunal, cu consecința că admiterea cererii de strămutare conducea la o prorogare de competență în favoarea unei instanțe de același grad din circumscripția aceleiași curți de apel) sunt constituționale în măsura în care motivul de bănuială legitimă nu se raportează la calitatea de judecător la curtea de apel a uneia dintre părți, deoarece, în cazul în care motivul de bănuială legitimă ar consta chiar în calitatea părții de judecător la curtea de apel care ai fi chemată să soluționeze cererea de strămutare, finalitatea textului de lege, prin raportare la normele constituționale (dreptul la un proces echitabil și principiul imparțialității) nu ar putea fi atinsă³³.

De asemenea, prin Decizia nr. 169/2016³⁴, Curtea Constituțională a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat, pentru rațiuni similare³⁵, că

³² Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 897 din 10 decembrie 2014.

³³ S-a reținut, în acest sens, în considerentele Deciziei nr. 558/2014, că „ (...) dispozițiile art. 142 alin. (1) teza întâi și ale art. 145 alin. (1) teza întâi din Codul de procedură civilă apar ca fiind neconstituționale, încălcând principiul imparțialității justiției cuprins în art. 124 alin. (2) și, implicit, dreptul la un proces echitabil prevăzut de art. 21 alin. (3) din Constituție, în măsura în care motivul de bănuială legitimă se raportează la calitatea părții de judecător la curtea de apel în a cărei circumscripție se află instanța care urmează să judece cauza. În consecință, (...), competența de soluționare a unor asemenea cereri de strămutare nu poate reveni curții de apel. De aceea, în situația dată, strămutarea urmează să fie făcută din raza curții de apel, noțiune cu aceeași finalitate și semnificație juridică cu cea «de la curtea de apel», fiind astfel aplicabilă, *mutatis mutandis*, în această ipoteză, teza a doua a art. 142 alin. (1) din Codul de procedură civilă.” (par. 26 din Decizie).

³⁴ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 353 din 9 mai 2016.

³⁵ Curtea Constituțională a reținut în motivare că „având în vedere că în prezenta cauză, ca și în precedentă (cauza în care a admisă excepția de neconstituționalitate prin Decizia Curții Constituționale nr. 558/2014, *n. n., N.H.T.*), bănuiala legitimă se fundamentează pe calitatea părților, respectiv pe calitatea Curții de Apel Cluj de parte pârâtă în litigiu, există elemente obiective care conduc în mod întemeiat la îndoieli cu privire la imparțialitatea instanței. Strămutarea la altă instanță judecătorească din circumscripția aceleiași curți de apel nu este în toate cauzele suficientă pentru a înlătura motivele de bănuială legitimă care au stat la baza măsurii strămutării, ceea ce înseamnă că ele vor exista la orice instanță judecătorească din circumscripția aceleiași curți de apel”.

dispozițiile art. 142 alin. (1) teza întâi și ale art. 145 alin. (1) teza întâi C. pr. civ. sunt constituționale în măsura în care motivul de bănuială legitimă nu se raportează la calitatea de parte a curții de apel în raza căreia funcționează instanța investită cu judecarea litigiului.

Față de aceste decizii ale Curții Constituționale, dispozițiile art. 142 alin. (1) C. pr. civ. au fost modificate prin Legea nr. 310/2018, în noua redactare fiind de competența Înaltei Curți de Casație și Justiție nu numai cererile de strămutare referitoare la cauze aflate pe rolul curților de apel, ci și cererile de strămutare întemeiate pe motivul de bănuială legitimă vizând calitatea părții de judecător la o instanță din circumscripția curții de apel care ar fi competentă să soluționeze cererea de strămutare ori calitatea de parte chiar a unei instanțe din circumscripția aceleiași curți. Prin urmare, în aceste cazuri, dacă cererea de strămutare este admisă, cauza va fi trimisă la o instanță de același grad din circumscripția unei curți de apel învecinată cu curtea de apel în circumscripția căreia se află instanța pe rolul căreia s-a aflat cauza strămutată.

4. Concluzii

Analiza unora dintre modificările aduse Codului de procedură civilă prin Legea nr. 310/2018 relevă influența pe care practica Curții Constituționale și cea a Înaltei Curți de Casație și Justiție o are asupra soluțiilor legislative adoptate de legiuitor. Dacă în cazul deciziilor instanței de contencios constituțional prin care sunt admise excepții de neconstituționalitate, ecoul acestora în reglementare este firesc, având în vedere obligația legiuitorului de a aduce textul de lege declarat neconstituțional în acord cu norma constituțională încălcată, în anumite cazuri se constată și efecte indirecte: declararea neconstituționalității criteriului valoric pentru stabilirea admisibilității recursului a atras consecințe nu numai cu privire la reconfigurarea soluției legislative referitoare la acest aspect, dar și o reconfigurare a normelor de competență materială privind judecata în primă instanță și în recurs. De asemenea, stabilirea, cu caracter obligatoriu, prin intermediul recursului în interesul legii, a unei aplicări restrictive a dispozițiilor legale referitoare la competența facultativă a determinat declararea neconstituționalității parțiale a acestora care, juxtapusă declarării neconstituționalității parțiale a dispozițiilor referitoare la competența de soluționare a cererilor de strămutare, a generat modificarea soluțiilor legislative referitoare la cele două instituții a căror finalitate este comună, respectiv garantarea imparțialității instanței.

OCROTIREA INTERESULUI SUPERIOR AL COPILULUI PRIN STABILIREA COMPETENȚEI INSTANȚEI ÎN JURISPRUDENȚA ÎNALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE*

*Cristiana-Mihaela CRĂCIUNESCU**

Abstract: *The respect for the best interests of the child in any matter concerning children, regardless of the identity of the decision maker, is a pillar designed and recognized in the Romanian law. In this context, the meaning of the collocation depends on the plaintiff upon which the court is summoned to decide. In any case though, the child must always be prioritized in what concerns the measures taken in order to protect him or her from a personal and material point of view. One of the guarantees regarding carrying out the best interests of the child is establishing the competence of the courts of justice which are apprised to solve such plaintiffs. To this effect, the High Court of Cassation and Justice decided upon the general competence and the territorial jurisdiction of the court – through decisions pronounced both by the Civil Chamber and during appeals on points of law – in the cases when the courts are solving plaintiffs regarding the establishment of a set of measures concerning the situation of the children and their parents. The content of the 114th Article from the Code of Civil Procedure in relation to the general rule regarding the competence is defined through the jurisprudence of the High Court of Cassation and Justice in order to fulfill the purpose of protection, for which it has been regulated. Also, interpreting the legal dispositions concerning the family law cases that can be solved through mediation carried out by the supreme court is useful for the unification of the judicial practice of all the courts of justice in the country.*

Key words: *best interest of the child, jurisprudence, parents, the court's competence, mediation.*

1. Unele implicații ale principiului respectării interesului superior al copilului în soluționarea cauzelor aflate pe rolul instanțelor judecătorești

Copilul, ca subiect de drept, se regăsește nu doar în centrul unor reglementări cu caracter de protecție ci reprezintă, astfel cum s-a apreciat¹, și „un construct bio-

* Studiul de față reprezintă lucrarea prezentată la sesiunea anuală de comunicări științifice „Rolul Curții Constituționale și al Înaltei Curți de Casație și Justiție în configurarea dreptului românesc după intrarea în vigoare a noilor coduri”, organizată de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române, on-line, București, 24–25 septembrie 2020.

* Dr., cercetător științific asociat al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române; c_craciunescu@hotmail.com

¹ Pivniceru, M.-M., Luca, C., *Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 2.

psihoso-cial, marcat în principiu de confluente subtile între drept, sociologie și psihologie, constituind, deopotrivă, atât materie de reglementare juridică, cât și obiect de studiu al sociologiei și psihologiei dezvoltării”. În acest context, atât în dreptul românesc cât și în tratatele și convențiile internaționale la care România este parte, principiul respectării interesului superior al copilului devine primordial în luarea oricăror măsuri care îl privesc. Astfel, în art. 3 alin. 1 din Convenția cu privire la drepturile copilului² se prevede că „în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala”, iar potrivit dispozițiilor art. 262 Cod civil, „orice măsură privitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie luată cu respectarea interesului superior al copilului”.

Conceptul de „interes superior al copilului” este unul complex și polivalent, conținutul său variind în funcție de contextul în care este analizat.

În principiu, interesul superior al copilului presupune ca toate deciziile care îl privesc să fie luate în deplină cunoștință de cauză, cu administrarea unui probatoriu cât mai edificator, care să poată pune la dispoziția instanței datele necesare unei aprecieri juste a situației de fapt cu privire la care urmează să se pronunțe. Totodată, interesul copilului este primordial în raport cu al celorlalte persoane, el fiind persoana ocrotită datorită vulnerabilității conferite de vârsta sa fragedă.

Este foarte dificilă pentru instanță luarea unor decizii ce presupun o cunoaștere a personalității copilului și a mediului familial din care acesta face parte, în condițiile unui probatoriu destul de limitat. Având în vedere complexitatea factorilor care intervin în procesul creșterii și educării copilului, care pot fi de ordin material, psihologic, afectiv, pedagogic, social, moral și spiritual, în toate cauzele privind familia este necesară o comunicare eficientă a judecătorului cu părțile, atât cu părinții cât și cu copiii cu privire la care urmează să decidă, un factor important care trebuie avut în vedere fiind personalitatea fiecărui copil, diferită în funcție de ereditate, vârstă, educație, etc., care influențează în mod direct stabilirea interesului acestuia³.

2. Reflectarea interesului superior al copilului în stabilirea competenței instanței

Stabilirea competenței instanței este supusă dispozițiilor Codului de procedură civilă, atât sub aspectul competenței generale, cât și sub acela al competenței materiale și teritoriale. Foarte important în stabilirea instanței competente să soluționeze cauzele de dreptul familiei este favorizarea posibilității înfățișării tuturor părților și administrării unui probatoriu cât mai complet și adecvat.

²Adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989, Convenția cu privire la drepturile copilului a intrat în vigoare la 2 septembrie 1990 și a fost ratificată de România prin Legea nr. 18/1990, publicată în „Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 109, din 28 septembrie 1990 și republicată în „Monitorul Oficial al României”, partea I, nr. 314 din 13 iunie 2001.

³Crăciunescu, C.-M., *Protecția interesului superior al copilului prin Codul civil român*, Institutul de Economie Mondială, București, 2015, p. 17.

Nu trebuie neglijat faptul că, în toate situațiile, copilul este o persoană vulnerabilă, care trebuie protejată prin toate mijloacele pe care legea ni le oferă. Mijloacele procedurale constituie, la rândul lor, nu doar garanții ale respectării drepturilor procedurale ale părților, dar și ale unei mai eficiente cercetări pe fondul cauzelor care privesc situația copiilor.

Specificul acestui tip de cauze face necesară intervenția directă a judecătorului în sensul realizării unei medieri a conflictelor, prin încercarea de împăcare a părților la fiecare înfățișare. Deciderea de către instanța de tutelă a oricărei măsuri care îl privește pe copil are loc dacă părinții nu se înțeleg, deoarece atunci când aceștia se înțeleg instanța are obligația de a verifica dacă acordul lor este legal și respectă interesul superior al copilului și, dacă aceste condiții sunt îndeplinite, îl încuviințează prin hotărâre judecătorească.

Totodată, în cauzele cu minori este necesară efectuarea anchetei psihosociale de către autoritatea tutelară de la domiciliul fiecăruia dintre părinți, ceea ce ar putea fi facilitat prin stabilirea competenței instanței.

În ceea ce privește competența materială în cauzele cu minori, lucrurile sunt mai clare și practica judiciară este în general unitară.

Probleme deosebite se întâlnesc însă în privința stabilirii competenței teritoriale a instanței, atât în cauzele de divorț cu copii, cât și în cele privind exercitarea autorității părintești sub toate aspectele acestora și filiație. În prezenta lucrare vom face referire doar la aspecte privind unele cauze aflate în competența judecătorecilor, respectiv cele de divorț cu copii, exercițiul autorității părintești, locuința copilului și filiație.

3. Aspecte ale stabilirii competenței instanței de tutelă reflectate în jurisprudența ICCJ

3.1. Medierea în cauzele privind familia

Soluționarea conflictelor prin mediere a dobândit o importanță majoră după intrarea în vigoare a Legii nr. 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator⁴. În domeniul dreptului familiei, în art. 64 din această lege se menționează expres și limitativ neînțelegerile care pot fi rezolvate prin mediere. Acestea se referă la: „continuarea căsătoriei, partajul de bunuri comune, exercițiul drepturilor părintești, stabilirea domiciliului copiilor, contribuția părinților la întreținerea copiilor și orice alte neînțelegeri care apar în raporturile dintre soți cu privire la drepturi de care ei pot dispune potrivit legii”. În alin. (2) al aceluiași articol apare o dispoziție a cărei interpretare diferită a creat practică neunitară în soluționarea divorțului de către instanțele judecătorești din întreaga țară. Este vorba despre dispoziția conform căreia „Înțelegerea soților cu privire la desfacerea căsătoriei și la rezolvarea aspectelor accesorii divorțului se depune de către părți la

⁴ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 441 din 22 mai 2006, a suferit mai multe modificări și completări ulterioare.

instanța competentă să pronunțe divorțul”. Interpretarea acestei dispoziții legale ca făcând posibilă realizarea divorțului pe calea medierii a determinat mai multe instanțe judecătorești din România să ia act de înțelegerea soților cu privire la divorțul lor și să o consfințească printr-o hotărâre de expedient, în condițiile art. 59 alin. (2) din Legea nr. 192/2006, în timp ce alte instanțe judecătorești au respins astfel de cereri.

Prin Decizia nr. 33/2019⁵ pronunțată de Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii al Înaltei Curți de Casație și Justiție (în continuare „Curtea”)⁶ s-a analizat dacă există posibilitatea soților de a divorța prin procedura medierii. În acest scop, pornind de la conținutul alin. (1) al art. 64 din Legea nr. 192/2006, care prevede limitele medierii în materia dreptului familiei, Curtea a constatat că este permisă rezolvarea prin mediere a neînțelegerilor dintre soți privitoare la continuarea căsătoriei și la aspectele accesorii divorțului care au ca obiect drepturi în privința cărora aceștia pot dispune potrivit legii, dar nu și cu privire la desfacerea căsătoriei.

În acest sens Curtea a avut în vedere că, potrivit art. 2 alin. (4) din Legea nr. 192/2006, nu sunt susceptibile de mediere neînțelegerile privind drepturile strict personale, cum sunt cele privitoare la statutul persoanei și a conchis că desfacerea căsătoriei se circumscrie stării civile a persoanei, astfel încât „înțelegerile soților cu privire la divorț nu sunt apte să producă efecte juridice în privința desfacerii căsătoriei în sine, însă pot atesta modalitatea în care soții acceptă divorțul”, întreaga procedură a desfacerii căsătoriei având caracter legal și imperativ. Chiar Curtea Constituțională a statuat anterior, prin Decizia nr. 305 din 12 mai 2016⁷, că „procesul de divorț în întregul său... are caracter strict personal, deoarece obiectul său implică antamarea de către instanță a unor aspecte ținând de viața intimă și familială a părților din litigiu. Acest caracter strict personal al procesului a impus adoptarea unei proceduri speciale, derogatorii de la normele dreptului comun, care nu face decât să dea expresie particularității esențiale a procesului de divorț și implicit a prevederilor constituționale cuprinse în art. 26 referitor la viața intimă, familială și privată”.

Totodată, acordul de mediere cu privire la divorț nu poate fi consfințit de instanță potrivit dispozițiilor art. 59 alin. (2) din Legea nr. 192/2006 printr-o hotărâre de expedient, întrucât pronunțarea divorțului presupune verificarea consimțământului actual, liber și neviciat al soților la desfacerea căsătoriei (cerință impusă de art. 374 alin. (3) C. civ.), care trebuie să existe în toate momentele procedurii și nu doar la data investirii instanței, ceea ce nu ar putea fi verificat în cazul acordului de mediere. Mai mult, acordurile de mediere cu privire la desfacerea căsătoriei nu au fost incluse de legiuitor în enumerarea de la alin. (1¹) al art. 64 din Legea nr. 192/2006, care indică acordurile de mediere care pot îmbrăca forma unei hotărâri de expedient.

⁵ Disponibilă pe: <https://www.scj.ro/>

⁶ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 144 din 24.02.2020.

⁷ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 485 din 29 iunie 2016.

Prin urmare, Curtea a statuat că acordul de mediere cu privire la desfacerea căsătoriei „are doar valoarea unui mijloc de dovadă privind intenția soților de a divorța, existentă la momentul încheierii lui, astfel încât el nu poate fi consfințit de către instanță pe calea unei hotărâri de expedient”.

Dimpotrivă, acordurile de mediere încheiate între părinți cu privire la exercițiul drepturilor părintești, stabilirea locuinței copiilor și stabilirea contribuției părinților la întreținerea acestora pot îmbrăca forma unei hotărâri de expedient. Evident că, atunci când aceste neînțelegeri se soluționează odată cu divorțul părinților, acordul de mediere cu privire la ele va fi verificat de instanță sub aspectele legalității și respectării interesului superior al copilului și va putea fi inclus în hotărârea de divorț. Astfel, interesul superior al copilului își găsește o protecție reală, atât prin respectarea voinței părinților, care sunt titularii autorității părintești și au îndatorirea de a-l crește și educa pe copil, cât și prin verificarea de către instanță a respectării condițiilor legale pe care această înțelegere trebuie să le aibă în vedere. În acest scop, pe lângă concluziile raportului de anchetă psihosocială și probatoriul administrat în cauză, instanța va avea în vedere și opinia copilului în condițiile art. 264 C. civ., în funcție de vârsta și discernământul acestuia.

3.2. Stabilirea competenței teritoriale în cauzele de divorț cu minori

Cu toate că divorțul este o acțiune personală, doar între soți, atunci când există copii minori ai lor (din căsătorie sau asimilați acestora, respectiv născuți înaintea sau în timpul căsătoriei, concepuți în timpul căsătoriei sau adoptați de ambii soți), soluționarea cauzei privește îndeaproape interesul tuturor. Potrivit dispozițiilor art. 919 C. proc. civ., ori de câte ori soții au copii minori, instanța de divorț are obligația de a se pronunța, chiar din oficiu dacă nu s-a solicitat prin hotărârea de divorț, cu privire la situația acestora, respectiv la exercitarea autorității părintești și la contribuția părinților la cheltuielile de creștere și educare a copiilor. Chiar dacă legiuitorul nu a prevăzut expres, printre măsurile pe care instanța trebuie să le ia prin hotărârea de divorț se numără și stabilirea locuinței copiilor, întrucât aceasta se include în exercițiul autorității părintești *lato sensu*, având în vedere faptul că art. 496 Cod civil, care reglementează locuința copiilor face parte din capitolul „Drepturile și obligațiile părintești”, iar art. 400 alin. (1) C. civ. prevede că „În lipsa înțelegerii dintre părinți sau dacă aceasta este contrară interesului superior al copilului, instanța de tutelă stabilește, odată cu pronunțarea divorțului, locuința copilului minor la părintele cu care locuiește în mod statornic”.

Prin urmare, stabilirea competenței instanței care va soluționa divorțul are importanță și pentru stabilirea măsurilor care privesc viitoarea situație a copiilor minori.

Cu privire la astfel de cauze, care, potrivit art. 915 C. proc. civ., sunt de competența judecătorei în circumscripția căreia se află cea din urmă locuință comună a soților, în cadrul soluționării unor conflicte de competență Înalta Curte de Casație și Justiție a lămurit și înțelesul noțiunii de „locuință a copilului”. Astfel,

prin Decizia nr. 1026/2019⁸ a statuat că această noțiune trebuie înțeleasă „ca element de identificare a persoanei fizice, interesând, așadar, nu atât locuința statornică și principală, cât adresa unde persoana locuiește efectiv”. În acest sens, s-a observat că și în regulamentul de aplicare a Legii notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995⁹, aprobat prin Ordinul nr. 2333/C/2013, prin „locuință comună” se înțelege ultima locuință în care au conviețuit soții. Fiind vorba de o noțiune de fapt, dovada locuinței comune a soților se poate face nu doar cu actele de identitate, ci cu orice mijloc de probă.

Probleme deosebite s-au ivit în practică și în stabilirea competenței instanței judecătorești chemate să soluționeze divorțuri cu element de extraneitate. Astfel, tot pe calea soluționării unui conflict de competență, Înalta Curte de Casație și Justiție a constatat aplicabilitatea dispozițiilor art. 3 din Regulamentul nr. 2201/2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești într-o cauză de divorț cu copii în care ultima locuință comună a soților a fost în Germania¹⁰, pentru a stabili competența instanțelor române. Astfel, reclamanta are posibilitatea, în aplicarea alin. (1) lit. b) din acest Regulament, să sesizeze o instanță din România, acesta fiind statul membru de cetățenie al celor doi soți (având în vedere inaplicabilitatea în cauză a alin. (1) lit. a) al aceluiași articol întrucât reclamanta s-a întors în țară cu mai puțin de 6 luni înaintea introducerii cererii de chemare în judecată). În vederea stabilirii competenței teritoriale a instanței devine aplicabil art. 915 C. proc. civ., regulamentul european reglementând doar competența internațională în materie. În cauză, întrucât ultimul domiciliu comun al soților a fost în Germania, iar pârâtul nu are locuința în țară, competența a fost stabilită în favoarea judecătoriei în a cărei circumscripție își are domiciliul reclamanta.

3.3. Stabilirea competenței teritoriale în cauzele privind autoritatea părintească

Tot pe calea soluționării unor conflicte de competență, Înalta Curte de Casație și Justiție a dezlegat o serie de neclarități și interpretări neunitare cu privire la noțiuni ce țin de ocrotirea minorului și de autoritatea părintească.

Astfel, în practica instanțelor judecătorești au apărut inadvertențe privind dispozițiile procedurale aplicabile în stabilirea competenței instanței cu privire la exercițiul autorității părintești. În acest sens, prin Decizia nr. 711/2019 din 3 aprilie 2019¹¹, Secția I civilă a Înaltei Curți de Casație și Justiție a analizat conținutul noțiunii de „persoană ocrotită”, pentru a soluționa conflictul de competență ivit

⁸ Disponibilă pe: <https://www.scj.ro/>

⁹ Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995 a fost republicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 237 din 19 martie 2018.

¹⁰ Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția I civilă, Decizia nr. 1008/2019.

¹¹ Disponibilă pe: <https://www.scj.ro/>

între două instanțe într-o cauză privind exercitarea exclusivă a autorității părintești cu privire la un minor. Acest conflict negativ de competență a fost generat de faptul că prima instanță a reținut incidența dispozițiilor art. 107 C. proc. civ., potrivit căruia „cererea de chemare în judecată se introduce la instanța în a cărei circumscripție teritorială domiciliază sau își are sediul pârâta, dacă legea nu prevede altfel”, în timp ce a doua instanță (la care a fost declinată competența soluționării cauzei respective) a apreciat că în cauză sunt incidente dispozițiile art. 114 alin. (1) C. proc. civ., conform cărora „dacă legea nu prevede altfel, cererile privind ocrotirea persoanei fizice date de Codul civil în competența instanței de tutelă și de familie se soluționează de instanța în a cărei circumscripție teritorială își are domiciliul sau reședința persoana ocrotită” (normă cu caracter special față de art. 107 Cod de procedură civilă).

În vederea soluționării acestui conflict de competență, Curtea a constatat că, potrivit dispozițiilor art. 106 alin. (1) C. civ., ocrotirea minorului se realizează „prin părinți, prin instituirea tutelei, prin darea în plasament sau, după caz, prin alte măsuri de protecție specială anume prevăzute de lege”. Așadar, prima modalitate de ocrotire a minorului o constituie exercitarea de către părinți a autorității părintești, care include toate drepturile și obligațiile părintești. În cauză întâlnim tocmai această formă de ocrotire a minorului prin părinți, ceea ce atrage aplicarea dispozițiilor speciale cuprinse în art. 114 alin. (1) din Codul de procedură civilă, care derogă de la regula generală stabilită prin art. 107 al aceluiași act normativ, soluția fiind în sensul stabilirii competenței în favoarea judecătoreiei de la domiciliul tatălui reclamant, la care locuiește minorul cu privire la care s-a solicitat dispunerea exercițiului exclusiv al autorității părintești.

De remarcat este faptul că în materia exercițiului autorității părintești instanțele judecătorești sunt sesizate în mod frecvent și pentru a dispune măsuri provizorii pe calea ordonanței președințiale, care privesc rezolvarea unor situații grabnice cu privire la copii, până la soluționarea dosarelor de fond.

O astfel de cauză a soluționat Secția I civilă a Înaltei Curți de Casație și Justiție prin Decizia nr. 544/2019 din 7 martie 2019¹², în care obiectul cererii a cărei soluționare a generat conflictul negativ de competență este ordonanță președințială privind exercitarea autorității părintești exclusiv de către reclamantă și stabilirea locuinței minorului la domiciliul acesteia din Spania. Având în vedere dispozițiile art. 998 C. proc. civ., potrivit cărora cererea de ordonanță președințială se va introduce la instanța competentă să se pronunțe în primă instanță asupra fondului, prima instanță sesizată a apreciat că în cauză sunt aplicabile dispozițiile art. 114 C. proc. civ. și competența aparține judecătoreiei de la locuința copilului, declinându-și competența în favoarea acesteia. A doua instanță, având în vedere și Decizia nr. 2816 din 22 mai 2013¹³, prin care Înalta Curte de Casație și Justiție, secția I civilă a stabilit că dispozițiile art. 998 C. proc. civ., conform cărora

¹² Disponibilă pe: <https://www.sej.ro/>

¹³ Disponibilă pe: <https://www.sej.ro/>

„cererea de ordonanță președințială se introduce la instanța competentă să se pronunțe asupra fondului, reglementează competența materială de soluționare a unei astfel de cereri, iar nu competența teritorială, aceasta din urmă urmând a fi determinată potrivit regulilor generale”, a avut în vedere regulile generale, independent de faptul că pe rolul instanțelor s-ar afla pendent și fondul cauzei. Apreciind că este vorba despre o pricină privitoare la drepturi de care părțile nu pot dispune, cu privire la care legea nu prevede în mod expres instanța competentă din punct de vedere teritorial, a considerat că în cauză este vorba de o competență teritorială exclusivă și a apreciat că este aplicabil art. 107 C. proc. civ., declinand competența în favoarea celei de-a treia instanțe. Această din urmă instanță, argumentând în sensul că obiectul cauzei îl constituie unele măsuri de ocrotirea a minorului prin părinți, apreciază că sunt aplicabile dispozițiile art. 114 C. proc. civ. și declină la rândul său competența de soluționare a acesteia în favoarea instanței de la locuința minorului.

În soluționarea acestui conflict de competență, Înalta Curte, pornind de la înțelesul sintagmei „cereri privind ocrotirea persoanei fizice”, care include și cererile vizând ocrotirea minorului prin părinți, apreciază că instanței de tutelă de la locuința minorului îi revine competența de a soluționa atât cererea privind exercițiul exclusiv al autorității părintești cât și cea privind stabilirea locuinței minorului, fiind aplicabile dispozițiile art. 114 C. proc. civ., care instituie o competență teritorială exclusivă în favoarea instanței în a cărei circumscripție teritorială își are domiciliul sau reședința persoana ocrotită, respectiv minorul.

În stabilirea competenței instanței de la domiciliul copilului, Înalta Curte a avut în vedere și dispozițiile art. 92 alin. (1) C. civ., potrivit cărora „domiciliul minorului care nu a dobândit capacitate deplină de exercițiu în condițiile prevăzute de lege este la părinții săi sau la acela dintre părinți la care el locuiește în mod statornic”, precum și cele ale alin. (2) al aceluiași articol care prevede că până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești, minorul este prezumat că are domiciliul la părintele la care locuiește în mod statornic. În speță, potrivit raportului de anchetă psihosocială, minorul locuia cu mama și bunicii materni, frecventând și școala din localitatea de la domiciliul acestora.

Prin Decizia nr. 479/2019 din 5 martie 2019¹⁴, Înalta Curte de Casație și Justiție a soluționat un conflict de competență într-o cauză privind o ordonanță președințială privind obligarea pârâtului să-și dea acordul în vederea emiterii pașaportului pentru o minoră și ieșirea din țară a acesteia însoțită doar de reclamantă până la soluționarea acțiunii de stabilire a autorității părintești în sarcina mamei. În cauză cei doi părinți nu sunt căsătoriți și nu locuiesc împreună, iar minora a fost născută în Spania și până în prezent a locuit cu mama. Prima instanță sesizată, respectiv judecătoria de la domiciliul mamei, a admis excepția necompetenței teritoriale și a declinat competența în favoarea instanței de la domiciliul tatălui pârât. Pentru a dispune astfel, instanța a apreciat că din actele

¹⁴ Disponibilă pe: <https://www.scj.ro/>

depuse la dosar reieșea că reclamanta are domiciliul în Spania, unde locuiește și minora, și are doar reședința în România, astfel că dispozițiile art. 114 C. proc. civ. nu își găsesc aplicabilitatea. A doua instanță a admis, la rândul său, excepția de necompetență teritorială, reținând că, potrivit art. 114 C. proc. civ. competența exclusivă de soluționare a cauzelor în materie de tutelă și familie aparține instanței în a cărei circumscripție își are domiciliul sau reședința persoana ocrotită, iar din motivarea cererii de chemare în judecată reieșea că părțile nu au conviețuit după nașterea minorei și aceasta locuia cu mama sa, având așadar reședința în circumscripția teritorială a primei instanțe sesizate.

Înalta Curte de Casație și Justiție reține că dosarul de fond, privind exercițiul exclusiv al autorității părintești, stabilirea locuinței minorei și obligarea pârâtului la plata unei pensii de întreținere în favoarea minorei se află pe rolul primei instanțe sesizate, în a cărei circumscripție teritorială se află reședința reclamantei, ceea ce atrage competența soluționării ordonanței președințiale în temeiul art. 998 C. proc. civ., astfel că stabilește competența soluționării cauzei privind aspecte care sunt circumscrise exercitării autorității părintești pe calea ordonanței președințiale în favoarea aceleiași instanțe.

Determinarea locuinței minorului au constituit subiect al multor controverse, în condițiile în care există numeroase situații în care părinții nu respectă titlurile executorii prin care aceasta a fost stabilită și refuză pentru perioade considerabile uneori înapoierea copilului la părintele cu care acesta locuiește în drept. Încercarea de a obține astfel, prin manevre frauduloase care nu sunt în interesul copilului a modificării locuinței acestuia, a determinat și soluția Deciziei nr. 1851/2016 a secției I civile a Înaltei Curți de Casație și Justiție¹⁵, care, cu ocazia soluționării unui conflict de competență într-o cauză privind stabilirea unui program de vizitare a minorului a definit sintagma de „domiciliu al persoanei ocrotite”. În acest context, instanța supremă a apreciat că: „Pentru determinarea instanței competente să soluționeze cererea având ca obiect stabilirea programului de vizitare a minorului, nu interesează adresa la care minorul locuia în fapt la data înregistrării cererii de chemare în judecată, câtă vreme locuința minorului fusese stabilită la domiciliul mamei printr-o hotărâre judecătorească intrată în puterea lucrului judecat. Faptul că ulterior deplasării minorului într-o vizită la domiciliul tatălui, acesta a refuzat să-l readucă la domiciliul mamei, nu poate semnifica schimbarea locuinței minorului, câtă vreme nu a existat un acord al părinților în acest sens și nici o încuviințare a vreunei instanțe”.

Este o soluție extrem de importantă pentru jurisprudența românească în materie, având în vedere frecvența cazurilor în care interesul copilului este nesocotit de părinții care, în acest mod, înțeleg să își rezolve conflictele sau să își manifeste tarele emoționale remanente, copilul devenind astfel un simplu obiect de șantaj.

¹⁵ Disponibilă la: <https://www.scj.ro/>

3.4. Stabilirea competenței instanței în cauze privind filiația

Interpretări diferite ale dispozițiilor legale în materia competenței teritoriale au apărut și în unele cauze privind filiația. Astfel, prin Decizia nr. 1052/2019 din 29 mai 2019¹⁶, secția I civilă a Înaltei Curți de Casație și Justiție a soluționat un conflict de competență într-o cauză în care, prin cererea de chemare în judecată reclamanta, în nume propriu și în calitate de reprezentant legal al minorei, a solicitat instanței să constate că primul pârât nu este tatăl minorei, să stabilească paternitatea minorei față de al doilea pârât, să încuviințeze purtarea numelui acestuia și să dispună efectuarea mențiunilor pe marginea actului de naștere al minorei. Reclamanta a sesizat cu această cerere judecătoria de la domiciliul celui de-al doilea pârât și al său.

Instanța sesizată a admis excepția necompetenței teritoriale și a declinat competența soluționării cauzei în favoarea judecătoriei de la domiciliul primului pârât, apreciind că cererea de stabilire a filiației față de cel de-al doilea pârât este o cerere accesorie, care nu poate influența stabilirea competenței instanței. La rândul său, cea de-a doua instanță sesizată a admis excepția necompetenței teritoriale și a declinat competența soluționării cauzei în favoarea primei instanțe sesizate. Pentru a decide astfel a avut în vedere dispozițiile art. 114 C. proc. civ., constatând că domiciliul minorei, care este persoana ocrotită, se află în circumscripția teritorială a acesteia.

În soluționarea conflictului de competență astfel apărut, Înalta Curte de Casație și Justiție reține, față de obiectul cererii de chemare în judecată, că acesteia nu îi sunt aplicabile dispozițiile art. 114 C. proc. civ., care instituie o competență teritorială exclusivă în favoarea instanței în a cărei circumscripție teritorială își are domiciliul persoana ocrotită, ci face aplicarea dispozițiilor art. 113 C. proc. civ., care, în alin. (1) pct. 1, stabilește o competență teritorială alternativă pentru cauzele privind stabilirea filiației. Având în vedere prevederile art. 129 alin. (2) pct. 3 C. proc. civ., conform cărora necompetența este de ordine publică „în cazul încălcării competenței teritoriale exclusive, când procesul este de competența altei instanțe de același grad și părțile nu o pot înlătura”, a constatat că în speță, pentru soluționarea cererii cu care a fost investită instanța nu era instituită o competență teritorială exclusivă, ci o competență alternativă, reclamantul având posibilitatea alegerii între mai multe instanțe deopotrivă competente. Prin urmare, Înalta Curte a stabilit competența de soluționare a cauzei în favoarea instanței sesizate de reclamantă.

Este o soluție care respectă și interesul superior al minorei, întrucât și locuința acesteia este la mamă, iar în cadrul procesului privind stabilirea filiației instanța are, potrivit dispozițiilor art. 438 C. civ., obligația de a se pronunța și cu privire la numele copilului, exercitarea autorității părintești și obligația părintelui de a-l întreține pe copil. În acest sens, apreciem că situația copilului este mai ușor de stabilit atunci când probatoriul este facilitat prin alegerea instanței mai apropiate de locul în care acesta a crescut.

¹⁶ Disponibilă la: <https://www.scj.ro/>

3.5. Stabilirea competenței în cauze privind întreținerea minorului

Cauzele privind stabilirea sau modificarea pensiei de întreținere a minorului sunt supuse de regulă, cu privire la competența instanței, reglementării care guvernează cererile în materie de tutelă și familie, cuprinse în art. 114 C. proc. civ., ce stabilește o competență obligatorie în favoarea instanței în a cărei rază teritorială își are domiciliul sau reședința persoana ocrotită.

Prin Decizia nr. 1007/2019 din 22 mai 2019 a Înaltei Curți de Casație și Justiție¹⁷ este soluționat un conflict de competență într-o cauză privind majorarea pensiei de întreținere stabilită prin convenție autentică în favoarea unei minore. Situația care a generat conflictul de competență pornește de la calitatea persoanei reclamantei, care este procuror la parchetul de pe lângă tribunalul din circumscripția teritorială a instanței inițial sesizate. Instanța inițial investită a admis excepția necompetenței teritoriale și a declinat competența soluționării cauzei în favoarea judecătorei în a cărei circumscripție teritorială își aveau domiciliul părțile. În luarea acestei hotărâri, judecătoria a avut în vedere Decizia nr. 7/2016 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție în recurs în interesul legii¹⁸, în care instanța supremă a statuat că sintagma „instanța la care își desfășoară activitatea” din cuprinsul art. 127 alin. (1) C. proc. civ. trebuie interpretată restrictiv, în sensul că se referă la situația în care judecătorul își desfășoară efectiv activitatea în cadrul instanței competente să se pronunțe asupra cererii de chemare în judecată în primă instanță.

La rândul său, a doua instanță sesizată s-a considerat necompetentă și a declinat competența soluționării cauzei în favoarea primei instanțe sesizate, care este o judecătorie din circumscripția teritorială a unei curți de apel învecinate, având în vedere faptul că este vorba de o instanță aflată în raza teritorială a aceleiași curți de apel cu parchetul în care reclamanta își desfășoară activitatea.

În soluționarea acestui conflict negativ de competență, Înalta Curte de Casație și Justiție, constatând că dispozițiile art. 127 alin. (1) și (3) conțin o derogare de la normele de competență ce operează în situația excepțională în care judecătorul, procurorul, asistentul judiciar sau greșierul își desfășoară activitatea în instanța competentă să soluționeze cauza, iar condiția premisă este îndeplinită, constată că operează prorogarea de competență în favoarea judecătorei mai întâi sesizate, aflată în circumscripția unei curți de apel învecinate.

În luarea acestei decizii, instanța supremă a avut în vedere și Decizia nr. 290 din 26 aprilie 2018 a Curții Constituționale¹⁹, prin care s-a arătat că „Dispozițiile art. 127 din Codul de procedură civilă se încadrează în regulile instituite de legiuitor în vederea asigurării independenței obiective a instanței, fiind capabile să înlăture orice suspiciune de soluționare cu părtinire a cauzei din pricina calității părților, stabilind de la debutul procesului civil reperele după care acesta se va

¹⁷ Disponibilă pe: <https://www.scj.ro/>

¹⁸ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 461 din 22. 06. 2016

¹⁹ Publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 638 din 23. 07. 2018.

desfășura” și a reținut că dispozițiile art. 127 alin. (1) C. proc. civ. sunt neconstituționale, încălcând principiul imparțialității justiției cuprins în art. 124 alin. (2) și, implicit, dreptul la un proces echitabil prevăzut de art. 21 alin. (3) din Constituție, prin limitarea pe care o operează prin sintagma „instanței la care își desfășoară activitatea” din cuprinsul lor.

Așadar, interesul superior al copilului este apărut inclusiv sub aspectul asigurării prin aceste mijloace procedurale a obiectivității instanței judecătorești chemate să soluționeze orice cauze care îl privesc. Independența instanței și obiectivitatea acesteia sunt deziderate care se reflectă în mod direct în soluțiile pronunțate, care vin în sprijinul tuturor părților implicate în actul de justiție, dar în primul rând au un rol determinant în protecția persoanelor vulnerabile.

4. Concluzii

Ocrotirea interesului superior al copilului, imperativ al soluționării oricărei cauze centrată pe situația copilului, poate fi realizată printr-o mare varietate de mijloace procedurale, printre care se numără și stabilirea competenței instanței chemată să soluționeze cauza. Codul de procedură civilă oferă instrumentele legislative necesare pentru realizarea acestui deziderat, fie instituind o competență exclusivă de soluționare a cauzei în favoarea instanței de la domiciliul persoanei ocrotite, fie prevăzând o competență alternativă, care vine în sprijinul părților și al instanței în acest scop.

Un real sprijin al instanțelor în vederea realizării unei interpretări unitare a dispozițiilor legale care privesc stabilirea competenței soluționării cauzelor cu minori o constituie deciziile Înaltei Curți de Casație și Justiție prin soluționarea conflictelor de competență ivite în practica judiciară. Acestea constituie un pas important în unificarea practicii judiciare, alături de recursurile în interesul legii sau hotărârile pronunțate în dezlegarea unor chestiuni de drept.

TIPICITATEA SUBIECTIVĂ, OBIECT AL RECURSULUI ÎN CASAȚIE

Dr. Versavia BRUTARU*

Abstract: *The concept of crime could be defined not only by the legal model but also by the concrete manifestation, whose particular elements comply with the requirements of the legal model. Therefore, the objective elements of the concrete deed must correspond to the objective requirements of the legal description, and the subjective elements must correspond to the subjective requirements of the legal model. The crime appears to be composed of a concrete deed (deed that violates certain social norms), an incrimination norm that describes it to which it refers and the concordance between the features of the concrete deed with those described in the incrimination norm. The features of the concrete deed coincide with the description in the norm but are opposed to the precept. The notion of typicality refers both to the objective elements and to the subjective elements in the structure of the incrimination norm. Both are elements through which it is analyzed the concordance between the model described by the legislator in the norm of incrimination and the deed concretely committed. In order for the criminal liability to intervene, there must be a concordance between the features of the concrete deed and the features of the abstract model provided by the incrimination norm, in other words, when all the constitutive elements of the crime have been realized.*

Key words: *typicity, crime, the deed actually committed, the subjective requirements, legal model.*

1. În doctrina recentă¹ s-a discutat ipoteza în care cazul de casare prevăzut în art. 438 pct. 7 C. proc. pen (*inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală*) este incident situației în care fapta concretă pentru care s-a pronunțat soluția definitivă de condamnare nu întrunește elementele de tipicitate subiectivă prevăzute de norma de incriminare.

2. Practica este unanimă în ceea ce privește înțelesul sintagmei „*fapta nu este prevăzută de legea penală.*”. Sintagma vizează atât *lipsa incriminării* (neprevăderea faptei ca infracțiune sau lipsa de tipicitate a faptei în sensul în care aceasta nu corespunde modelului abstract de incriminare) cât și situația în care *lipsesc anumite elemente constitutive ale infracțiunii*.

* Dr., Cercetător științific gr.III, Institutul de Cercetări Juridice "Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române; bversavia@gmail.com

¹ Artin Sarchizian, *Tipicitatea subiectivă, obiect al recursului în casație ?*, www.juridice.ro

3. Conceptul de infracțiune ar putea fi definit nu numai prin modelul legal așadar² ci și prin manifestarea concretă, ale cărei elemente particulare se conformează cerințelor modelului legal. Așadar, elementele obiective ale faptei concrete trebuie să corespundă cu cerințele obiective ale descrierii legale, iar elementele subiective trebuie să corespundă cu cerințele subiective ale modelului legal³. Infracțiunea apare ca fiind compusă dintr-o faptă concretă (faptă care încalcă anumite norme sociale), o normă de incriminare care o descrie la care se raportează și concordanța între trăsăturile faptei concrete cu cele descrise în norma de incriminare. Trăsăturile faptei concrete coincid cu descrierea din normă dar se opun preceptului⁴.

Revenind însă la aspectele de procedură, recursul în casație reprezintă un mijloc de a repara ilegalitățile și nu are drept obiect rezolvarea unei cauze penale, ci sancționarea hotărârilor necorespunzătoare, cu scopul de a asigura respectarea legii, recursul având și *un rol subsidiar în uniformizare a jurisprudenței*.

4. La nivelul Înaltei Curți de Casație și Justiție nu există un punct de vedere unitar în legătură cu sintagma „fapta nu este prevăzută de legea penală”. Într-o decizie de caz⁵. Înalta Curte neagă posibilitatea examinării tipicității subiective pe calea recursului în casație, motivând astfel: „în susținerea cazului de casare prevăzut de art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen., inculpatul a arătat că a fost condamnat pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală în februarie 2013 (dată la care s-a reținut săvârșirea faptei), respectiv traficul de minori, această infracțiune nefiind incriminată, la acea dată, în forma prevăzută de art. 210 alin. (2) lit. b) C. pen., adică „profitând de imposibilitatea persoanei vătămate de a se apăra sau de a-și exprima voința ori de starea de vădită vulnerabilitate a acelei persoane”. Așadar, a apreciat că nu poate fi condamnat pentru săvârșirea unei fapte într-o formă incriminată începând cu 01 februarie 2014, după intrarea în vigoare a noului C. pen. întrucât, la data săvârșirii faptei, nu exista posibilitatea comiterii infracțiunii profitând de starea de vulnerabilitate a victimei. Înalta Curte a mai reținut că, potrivit art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen. este supusă casării hotărârea în cazul în care se constată că inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală. În primul rând, este de menționat faptul că dispozițiile prevăzute de art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen. nu permit o analiză a conținutului mijloacelor de probă, o nouă apreciere a materialului probator și stabilirea unei alte situații de fapt pe baza căreia să se concluzioneze că fapta nu este prevăzută de legea penală, examinarea hotărârii făcându-se exclusiv în drept, statuările în fapt neputând fi cenzurate în nici un fel. În al doilea rând, verificările pe care instanța de recurs în casație le face din perspectiva noțiunii de faptă care nu

² G. Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. Academiei Române, București, 2002, p. 57.

³ Idem, p. 57.

⁴ G. Antoniu în Colectiv, *Explicațiile Noului Cod Penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, 2015, București, p. 147.

⁵ Decizia penală nr. 78/RC/2015, www.sej.ro

este prevăzută de legea penală, vizează atât *incriminarea abstractă*, respectiv dacă conduita este prevăzută de vreo normă de incriminare, cât și condițiile de *tipicitate obiectivă*, respectiv identitatea dintre conduita propriu-zisă și elementele de conținut ale incriminării sub aspectul laturii obiective (***nu însă și în ceea ce privește latura subiectivă, lipsa de tipicitate subiectivă constituind o teză distinctă prevăzută în art. 16 lit. b) și care nu a fost preluată de art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen.***).

5. Pornind de la aceste scurte considerații teoretice care circumscriu efectul devolutiv al recursului în casație, Înalta Curte a constatat că în cauză, pe baza probatorului administrat, s-au stabilit următoarele: punerea persoanei vătămate minore într-o stare de dependență de inculpat, prin faptul că aceasta se afla într-un oraș străin, nu avea mijloace de întreținere, nu avea alte cunoștințe, constituie elementele infracțiunii de trafic de minori, chiar dacă inculpatul **nu** a folosit agresiunea pentru a o determina pe aceasta să practice prostituția. Tot printr-o astfel de dependență a persoanei vătămate de inculpat, pe plan material și afectiv, a fost explicată și revenirea persoanei vătămate asupra declarației inițiale, încercând prin declarațiile ulterioare să-l disculpe pe inculpat, chiar dacă persoana vătămată a consimțit să se prostitueze, în condițiile descrise anterior, potrivit art. 211 alin. (3) C. pen. *consimțământul victimei la infracțiunea de trafic de minori nu constituie o cauză justificativă*. Aceasta deoarece consimțământul nu a fost dat în condiții normale, ci în condiții de vulnerabilitate a persoanei vătămate.

6. Așa cum s-a arătat, aceste aspecte exced controlului instanței de recurs în casație care nu poate, în cadrul acestei căi extraordinare de atac, să reevalueze aspectele de fapt constatate prin hotărâre definitivă, sfera sa de acțiune fiind limitată la motivele de nelegalitate strict prevăzute în art. 438 alin. (1) C. proc. pen. În esență, problema de drept ridicată de apărarea ambilor inculpați constă în aceea că faptele au fost comise în februarie 2013, iar instanțele au reținut o formă care nu era incriminată la data săvârșirii acestora, respectiv „profitând de starea de vădită vulnerabilitate a acelei persoane” care a fost reglementată începând cu data de 1 februarie 2014, data intrării în vigoare a noului C. pen. La data săvârșirii faptelor era în vigoare art. 13 din Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane care incriminau traficul de minori, constând în recrutarea, transportarea, transferarea, găzduirea sau primirea unui minor, în scopul exploatării acestuia, sancționată cu închisoarea de la 5 ani la 15 ani și interzicerea unor drepturi; varianta agravată prevăzută în alin. (2) al aceluiași articol stabilea o pedeapsă cuprinsă între 7 și 18 ani și interzicerea unor drepturi, atunci când fapta prevăzută la alin. (1) era săvârșită prin amenințare, violență sau alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă ori înșelăciune, abuz de autoritate sau profitând de imposibilitatea minorului de a se apăra ori de a-și exprima voința sau prin oferirea, darea, acceptarea ori primirea de bani sau de alte foloase pentru obținerea consimțământului persoanei care are autoritate asupra minorului. Textul a fost abrogat expres prin art. 94 pct. 2 din Legea nr. 187/2012, fiind preluat cu unele

modificări de art. 211 C. pen. care incriminează traficul de minori, text ce trimite, în ceea ce privește forma agravată, la dispozițiile art. 210 alin. (1) C. pen. privind traficul de persoane. Astfel, potrivit art. 211 C. pen., constituie infracțiune de trafic de minori: (1) Recrutarea, transportarea, transferarea, adăpostirea sau primirea unui minor, în scopul exploatării acestuia, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi. (2) Dacă fapta a fost săvârșită în condițiile art. 210 alin. (1) sau de către un funcționar public în exercițiul atribuțiilor de serviciu, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani și interzicerea exercitării unor drepturi. (3) Consimțământul persoanei victimă a traficului nu constituie cauză justificativă.

7. În opinia Înaltei Curți se constată că, atât în reglementarea în vigoare la data săvârșirii infracțiunii cât și în prezent, în cazul variantei tip a infracțiunii de trafic de minori, latura obiectivă a infracțiunii este îndeplinită prin simpla realizare a elementului material de la traficul de persoane, respectiv recrutare, transportare, transferare, adăpostire (găzduire) sau primire, fără a fi necesară și realizarea condiției esențiale (respectiv ca fapta să se realizeze prin constrângere, răpire, profitând de imposibilitatea de a se apăra sau de a-și exprima voința, etc). Îndeplinirea acestor cerințe esențiale este obligatorie doar în ceea ce privește varianta agravată a infracțiunii de trafic de minori. Rezultă, așadar, că problema ridicată de apărare constituie, în realitate, doar o *chestiune de încadrare juridică*, reținerea formei tip sau a celei agravate, **și nicidecum una privind lipsa prevederii faptei în legea penală**. Ca atare, criticile formulate de către inculpați sunt nefondate, ceea ce se invocă din perspectiva cazului de casare prevăzut de dispozițiile art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen. fiind, de fapt, greșita încadrare juridică dată faptelor, analiză ce excede examenului care poate fi făcut în cadrul recursului în casație. Pe de altă parte apărarea nu ar fi putut fi reținută nici în cazul în care ar fi existat cadrul legal pentru analiza acesteia, în condițiile în care instanțele au asimilat situația de maximă precaritate în care se aflau victimele și de care au profitat inculpații, cu o formă de constrângere morală, prevăzută ca și agravantă în art. 13 alin. (2) din Legea nr. 678/2001 („alte forme de constrângere”), în vigoare la data săvârșirii faptelor⁶. În justificarea acestei orientări, conform căreia, în noțiunea de „*faptă prevăzută de legea penală*” **nu** poate fi inclusă și condiția privitoare la forma de vinovăție (latura subiectivă) se arată că, de altfel, în cadrul definiției legale a infracțiunii, exprimată de art. 15 alin. (1) din C. pen., trăsătura esențială ca fapta să fie prevăzută de legea penală este enumerată distinct de aceea ca fapta să fie săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă unei persoane, ceea ce relevă opțiunea legiuitorului ca prin sintagma „faptă prevăzută de legea penală” să se înțeleagă „orice faptă”, act de conduită, manifestare de voință exteriorizată care determină o schimbare în realitatea obiectivă, neconvenabilă ordinii sociale și, ca atare, incriminată de norma penală⁷.

⁶ Î.C.C.J., Secția penală, Decizia nr. 231/RC/2019, www.scj.ro

⁷ Artin Sarchizian, *Tipicitatea subiectivă, obiect al recursului în casație?*, www.juridice.ro

8. Tot din decizia menționată⁸ reies următoarele: potrivit dispozițiilor art. 433 din C. proc. pen., în calea extraordinară a recursului în casație, Înalta Curte de Casație și Justiție este obligată să verifice, în condițiile legii, conformitatea hotărârii atacate cu *regulile de drept* aplicabile. Drept urmare, *orice chestiune de fapt* analizată de instanța de fond, respectiv de apel, intră în *puterea lucrului judecat* și excede cenzurii instanței investită cu judecarea recursului în casație. Fiind reglementat ca o cale extraordinară de atac ce trebuie să asigure echilibrul între principiul legalității și principiul respectării autorității de lucru judecat, recursul în casație vizează numai legalitatea anumitor hotărâri definitive indicate de lege și numai anumite motive expres și limitativ prevăzute, fără ca pe calea recursului în casație să se poată invoca și, corespunzător, Înalta Curte de Casație și Justiție să poată analiza orice nelegalitate a hotărârilor, ci numai pe acelea pe care legiuitorul le-a considerat importante. Cu atât mai mult, recursul în casație nu are în vedere elementele de fapt ce au fost stabilite cu autoritate de lucru judecat, așa încât Înalta Curte de Casație și Justiție *nu poate să reevalueze materialul probator și să stabilească o situație de fapt diferită de cea menționată în hotărârile atacate.*

9. Înalta Curte de Casație și Justiție subliniază în prealabil că, potrivit art. 438 alin. (1) pct. 7 din C. proc. pen. statuează în sensul că hotărârile sunt supuse casării dacă „*inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală.*” Prin urmare, acest caz de casare presupune ca inculpatul să fi fost condamnat deși nu există o corespondență deplină între fapta săvârșită și configurarea legală a infracțiunii, fie datorită împrejurării că fapta pentru care s-a dispus condamnarea definitivă a inculpatului nu întrunește elementele de tipicitate prevăzute de norma de incriminare, fie datorită dezincriminării faptei (*indiferent dacă vizează reglementarea în ansamblul său sau modificarea unor elemente ale conținutului constitutiv*). Înalta Curte constată că, în ceea ce îl privește pe inculpatul B, instanța de apel a dispus achitarea pentru două infracțiuni, pentru alte două a dispus încetarea procesului penal, iar în ceea ce îl privește pe inculpatul A. a dispus achitarea pentru două infracțiuni, încetarea procesului penal pentru o infracțiune și a menținut condamnarea pentru infracțiunea de furt calificat a unui bun care face parte din patrimoniul cultural. Or, ceea ce se solicită de apărare pe calea recursului în casație este achitarea pentru infracțiunile pentru care s-a dispus încetarea procesului penal prin raportare la conținutul art. 438 alin. (1) pct. 7 din C. proc. pen., caz de recurs în casație ce vizează exclusiv o soluție de condamnare, ceea ce în speță, nu se regăsește decât în privința inculpatului A. pentru infracțiunea de furt calificat a unui bun care face parte din patrimoniul cultural. Este adevărat că argumentele prezentate de recurenți în motivarea căii de atac extraordinare ar putea fi încadrate la cazul de casare prevăzut de art. 438 alin. (1) lit. e) C. proc. pen., respectiv „*în mod greșit s-a dispus încetarea procesului penal*”, în contextul în care în motivare se arată că în mod greșit s-a constatat intervenită prescripția răspunderii penale pentru săvârșirea

⁸ Decizia nr. 231/RC/2019, ÎCCJ, secția penală, www.scj.ro

unor fapte care, la data săvârșirii lor, nu erau prevăzute de legea penală, solicitându-se achitarea inculpaților.

10. Potrivit art. 442 alin. (2) C. proc. pen. „Instanța de recurs în casație examinează cauza numai în limitele motivelor de casare prevăzute la art. 438, invocate în cererea de recurs în casație.” Ca atare, instanța competentă cu soluționarea recursului în casație nu este abilitată să analizeze argumentele prezentate în cererea de recurs în casație decât în măsura în care acestea se încadrează în cazul de casare invocat prin cerere, *fără posibilitatea de a face reîncadrarea motivelor expuse, din oficiu, în alt caz de casare*. Pe de altă parte, Înalta Curte a reținut că susținerile recurenților presupun reanalizarea situației de fapt și reevaluarea materialului probator, astfel încât ele nu pot fi valorificate în contextul vreunui dintre cazurile de casare expres și limitativ reglementate de art. 438 din C. proc. pen. Criticile vizând netemeinicia hotărârii atacate sub aspectul greșitei stabiliri a situației de fapt ori a eronatei evaluări a probatoriului nu pot fi cenzurate în actuala procedură, obiectul recursului în casație fiind limitat la chestiuni de drept, respectiv a susținerilor vizând neîntrunirea elementelor de tipicitate obiectivă ale infracțiunilor reținute în sarcina inculpaților B. și A. Punctual, critica recurentului B. privind lipsa tipicității infracțiunii de tănuire sub aspectul laturii subiective, or, în jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție s-a reținut că „(...) *Verificările pe care instanța de recurs în casație le face din perspectiva noțiunii de faptă care nu este prevăzută de legea penală vizează atât incriminarea abstractă, respectiv dacă conduita este prevăzută de vreo normă de incriminare, cât și condițiile de tipicitate obiectivă, respectiv identitatea dintre conduita propriu-zisă și elementele de conținut ale incriminării sub aspectul laturii obiective (nu însă și în ceea ce privește latura subiectivă, lipsa de tipicitate subiectivă constituind o teză distinctă prevăzută în art. 16 alin. (1) lit. b) din C. proc. pen. și care nu a fost preluată în art. 438 alin. (1) pct. 7 din C. proc. pen.*”⁹.

11. De altfel, în cadrul definiției legale a infracțiunii, exprimată de art. 15 alin. (1) din C. pen., trăsătura esențială ca fapta să fie prevăzută de legea penală **este enumerată distinct** de aceea ca fapta să fie săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă unei persoane, ceea ce relevă opțiunea legiuitorului ca prin sintagma „faptă prevăzută de legea penală” să se înțeleagă „orice faptă”, act de conduită, manifestare de voință exteriorizată care determină o schimbare în realitatea obiectivă, neconvenabilă ordinii sociale și, ca atare, incriminată de norma penală. Aceeași viziune reiese și din modalitatea în care sunt reglementate cazurile care împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale prev. de art. 16 alin. (1) lit. b) din C. proc. pen., textul legal menționând distinct „fapta nu este prevăzută de legea penală” și „nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege”.

12. Așadar, Înalta Curte de Casație și Justiție poate analiza exclusiv dacă faptele, astfel cum au fost reținute prin decizia recurată, *corespund tiparului*

⁹ Decizia nr. 78/RC/2015, Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, www.scj.ro

*obiectiv de incriminare*¹⁰ a faptei, fără posibilitatea de a reaprecia asupra elementelor constitutive ale laturii subiective, deoarece aceasta ar presupune în mod necesar analiza probatoriului administrat. Calea extraordinară de atac a recursului în casație nu are ca finalitate remedierea unei greșite aprecieri a faptelor și a unei inexacte sau insuficiente stabiliri a adevărului printr-o urmărire penală incompletă sau o cercetare judecătorească nesatisfăcătoare. Instanța de casare nu judecă procesul propriu-zis, respectiv litigiul care are ca temei juridic cauza penală, ci judecă exclusiv dacă, din punct de vedere al dreptului, hotărârea atacată este corespunzătoare. Limitarea obiectului judecării în recursul în casație la cazurile strict prevăzute de lege înseamnă că nu orice presupusă încălcare a legii substanțiale sau a legii de procedură penală constituie temei pentru a casa hotărârea recurată, ci numai acele încălcări de o anumită gravitate, corespunzătoare unuia dintre cazurile de casare prevăzute de lege, fiind, așadar, exclusă rejudecarea unei cauze pentru a treia oară, în parametrii în care a avut loc judecata în fond și apel. Prin urmare, starea de fapt reținută în cauză cu titlu definitiv de către instanța de apel și concordanța acesteia cu probele administrate nu mai poate constitui motiv de cenzură din partea instanței supreme în actuala procedură a recursului în casație.

13. În cadrul Înaltei Curți există și o a doua orientare, care recunoaște posibilitatea examinării, în cadrul acestui caz de casare, ***inclusiv a laturii subiective***. Printr-o decizie în recurs în casație¹¹, Înalta Curte a precizat următoarele: recursul în casație nu are ca finalitate remedierea unei greșite aprecieri a faptelor și a unei inexacte sau insuficiente stabiliri a adevărului, generată de o urmărire penală incompletă sau o cercetare judecătorească deficitară/parțială/nesatisfăcătoare. În această procedură nu se judecă raportul juridic dedus judecării în fața primei instanțe ori în apel, ci se judecă exclusiv dacă hotărârea atacată este conformă cu regulile de drept, în cazuri și condiții expres prevăzute de lege. Recursul în casație nu poate fi introdus decât în cazul unor erori de drept, dintre acestea patru fiind cazuri întemeiate pe încălcări ale legii penale, inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală; nu s-a constatat grațierea sau în mod greșit s-a constatat că pedeapsa aplicată inculpatului a fost grațiată; s-au aplicat pedepse în alte limite decât cele prevăzute de lege; în mod greșit s-a dispus încetarea procesului penal, și un singur caz având ca temei încălcări ale legii procesual penale, încălcarea dispozițiilor privind competența după materie sau după calitatea persoanei, atunci când judecata a fost efectuată de o instanță inferioară celei legal competente.

14. În ceea ce privește cazul de recurs în casație prevăzut de art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen. (potrivit căruia hotărârile sunt supuse casării atunci când inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală) caz invocat de recurenții inculpați A., I. și H. în susținerea căii de atac, s-a constatat

¹⁰ Decizia nr. 445/RC/2018, Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, www.scj.ro

¹¹ Decizia nr. 446/RC/2018, Secția penală, Î.C.C.J., www.scj.ro

că acesta nu este incident în cauză. Acest caz de casare se circumscrie situațiilor în care fapta concretă pentru care s-a pronunțat soluția definitivă de condamnare nu întrunește elementele de *tipicitate obiectivă sau subiectivă* prevăzute de norma de încriminare, când instanța a ignorat o normă care conține dispoziții de dezincriminare a faptei, indiferent dacă vizează vechea reglementare, în ansamblul său, sau modificarea unor elemente ale conținutului constitutiv, astfel încât nu se mai realizează o corespondență deplină între fapta săvârșită și noua configurare legală a tipului respectiv de infracțiune. În speță, recurenții inculpați au susținut că faptele pentru care au fost condamnați nu există, nefiind întrunite condițiile de tipicitate obiectivă și subiectivă prevăzute în normele de încriminare. S-a făcut referire la mijloacele de probă administrate în cauză, arătându-se că starea de fapt reținută prin hotărârea de condamnare este de natură a evidenția lipsa caracterului penal al faptelor pentru care inculpații au fost condamnați. Criticile invocate de recurenții inculpați nu vizează însă aspecte de legalitate a hotărârii atacate, ce pot fi examinate în calea extraordinară de atac a recursului în casație, ci reprezintă critici ce țin de fondul cauzei, de modalitatea în care instanțele au reținut, pe baza probelor din dosar, vinovăția și participația acestora în săvârșirea infracțiunilor pentru care s-a dispus soluția de condamnare.

15. Or, recursul în casație este o cale extraordinară de atac de reformare *numai sub aspect legal, de drept și nu factual*, excluzând rejudecarea unei cauze pentru a treia oară, pe fond, în parametrii în care a avut loc judecata în fond și în apel. În consecință, starea de fapt reținută în cauză și concordanța acesteia cu probele administrate nu mai pot constitui motive de examinare din partea instanței supreme pe calea recursului în casație. Criticile formulate de recurenții inculpați nu pot fi primite de către Înalta Curte, prin recursul în casație promovat în cauză aceștia urmărind, în realitate, remedierea unei greșite aprecieri a stării de fapt de către instanța de apel, respectiv a unei greșite interpretări a probelor administrate (iar nu îndreptarea unei erori de drept), ceea ce nu mai este posibil în calea extraordinară de atac a recursului în casație.

16. Într-o altă decizie¹², prin raportare la situația de fapt reținută în cauză, în mod corect s-a constatat de către instanța de apel îndeplinirea elementelor de *tipicitate obiectivă și subiectivă* ale infracțiunii de abuz în serviciu, având în vedere că, în speța dedusă judecării, atribuțiile de serviciu încălcate de membrii comisiilor locale și județene de fond funciar își au izvorul în lege, respectiv Legea nr. 18/1991, soluția dispusă în ceea ce îi privește pe recurenții inculpați fiind în deplin acord cu Decizia Curții Constituționale nr. 405/2016, la care apărarea a făcut referire. În același sens, s-a reținut că decizia pronunțată de instanța de apel îndeplinește exigențele de legalitate impuse de Decizia Curții Constituționale nr. 405/2016, inclusiv prin prisma aplicării principiului „*ultima ratio*”, așa cum rezultă și din dispozițiile art. 106 din Legea nr. 18/1991, potrivit căroră „încălcarea prevederilor prezentei legi atrage răspunderea civilă, contravențională sau penală,

¹² Decizia nr. 433/RC/2018, Secția penală, Î.C.C.J., www.sej.ro

după caz”. De asemenea, nici celelalte critici formulate în calea de atac a recursului în casație, referitoare la latura civilă a cauzei și, respectiv, la pretinsa încălcare a dreptului la un proces echitabil, nu pot fi primite de Înalta Curte, acestea neputând fi circumscrise dispozițiilor art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen. În această cauză inculpatul a apreciat că există contradicții între motivele reținute de către instanța de apel, față de împrejurarea că nu este exclusă posibilitatea ca pădurarul să fi fost contactat de către inculpat, însă după consumarea infracțiunilor, cu atât mai mult cu cât la data respectivă a dat o declarație cu privire la tăierea unor arbori la Postul de Poliție B. A susținut că transportarea arborilor tăiați de alte persoane într-un loc vizibil, pentru a nu fi sustrași, *nu echivalează cu forma de vinovăție specifică infracțiunii de furt intenția* și nu a urmărit însușirea pe nedrept a acelui material lemnos, pentru că a anunțat în aceeași zi pădurarul și poliția, iar organele de constatare au venit mult mai târziu pentru constatarea celor sesizate. În concluzie, a considerat că nu există intenția de a-și însuși materialul lemnos, iar fapta de a deplasa arborii tăiați de alte persoane, la cererea pădurarului, nu constituie o faptă de natură penală.

17. Înalta curte a constatat următoarele: acest caz de casare se circumscrie situațiilor în care fapta concretă pentru care s-a pronunțat soluția definitivă de condamnare nu întrunește *elementele de tipicitate obiectivă sau subiectivă* prevăzute de norma de incriminare, când instanța a ignorat o normă care conține dispoziții de dezincriminare a faptei, indiferent dacă vizează vechea reglementare, în ansamblul său, sau modificarea unor elemente ale conținutului constitutiv al infracțiunii, astfel încât nu se mai realizează o corespondență deplină între fapta săvârșită și noua configurare legală a tipului respectiv de infracțiune. *Art. 438 alin. (1) pct. 7 din C. proc. pen. nu poate fi invocat pentru a se obține schimbarea încadrării juridice a faptei sau pentru a se constata incidența unei cauze justificative sau de neimputabilitate, acesta fiind atributul exclusiv al instanțelor de fond și de apel.* Această limitare a recursului în casație doar la anumite probleme de drept, nu îngreșește accesul la justiție prin încălcarea dreptului la un recurs efectiv (art. 13 din Convenție), atâta timp cât inculpaților li s-a oferit posibilitatea de a exercita o cale ordinară de atac efectivă (apelul) în cadrul căreia și-au putut susține apărările. Instanța europeană a subliniat că efectivitatea unei căi de atac nu depinde de certitudinea unei soluții favorabile pentru reclamant, ceea ce interesează pe temeiul art. 13 este însăși existența ei (Vilvarajah și alții c. Regatului Unit¹³).

18. Revenind la problema tratată aici, trebuie să ne referim la câteva aspecte, în primul rând, la aspecte de tehnică legislativă¹⁴. Redactarea unui act juridic

¹³ www.jurisprudencedo.com

¹⁴ Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative a abrogat Decretul nr. 16/1976 pentru aprobarea Metodologiei generale de tehnică legislativă privind pregătirea și sistematizarea proiectelor de acte normative; Republicată în temeiul art. II din Legea nr. 60/2010 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 61/2009 pentru modificarea și completarea Legii nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 215 din 6 aprilie 2010, dându-se

trebuie să fie: clară, ușor de înțeles, fără echivoc; simplă, concisă, fără elemente inutile; precisă, fără să lase loc de incertitudine în mintea cititorului. Acest principiu elementar reprezintă, de asemenea, expresia unor principii generale de drept, precum: egalitatea cetățenilor în fața legii, prin care se înțelege că legea trebuie să fie accesibilă tuturor și înțeleasă de toți; securitatea juridică, legea trebuind să fie previzibilă în aplicarea sa. Însăși Curtea Constituțională, a arătat în jurisprudența sa¹⁵ că „respectarea legilor este obligatorie, însă nu se poate pretinde unui subiect de drept să respecte o lege care nu este clară, precisă și previzibilă, întrucât acesta nu își poate adapta conduita în funcție de ipoteza normativă a legii”. De aceea, una dintre cerințele principiului respectării legilor vizează calitatea actelor normative. Așadar, orice act normativ trebuie să îndeplinească anumite condiții calitative, respectiv să fie clar, precis și previzibil. În ipoteza în care o noțiune legală are un conținut și un înțeles autonom (fie de la o lege la alta, fie de la un domeniu la altul) legea care utilizează termenul respectiv trebuie să îl și definească¹⁶. În caz contrar, înțelesul aceluia termen sau noțiune va fi stabilit de destinatari, într-un mod subiectiv, arbitrar și discreționar, conform propriilor interese. Sistematizarea materiei în Coduri, Curtea Constituțională a reținut: „Codurile se supun aceluiași reguli generale ce guvernează rațiunea, scopul, necesitatea oricărui sistem de drept, însă, spre deosebire de reglementările modificatoare punctuale, dispun cu privire la o tipologie largă de relații sociale¹⁷.”

19. Potrivit art. 37 din Legea nr. 24/2000, „(1) În limbajul normativ aceleași noțiuni se exprimă numai prin aceiași termeni. (2) Dacă o noțiune sau un termen nu este consacrat sau poate avea înțelesuri diferite, semnificația acestuia în context se stabilește prin actul normativ ce le instituie, în cadrul dispozițiilor generale sau într-o anexă destinată lexicului respectiv, și devine obligatoriu pentru actele normative din

textelor o nouă numerotare. Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative a fost republicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 777 din 25 august 2004 și ulterior a mai fost modificată și completată prin: Legea nr. 49/2007 pentru modificarea și completarea Legii nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 194 din 21 martie 2007; Legea nr. 173/2007 pentru completarea art. 53 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 406 din 18 iunie 2007; Legea nr. 194/2007 pentru modificarea și completarea Legii nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 453 din 4 iulie 2007; Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 61/2009 pentru modificarea și completarea Legii nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 390 din 9 iunie 2009.

¹⁵ Decizia nr. 903 din 6 iulie 2010, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 584 din 17 august 2010, Decizia nr. 743 din 2 iunie 2011, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 579 din 16 august 2011, Decizia nr. 1 din 11 ianuarie 2012, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 53 din 23 ianuarie 2012, Decizia nr. 183 din 2 aprilie 2014, publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 381 din 22 mai 2014.

¹⁶ CCR, Decizia 390 din 2 iulie 2014, M.Of. Partea I nr. 532 din 17 iunie 2014.

¹⁷ Idem.

aceeași materie. (3) Exprimarea prin abrevieri a unor denumiri sau termeni se poate face numai prin explicitare în text, la prima folosire.” Mergând pe raționamentul logic al textului citat anterior rezultă că dacă în cuprinsul Codului penal sau Codului de procedură penală nu există o definiție atunci semnificația noțiunii folosite în ambele Coduri ar trebui să păstreze același înțeles, în materia respectivă.

Infrațiunea avea o definiție substanțială în Codul penal anterior (1969, fapta prevăzută de legea penală săvârșită cu vinovăție). Așadar fapta concretă era compusă dintr-o realitate complexă, atât obiectivă cât și subiectivă. Modelului legal (*fapta prevăzută de legea penală*) i se suprapunea condiția subiectivă a vinovăției. În codul penal în vigoare infrațiunea nu mai este definită în mod formal, ci prin trăsăturile sale esențiale: prevederea în legea penală, caracterul nejustificat și caracterul imputabil al faptei. Aceste trei trăsături esențiale stabilesc modelul abstract al faptei. Așadar, sancționarea unei fapte concrete nu este posibilă decât dacă legiuitorul o incriminează, o descrie într-o normă de incriminare. Din descrierea faptei¹⁸, unită cu sancțiunea, se va deduce preceptul legii, adică dispoziția legiuitorului de a interzice sau dimpotrivă, de a ordona un anumit comportament. Norma de incriminare este denumită și *ipoteza tipică* în raport cu care faptele concrete săvârșite ulterior incriminării vor trebui să se compare. Tipicitatea este tocmai această corespondență, concordanță între trăsăturile faptei concrete și modelul abstract (tip) prevăzut de norma de incriminare. Această structură a trăsăturilor esențiale este consacrată și de jurisprudența Înaltei Curți, în interpretarea art. 438 alin. 1 pct. 7 C. proc.pen:

20. Instanța reține că¹⁹, în esență, cazul de casare prevăzut în art. 438 alin. (1) pct. 7 C. proc. pen., hotărârile sunt supuse casării, dacă inculpatul a fost condamnat pentru o faptă care nu este prevăzută de legea penală, ***se circumscrie situațiilor în care fapta concretă pentru care s-a pronunțat soluția definitivă de condamnare nu întrunește elementele de tipicitate obiectivă sau subiectivă*** prevăzută de norma de incriminare, când instanța a ignorat o normă care conține dispoziții de dezincriminare a faptei, indiferent dacă vizează vechea reglementare, în ansamblul său, sau modificarea unor elemente ale conținutului constitutiv, astfel încât nu se mai realizează o corespondență deplină între fapta săvârșită și noua configurare legală a tipului respectiv de infrațiune. Acest caz de casare nu poate fi invocat pentru a se obține schimbarea încadrării juridice a faptei sau pentru a se constata incidența unei cauze justificative sau de neimputabilitate, acesta fiind atributul exclusiv al instanțelor de fond și de apel.

În situația pe care o cităm²⁰, instanța de recurs în casație constată că inculpatul B.C. a fost condamnat, în fond, pentru săvârșirea infrațiunilor de ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea ordinii și liniștii publice, prevăzută în art. 321

¹⁸ G. Antoniu în Colectiv, *Explicațiile Noului Cod Penal*, vol. I, Ed. Universul Juridic, 2015, București, p. 147.

¹⁹ Î.C.C.J., secția penală, Decizia nr. 250/RC/2014, www.scj.ro.

²⁰ Idem, www.scj.ro

alin. (1) C. pen. anterior și de violare de domiciliu, prevăzută în art. 192 alin. (2) C. pen. anterior, infracțiuni care în noul Cod penal au fost transpuse cu un conținut normativ sau cu denumire marginală diferită în textul art. 371, respectiv textul art. 224 C. pen. Art. 321 alin. (1) C. pen. anterior incrimina „fapta persoanei care, în public, săvârșește acte sau gesturi, proferează cuvinte ori expresii, sau se dedă la orice alte manifestări prin care se aduce atingere bunelor moravuri sau se produce scandal public ori se tulbură, în alt mod, liniștea și ordinea publică.” În actuala reglementare, art. 371 alin. (1) C. pen. incriminează „fapta persoanei care, în public, prin violențe comise împotriva persoanelor sau bunurilor ori prin amenințări sau atingeri grave aduse demnității persoanelor, tulbură ordinea și liniștea publică.”

21. Din analiza comparativă a textelor vechi și a noii reglementări a infracțiunii de tulburare a ordinii și liniștii publice, se constată similarități sub aspectul conduitei interzise de norma de incriminare, a condiției ca fapta să fie săvârșită în public și a rezultatului socialmente periculos (o tulburare a ordinii și liniștii publice).

Diferența față de incriminarea corespondentă din Codul penal anterior constă în aceea că, în noua reglementare, sunt precizate clar modalitățile prin care sunt afectate ordinea și liniștea publică, operând astfel o restrângere față de vechea reglementare care, în partea finală a textului, folosea expresia „orice alte manifestări”, fapta de tulburare a ordinii și liniștii publice putând fi realizată în următoarele modalități: prin acte de violență îndreptate împotriva persoanelor sau bunurilor ori prin amenințări sau atingeri grave aduse demnității persoanelor.

22. În absența unei precizări a legii, violența îndreptată asupra persoanelor poate fi atât fizică, cât și verbală, în timp ce violența împotriva bunurilor este fizică și realizează conținutul infracțiunii de distrugere. Amenințările au înțelesul definit de art. 206 C. pen. (fapta prin care i se aduce la cunoștință unei persoane că urmează să i se întâmple un rău ce poate consta în săvârșirea unei infracțiuni sau a unei fapte păgubitoare îndreptate împotriva sa sau a altei persoane, dacă este de natură să îi producă o stare de temere), iar atingerile grave aduse demnității persoanelor semnifică acele acțiuni cu caracter ofensator care sunt de natură să vătămă sentimentul de prețuire pe care persoana îl are față de ea însăși sau considerația, aprecierea de care aceasta se bucură din partea celorlalți membri ai societății. Or fapta inculpatului B.C. care s-a deplasat către punctul X, împreună cu un grup mare de persoane cărora le-a pus la dispoziție diferite mijloace de transport ce au fost folosite pentru a distruge porțile principale de acces în curtea părții vătămate D.E., stâlpii din beton care susțineau porțile de fier și gardul împrejmuitor din partea opusă intrării principale, în condițiile în care, în acel moment, locuințele deținute de către partea vătămată D.E. în apropierea punctului X erau păzite de forțele de ordine (jandarmi și polițiști) și de a adresa injurii și amenințări la adresa părții vătămate D.E., strigându-i să plece din comună și dedându-se la manifestări prin care s-a adus atingere bunelor moravuri, provocând scandal public și tulburând ordinea și liniștea publică, este săvârșită în toate modalitățile de comitere a faptei

prevăzute de noua normă de incriminare. Apărările inculpatului, în sensul că acesta nu a participat la distrugerea bunurilor părții vătămate și la actele de agresiune îndreptate împotriva acesteia, nu au fost reținute de către instanțele de fond și nu pot face obiectul analizei instanței de recurs, având în vedere limitarea acestei căi extraordinare de atac doar la chestiunile de legalitate expres prevăzute de lege. Prin urmare, raportat la modalitatea concretă de săvârșire a faptei de ultraj contra bunelor moravuri și tulburare a ordinii și liniștii publice pentru care a fost condamnat inculpatul, nu se poate reține dezincriminarea acesteia.

23. În ceea ce privește infracțiunea de violare de domiciliu, art. 192 alin. (2) C. pen. anterior incrimina „pătrunderea fără drept, în orice mod, într-o locuință. încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea, fără consimțământul persoanei care le folosește, sau refuzul de a le părăsi la cererea acesteia”, „în cazul în care fapta se săvârșește de o persoană înarmată, de două sau mai multe persoane împreună, în timpul nopții sau prin folosire de calități mincinoase.” În actuala reglementare, art. 224 alin. (1) incriminează „pătrunderea fără drept, în orice mod, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea, fără consimțământul persoanei care le folosește, ori refuzul de a le părăsi la cererea acesteia”, iar alin. (2), „pătrunderea fără drept, în orice mod, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de acestea, fără consimțământul persoanei care le folosește, ori refuzul de a le părăsi la cererea acesteia”, „în cazul în care fapta se săvârșește de o persoană înarmată, în timpul nopții ori prin folosire de calități mincinoase.”

Or, din analiza comparativă a celor două reglementări, rezultă că forma de bază a infracțiunii de violare de domiciliu are un conținut identic, diferența constând practic în înlăturarea din forma agravată a noii reglementări a coautoratului și a complicității concomitente și în extinderea principiului disponibilității. Prin urmare, nu se poate vorbi de o dezincriminare a faptei de violare de domiciliu pentru care a fost condamnat inculpatul B.C.; cel mult se poate pune în discuție aplicarea legii penale mai favorabile raportat la forma de bază a infracțiunii, așa cum este aceasta prevăzută de Codul penal actual, aspect ce nu poate fi încadrat în cazul de casare prevăzut de pct. 7 al art. 438 alin. (1) C. proc. pen. În ceea ce privește legalitatea pedepsei cu închisoarea aplicată inculpatului, se constată că art. 438 alin. (1) pct. 12 C. proc. pen. reglementează ca și caz de casare situația în care s-au aplicat pedepse în alte limite decât cele prevăzute de lege. Aprecierea legalității limitelor de pedeapsă în calea de atac a recursului în casație se face în funcție de încadrarea juridică reținută/menținută prin hotărârea atacată, instanța de recurs nefiind abilitată de lege să dispună schimbarea încadrării juridice a faptei.

24. Așadar, acest caz de recurs în *casație nu ar putea viza doar elemente ce țin de tipicitatea obiectivă*, pe motiv că art. 16 alin. 1 lit. b) din C. proc. pen. folosește sintagma „fapta nu este prevăzută de legea penală”²¹. Scopul recursului în

²¹ Mihai Udriou, *Drept penal, Partea generală*, ediția a 6-a, Ed. C.H.Beck, București, 2019, p. 85–86.

casatie este și acela de a înlătura elemente de nelegalitate ale hotărârii definitive atunci când nu este întrunită trăsătura esențială a tipicității faptei²². Noțiunea de tipicitate se referă atât la elementele obiective, cât și la elemente subiective din structura normei de incriminare. Ambele sunt elemente prin prisma cărora se analizează concordanța între modelul descris de legiuitor în norma de incriminare și fapta concret săvârșită. Pentru a interveni răspunderea penală trebuie să existe o concordanță între trăsăturile faptei concrete și trăsăturile modelului abstract prevăzut de norma de incriminare, adică, cu alte cuvinte, când au fost realizate toate elementele constitutive ale infracțiunii. Astfel, Curtea²³ apreciază că absența oricărui element constitutiv al infracțiunii lipsește acțiunea penală de temeiul său de drept, putându-se afirma că lipsa de corespondență între trăsăturile faptei concrete și trăsăturile modelului abstract prevăzut de norma de incriminare determină neprevederea faptei de către legea penală.

²² Curtea Constituțională, Decizia nr. 631/2014, M.Of. 77/2015, paragraf 41.

²³ Idem.

ANDREI RĂDULESCU (1880–1959)

– Fondator al școlii științifice de cercetare a vechiului drept românesc –

Ion IFRIM*

1. Anul acesta se împlinesc 140 de ani de la nașterea savantului Andrei Rădulescu, la 28 noiembrie 1880, în comuna Chiojdeanca, județul Prahova¹, din părinții Maria, fiica lui Toma Bălășoiu din satul Sângeru, și Andromache, fiul lui Radu și Jana Micu².

2. În acest context omagial, dedicat împlinirii a 140 de ani de la nașterea savantului, se cuvine, cu modestie, să reînviem sintetic, dimensiunile sale de magistrat, profesor universitar, cercetător științific, membru titular al Academiei Române, *vicepreședinte* și ulterior, a fost ales ca *președinte* al acesteia (1946–1948) precum și precursor al înființării Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române. De altfel, din anul 2006, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române poartă numele academicianului Andrei Rădulescu³.

3. Andrei Rădulescu, om de cultură și creație, a făcut *școala* în comuna natală, apoi a continuat învățătura la liceul din Ploiești. În toate clasele a fost primul la învățătură; la liceu figura pe tabla de marmură a premianților de onoare, având în toți anii media de trecere zece. Mai mult, s-a afirmat că numele său a apărut în presa încă din clasa a VI-a de liceu. În acest sens, amintim „Succesele unui licean” este articolul apărut pe prima pagină a ziarului „Universul”, din 17 iulie 1900⁴.

Studiile superioare le-a urmat la București. Avea aptitudini atât pentru cultura umanistă, cât și pentru științele pozitive. În urma unui concurs, i s-a acordat o

* Conf. univ. dr. habilitat Ion Ifrim, Cercet. Științ. gr. II la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române; ionut_ifrim24@yahoo.com

¹ A se vedea, în acest sens, I. G. Obrocea, *Câteva cuvinte*, în Andrei Rădulescu, „*Monografia comunei Chiojdeanca*”, Ploiești, 1921; Eugen Simion, *Andrei Rădulescu, „un om drept, învățat și prob”*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 20; Brândușa Ștefănescu, Raluca Dimitriu, *Andrei Rădulescu, profesor universitar al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 32.

² A se vedea Ortansa Brezeanu, *Personalitatea lui Andrei Rădulescu*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 47.

³ A se vedea, www.icj.ro/Acad_Andrei_Radulescu.pdf.

⁴ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 47.

bursă⁵ și a putut urma dreptul, înscriindu-se totodată și la Facultatea de Litere și Filozofie. A absolvit ambele facultăți (1905 și 1906) cu unanimitate de bile albe – *magna cum laude*, iar titlul de doctor în drept *avec grande distinction* l-a obținut la Universitatea din Liège⁶. De aici rezultă, că dubla sa formație intelectuală de nivel superior și-a pus pecetea pe întreaga sa existență. Andrei Rădulescu, de asemenea, a urmat și Seminarul pedagogic universitar.

4. Practica sa de *magistrat*, creatoare de jurisprudențe, a început la 5 aprilie 1907 ca judecător supleant la Tribunalul Argeș⁷, cu sediul la Pitești, apoi avansat judecător la 29 noiembrie 1908 în cadrul aceluiași tribunal. Ulterior, a fost transferat la București la 21 mai 1919, înaintează pe treptele ierarhice: mai întâi președinte al secției Tribunalului Ilfov, instanță în care a activat pe timpul Primului Război Mondial și când, în consens cu ceilalți magistrați rămași în București a alcătuit și predat un „memoriu” către mareșalul Mackensen, cerând respectarea legilor române, vreme relatată de el în lucrarea sa *Quelques pages de droit international au temps de l'occupation de la Roumanie*⁸.

A fost consilier la Curtea de Apel din București și după aceea, la 1 noiembrie 1925, la Înalta Curte de Casație. I se încredințează pe rând funcția de președinte al Secției a II-a, apoi aceea de președinte al Secției I și, în fine, la 31 martie 1938, gradul suprem de prim-președinte, în care calitate funcționează până la 6 septembrie 1940. Se susține că⁹ a fost destituit¹⁰ în timpul regimului Antonescu și înlocuit cu Dimitrie Lupu¹¹.

Ca o apreciere de ansamblu, sub acest aspect, subliniem că Andrei Rădulescu s-a preocupat cu consecvență și rară competență de organizarea supremei instanțe,

⁵ Andrei Rădulescu evidențiază că fără această bursă nu ar fi ajuns jurist. A se vedea, Andrei Rădulescu, *Cuvântarea domnului prim-președinte în Curierul juridic*, XLVIII, nr. 21 din 12 iunie 1938, p. 323.

⁶ Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, „Revista română de drept” nr. 12 anul XXX 1974, p. 28; Liviu P. Marcu, *Andrei Rădulescu și vechiul drept românesc*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 35.

⁷ În acest sens, s-a spus că după luarea jurământului, primul președinte l-a invitat să intre cu el în completul de judecată. Foarte autoritar de felul lui, primul președinte, care ținea să se dea o soluție favorabilă unui litigiu nesigur, neavând certitudinea că ar putea dicta soluția nici unuia din judecătorii tribunalului, și-a închipuit că va putea ușor dispune de adeziunea unui tânăr timid și încă neexperimentat. Spre marea sa dezamăgire, proaspătul supleant, intrat prima oară în viața lui într-o ședință, s-a arătat independent și intratabil, pronunțându-se de altă opinie, făcând divergență și redactându-și părerea atât de temeinic, încât tribunalul completat a majorat pe primul președinte și a respins acțiunea. A se vedea Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, *op. cit.*, p. 29.

⁸ A se vedea Andrei Rădulescu, *Quelques pages de droit international au temps de l'occupation de la Roumanie*, în *Hommage a Monsieur de Saint-Aulaire*, 1930, p. 79–92.

⁹ A se vedea Eugen Simion, *Andrei Rădulescu „un om drept învățat și prob”*, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰ Se cuvine să amintim că demiterea a fost contestată de Andrei Rădulescu, care în memoriile sale afirmă că generalul „m-a decapitat”. Barbu B. Berceanu, *Andrei Rădulescu și Dreptul constituțional*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 39.

¹¹ A se vedea Ortansa Brezeanu, *Personalitatea lui Andrei Rădulescu*, *op. cit.*, p. 48.

de condițiile activității consilierilor, de importanța misiunii lor, dar și de destinul magistraturii întregii țări¹². Mai mult, s-a subliniat și faptul că, și atunci, sub președinția lui Andrei Rădulescu, ca și astăzi, activitatea Înaltei Curți devenea mereu mai întinsă, ca urmare firească a complexității tot mai accentuate a relațiilor din societatea românească. De pildă, se arată că una din misiunile importante ale Curții, pe care Andrei Rădulescu o socotea, în 1938, era, în acei ani, *interpretarea și aplicarea*, în ultimă instanță, a Constituției țării „a cărei apărătoare este și trebuie să rămână”.

Pe lângă aceasta, remarcăm ca și alți autori¹³ că în redactarea hotărârilor, activitate pe care prefera să și-o asume când era vorba de o importantă problemă de drept sau de o complicată situație de fapt, era de o scrupuloasă meticulozitate, o desăvârșită claritate și utilizând un limbaj cât mai pe înțelesul tuturor, iar în supravegherea proiectelor de redactare, efectuate de colegi sau grefieri, de o deosebită atenție. Așadar, datorită de interpretare, de aplicare și păstrare a unității jurisprudențiale pe care o avea Curtea, îndeosebi pentru o serie de legi noi adoptate în acea perioadă, în special legile fundamentale: Codul penal, codurile de procedură etc. este ca și în perioada de față.

5. Referindu-se la *justiție*, magistratul Andrei Rădulescu¹⁴, arată că împărțirea dreptății se face greoi; *una din cele mai nobile misiuni pe lume este să faci dreptate. Și totuși, cât de greu este să faci dreptate!*” (Discurs de investitură ca Prim-Președinte al Înaltei Curți de Casație, 1938).

În acest domeniu, propune, printre altele, anumite modificări ale legilor de procedură și organizare judecătorească. De exemplu, să fie adoptată măsura de a se înființa judecătorul ambulant care să se deplaseze și să judece în comune; se înființeze tribunale în unele centre din județele cu întindere mai mare, fie introdus sistemul notarilor, să se acorde anumite înlesniri fiscale justițiabililor săraci iar, la sate, aplicarea legilor să se facă „cu o mai adâncă înțelegere a vieții de la țară”; să se dea o grijă deosebită pentru avutul orfanilor și avocații să fie mai preocupați de rolul lor moral decât de câștigul material¹⁵.

6. Tot astfel, în *domeniul dreptului civil*, în special privitor la dreptul de familie, a semnalat lipsuri și a formulat propuneri. Iată de exemplu: cercetarea paternității, situația copiilor naturali, puterea părintească, administrația legală, situația femeii măritate și alte lipsuri de ordin pur legislativ; semnalează necesitatea de a fi legiferat „cât mai curând” contractul de muncă.

În același timp, propune ca dreptul de moștenire pentru soțul supraviețuitor să fie recunoscut ambilor soți, iar nu numai văduvei sărace; să se facă ameliorări în

¹² A se vedea Nicolae Popa, *Andrei Rădulescu magistrat și președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 24.

¹³ A se vedea Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, op. cit., p. 30.

¹⁴ A se vedea Andrei Rădulescu, *Contribuții pentru o mai bună împărțire a dreptății*, București, 1920, p. 59, 60, 66, 75.

¹⁵ A se vedea Andrei Rădulescu, *Pagini din istoria dreptului românesc*, cit. supra, p. 284 și urm.

organizarea tutelei, să poată fi admise ca tutore și alte femei în afară de mamă și „bună”, iar la țară să se înființeze un consiliu sătesc de supraveghere a administrației tutelelor.

7. Pe lângă aceasta, mai subliniem și faptul că Andrei Rădulescu, relatează despre jurisprudența noastră că a fost, mai ales înainte de Primul Război Mondial, destul de timidă, așteptând, pentru a inova un exemplu străin. Prin urmare, spune Andrei Rădulescu, în general, avem un drept civil jurisprudențial. De aceea, Andrei Rădulescu într-o conferință ținută la radio în 1933 susținea: „Din necunoașterea trecutului și din lipsă de curiozitate, ca să nu pretindem și dragoste pentru el – întâlnești – și în acest domeniu – idei care te surprind dacă nu chiar te supără – când știi cât de pasionați suntem cu atâtea amănunte din trecutul juridic al străinilor”¹⁶. Iar mai departe, Andrei Rădulescu adăuga că „Este o datorie să avem legi izvorâte din nevoile și sufletul neamului românesc, să avem doctrina și jurisprudența noastră, să avem cultura, care să poarte în toate manifestările ei pecetea românismului. Ea trebuie să fie contribuția noastră, originală, pentru cultura universală și titlu de mândrie ale celor ce amintesc numele Romei aci în Răsărit”¹⁷. De aici, constatăm o abordare comparativă și critică.

8. În sfârșit mai trebuie menționat că la venirea lui la conducerea Înaltei Curți de Casație, *Buletinul supremei instanțe* nu apăruse de peste zece ani. Ca atare, a mobilizat consultanții instanței, s-a străduit să obțină tiparul și hârtia și în mai puțin de trei ani *Buletinul Înaltei Curți* a fost adus la zi¹⁸.

9. Andrei Rădulescu a avut și o însemnată *activitate didactică*. În această privință, în literatura juridică¹⁹ se subliniază că între anii 1913–1940 a predat un *Curs de drept internațional public* la Școala de Științe de Stat, mai mult neplătit decât plătit; la Școala de Război²⁰, timp de 19 ani, curs urmat și de generalul Ion Antonescu; în sfârșit, la Școala de Înalt Comandament, întregul ei timp de 10 ani (1930–1940). Tot în această materie, a mai ținut o conferință la radio despre *Regimul juridic al Canalului de Suez* (1935), precum și două comunicări la Academia Română, una privind *Regimul juridic al Bosforului și Dardanelor* (1940), alta *Curtea Permanentă de Justiție Internațională* (1946).

În anul 1916 a fost numit suplinitor la catedra de *Istoria dreptului român* de la Facultatea de Drept din București, despre care spunea că este „cea mai veche

¹⁶ Andrei Rădulescu, „Începuturile învățământului juridic în Țara Românească” (conferință ținută la radio în 1933) – Edit. „Curierul judiciar”, S.A., str. Artei nr. 5, București, 1934, p. 3.

¹⁷ Mircea Duțu, *Știința și cultura juridică românească în ultimul secol*, Revista „Studii de Drept Românesc”, nr. 1 din 2018, p. 27; Mircea Duțu, *Știința dreptului și cultura juridică în România*, Editura Academiei Române, București, 2018, p. 100–108 și 164–175.

¹⁸ Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, op. cit., p. 30.

¹⁹ Brândușa Ștefănescu, Raluca Dimitriu, *Andrei Rădulescu, profesor universitar al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale*, p. 32. Liviu P. Marcu, *Andrei Rădulescu și vechiul drept românesc*, op. cit., p. 35; Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, op. cit., p. 30.

²⁰ Barbu B. Berceanu, *Andrei Rădulescu și Dreptul constituțional*, op. cit., p. 38.

dintre facultățile României, iar rolul ce a îndeplinit pentru cultura și în special pentru dezvoltarea și întărirea statului nostru a fost un rol glorios pe care avem datoria să-l cunoaștem spre a-l aprecia just”, funcționând până în 1920.

Ulterior, a fost numit suplinitor și în final confirmat ca profesor definitiv la Catedra de drept civil de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, catedră pe care a ocupat-o până la 1 septembrie 1947, când a fost pus în retragere pentru limită de vârstă.

La Academia de Înalte Studii Comerciale, Andrei Rădulescu a ținut, totodată, și prelegeri de *drept constituțional*. În legătură cu lucrarea citată, menționăm că Andrei Rădulescu, începe cu discutarea izvoarelor clasice ale dreptului – obiceiul, legea, doctrina și jurisprudența – subliniind existența obiceiului și ca izvor de drept constituțional. Dar nu numai atât. În cadrul activității didactice a elaborat volume masive de cursuri²¹.

10. Pentru completarea tabloului mai adăugăm și faptul că, Andrei Rădulescu a fost și *academician* al Academiei Române. În acest sens, arătăm că, Andrei Rădulescu a intrat în Academia Română (Secțiunea istorică), ca *membriu corespondent*, (la 5 iunie 1919), la propunerea juristului Theodor V. Stefanelli, și a fost ales *membriu titular* pe locul părăsit de A.D. Xenopol (la 2 iunie 1920). În legătură cu aceasta, socotim necesar să amintim că discursul său de recepție a fost *Cultura Juridică românească în ultimul secol*²².

Andrei Rădulescu a slujit Academia Română, în perioada anilor 1926–1945 ca *vicepreședinte* și ulterior, a fost ales ca *președinte* al Academiei Române (1946–1948), menționând astfel, în Discursul de recepție în Academia Română, 1922 „... *Înalt institut, mare prin trecutul lui, merit să fie și mai mare în viitor pentru binele și fala neamului românesc*”.

Pe lângă acestea, precizăm faptul că Andrei Rădulescu a declinat orice „demnități” ce i s-au oferit în afara magistraturii, între care de două ori pe cea de prim-ministru; întregim astfel prezentarea aspectului uman al vieții sale.

11. După 1948 acad. Andrei Rădulescu a preluat conducerea colectivului de vechi drept românesc (1953), în care a funcționat până în ultimele zile (septembrie 1959), încheind astfel o muncă de cercetare științifică care a durat peste patru decenii²³. Astfel, a inițiat și participat activ la punerea în valoare a *izvoarelor vechiului drept românesc scris*, în cadrul colectivului Academiei, instituit în acest scop, pe care îl conducea, au fost cercetate și publicate unele din vechile noastre legiuri (de pildă, *Legiuirea Caragea*, București, 1955; *Pravilniceasca condică* (a

²¹ A se vedea Andrei Rădulescu, *Curs de istoria dreptului românesc*, București, 1919; idem, *Curs de drept civil*, București, 1935, 1937, 1938.

²² Andrei Rădulescu, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, discurs de recepție rostit la 3 iunie 1922, Editura „Cultura Națională”, București, 1923.

²³ Mircea Dușu, *Andrei Rădulescu – Președinte al Academiei Române și fondator al cercetării științifice instituționalizate în domeniul dreptului*, în: Mircea Dușu, „Academia Română (1866–2016). Temeiuri, tradiții și valori juridice”, Editura Academiei Române/Universul Juridic, București, 2016, p. 284 și urm.

lui Ipsilante), București, 1957; *Codul Calimach*, București, 1958; *Sobornicescul Hrisov*, București, 1959; *Carte românească de învățătură*, București, 1961; *Îndreptarea legii*, București, 1962²⁴; *Regulamentul organic al Țării Românești*²⁵, în manuscris; numeroase alte lucrări terminate așteaptă încă a fi publicate²⁶.

Aceste volume, prețioase izvoare de vechi drept românesc, mari monumente de drept scris, evidențiază ființarea cu secole în urmă a unei incontestabile culturi juridice, dar totodată, folosesc istoricului în analiza evoluției societății românești în diferite perioade istorice – arată academicianul Dan Berindei²⁷.

Pe de altă parte, se mai suține că vechiul drept românesc prezenta o însemnătate excepțională „nu numai pentru cultura noastră”, iar publicarea lor, „întârziată prea mult”, se impunea la acel moment istoric cu atât mai mult cu cât „urmărim cu deosebită stăruință și punem în adevărata lumină cultura noastră de altă dată în diversele ei aspecte și când năzuim să dăm dreptului nostru un caracter cât mai național, în legătură cu trecutul și potrivit însușirilor neamului românesc”²⁸.

Prin urmare, s-a afirmat că prin studiile și publicațiile sale, prin noutatea și varietatea materialului prezentat, prin forma clară și atrăgătoare în care a scris, prin concluziile la care a ajuns, el a atras atenția în mod deosebit asupra dreptului nostru vechi, bogat în conținut și care era în pericol a se pierde²⁹.

12. În viziunea autorului, *Dreptul nescris* este cunoscut sub denumirea de *obiceiu* *pământului* sau *legea* și este cuprins în hrisoave, înscrisuri și pravile, dar mai ales în folclor și practica populației sătești³⁰.

În această privință, reținem că cea mai importantă realizare a Colectivului (coordonat de Andrei Rădulescu, a fost compus din: Al. Costin, A. Sava, N. Dascovici, V. Gaftoescu, V. Grecu, C-tin Tegăneanu, I. Rosetti-Bălănescu, Vintilă Dongoroz, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Eug. Herovanu și Marian Clarian) rămâne

²⁴ *Îndreptarea legii 1952*, ediție critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc condus de Acad. Andrei Rădulescu și format din: V. Grecu, Gh. Cronț, C-tin Tegăneanu, Anibal Teodorescu, Radu Dimiu, O. Sachelarie, Gh. Nicolăiaș, Al. Costin, Vintilă Gaftoescu, A. Popescu, Mircea M. Sadoveanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Editura Academiei R.P. R., București, 1962.

²⁵ El consideră că acest act nu pare îndeajuns de înțeles pentru dezvoltarea poporului și mai ales a statului, „calea pe care a evoluat societatea românească”, întrucât stabilește normele fundamentale pentru organizarea statului, el este „mai exact, am putea spune, o constituție”, „o constituție întreagă”, „prima noastră constituție în acceptarea modernă a cuvântului”, „nu trebuie dar să se creadă și să se mai repete că n-am avut nici o constituție până la 1866 și nici să se facă greșeala de a spune [...] că până la Regulamentele organice n-am avut urmă de constituție”.

²⁶ A se vedea Andrei Rădulescu, *Pagini din istoria dreptului românesc*, Editura Academiei, București, 1970, p. 23.

²⁷ Dan Berindei, *Locul lui Andrei Rădulescu în istoriografia română*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 23.

²⁸ A se vedea Andrei Rădulescu, *Propunere referitoare la publicarea de către Academia Română a izvoarelor dreptului românesc*, în *Anale, Dezbaterile*, Tomul XLII, 1941–1942, București, 1943, p. 177.

²⁹ Radu Dimiu, Alexandru Velescu, *Contribuția lui Andrei Rădulescu la studiul dreptului românesc*, *op. cit.*, p. 31.

³⁰ A se vedea Andrei Rădulescu, *Pagini din istoria dreptului românesc*, *op. cit.*, p. 128 și urm.

Chestionarul pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român și constituie prima sa preocupare în timp și o continuare a unor preocupări mai vechi ale lui Andrei Rădulescu³¹. Pornind de la premisa exprimată în „introducere” că „Obiceiurile juridice au o deosebită însemnătate pentru a cunoaște rânduiețile de altă dată, pentru a cunoaște izvoarele rânduieților de astăzi, pentru a înțelege multe probleme istorice..., precum și pentru a cunoaște felurite aspecte din viața popoarelor”, coordonatorul A. Rădulescu, îl considera absolut necesar pentru cunoașterea unei părți importante a vechiului nostru drept. Mai mult adăugăm că pentru studiul evoluției în timp a normelor juridice se recomanda, pe lângă analiza folclorului, praxilelor sau cronicilor, și examinarea tradiției orale transmise din generație în generație.

13. În ceea ce privește *dreptul scris*, acesta este cuprins în praxile, hrisoave și alte dispoziții normative materiale. Pentru reconstituirea acestui drept vechi, Andrei Rădulescu a prezentat două comunicări substanțiale.

În comunicarea referitoare la dreptul scris, a dat indicații asupra procedurii de urmat. Aceasta s-a realizat în parte, publicându-se vechi praxile și documente, însoțite de un aparat critic și studii introductive.

În legătură cu aceasta, același autor³² spunea că: „am căutat să fie cunoscute de colaboratori concepțiile noi în domeniul istoric și juridic, urmărind adevărul, înlăturând greșelile și străduindu-mă să aduc cât mai multă lumină în trecutul poporului nostru mai ales în ceea ce privește vechiul drept, care este prea puțin cunoscut”. Pe lângă acestea, s-a spus că Andrei Rădulescu a fost povestitorul culturii noastre juridice și vajnicul apărător al ei.

Concluzia noastră este că Andrei Rădulescu prin activitatea sa neobosită, poate fi considerat, cu drept cuvânt, ca *fondator* al școlii științifice de cercetare a vechiului drept românesc.

14. De asemenea, Andrei Rădulescu arăta că pentru a cunoaște dreptul nostru și evoluția lui se impune să-i cercetăm *izvoarele* și *influențele* care s-au exercitat asupra sa, în felul acesta putând fi înțeles mai ușor, putând fi interpretate mai exact anumite dispoziții și putând fi pusă în evidență originalitatea sa. În legătură cu aceasta, recomanda să se citească revistele și lucrările serioase, îndeosebi cele de drept comparat, să se facă apropieri și comparații cu dreptul străin din care va rezulta că dreptul românesc nu este inferior față de cel al altor state, iar în unele privințe este în fruntea evoluției situându-se alături de cele mai înaintate forme juridice. Și, dovedind deplină probitate științifică și obiectivitate adăuga „Nu pretindem favoare pentru că-i al nostru..., ci apreciere dreaptă, întemeiată pe toate

³¹ A se vedea, Andrei Rădulescu, *Norme privitoare la adunarea materialului pentru cunoașterea vechiului drept nescris*, Academia Română, Buletin Științific, I, 1949, p. 127–133; Pentru text a se vedea: *Chestionar pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român*, în vol. Andrei Rădulescu, *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 154–203.

³² În Memoriul de activitate deus la conducerea Academiei, în anul 1958.

elementele de comparație necesare unei bune judecăți. Nu șovinism, dispreț, ignorare sau bârfire a dreptului străin”³³.

15. Referitor la studiul aprofundat despre *romanitatea dreptului nostru*, elaborat de Andrei Rădulescu, s-a spus că are o valoare deosebită și din punctul de vedere al dreptului comparat, deoarece aduce dovezi de netăgăduit despre apartenența dreptului românesc la marea familie romano-germanică. Același autor susținea cercetarea asupra romanității dreptului nostru, în condițiile în care existau opinii diferite despre originea lui: unii susțineau diferite origini străine ale vechiului drept și originea franceză a dreptului modern, alții originea slavă, cu puține urme romane, alții existența multor elemente de origine tracă, alții influența germanică, destul de puternică și, în sfârșit, alții, rolul hotărâtor al dreptului maghiar în formarea dreptului nostru, în special nescris³⁴. De aici Andrei Rădulescu concluziona „După cum din limba latină, romană au ieșit limbile romanice, așa din dreptul roman putem spune că au ieșit drepturile romanice. Dreptul unui popor latin care are la bază dreptul roman poate fi denumit drept romanic”³⁵. Și adăuga că: „...din punctul de vedere al romanității suntem îndreptățiți la primele locuri din lume”³⁶.

Așadar, putem afirma că Andrei Rădulescu a folosit, cu mare dibăcie, argumente de drept comparat pentru a combate părerea greșită, foarte răspândită în vremea sa că, dreptul românesc nu are deloc, sau aproape deloc, nici o urmă de originalitate, precum și concluzia la fel de greșită la care se ajungea că nu am putea să facem legi bune, că nu suntem în stare să producem lucruri temeinice pe tărâm juridic și că trebuie să alergăm după legi străine, după doctrină și jurisprudență străină.

16. Nu am putea încheia fără a face o mențiune specială despre faptul că, pe baza cercetărilor sale, Andrei Rădulescu a susținut necesitatea și urgența *unificării legislative* în România, după Unirea din 1918 și alegerea celei mai potrivite căi de realizare a acesteia; a avertizat asupra efectelor negative ale diversității legislative în interiorul unuia și aceluiași stat, asupra dificultăților de interpretare și aplicare a dreptului pe care le provoacă. Astfel, amintim remarcă sa că, „Națiunile sunt împiedicate în evoluția lor atunci când nu mai sunt guvernate de același drept, deoarece legile deosebite, separă, îndepărtează prin aplicarea lor continuă, situația fiind mult mai grea când aceste legi sunt străine, impuse de cuceritori, înlănțuind zi de zi”³⁷.

³³ A se vedea Andrei Rădulescu, *Originalitatea dreptului român*, București, Curierul Judiciar, nr. 8/1983, p. 24.

³⁴ Sofia Popescu, *Andrei Rădulescu și dreptul comparat*, Revista „Academica”, nr. 45, decembrie 2005, anul XVI 182, p. 45.

³⁵ Andrei Rădulescu, *Originalitatea dreptului român*, *op. cit.*, p. 20.

³⁶ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 21.

³⁷ Andrei Rădulescu, *Noțiuni despre unificarea legislativă*, Conferința ținută la Radio la 8 iulie 1932 și publicată în revista „Dreptul”, nr. 2–3/1932, p. 6–7, 10.

În această privință, remarcăm că, cercetările sale de drept comparat l-au condus la sesizarea extinderii tendințelor de unificare legislativă, care începeau să depășească granițele statelor și la previziunea că ele se îndreaptă spre o unificare internațională, că evoluția legislației mondiale merge în aceasta direcție. Mai adăuga că, pe baza unor exemple europene (unificarea legislativă în Alsacia și Lorena, în Franța, din 1924 și unificarea legislativă în noile teritorii eliberate de sub stăpânirea austro-ungară în Italia, din 1928), pentru folosirea procedurii extinderii legilor din vechiul Regat în toate teritoriile românești. De aici, putem spune că, Andrei Rădulescu a respins, ca inacceptabile, celelalte variante de unificare legislativă care fuseseră propuse.

17. Totodată, Andrei Rădulescu a criticat unele acte din acel timp, ale puterii executive, cum ar fi regulamente, decrete sau decizii „luate în afară de textul și spiritul legii”, precum și legile întocmite cu nerespectarea dispozițiilor constituționale³⁸. A mai semnalat piedicile pe care le întâmpină cetățeanul până să-și capete dreptatea³⁹, arătând că acestea se datoresc abuzurilor, neglijenței, rutinei sau nepriceperii, adică birocrației și ignoranței.

Andrei Rădulescu a criticat și actele de legiferare elaborate „în pripă și nu de oamenii cei mai bine pregătiți”, cum ar fi unele lucrări „care nu sunt de laudă” și citează legea consolidărilor petrolifere, legea proprietarilor și mai ales unele legi excepționale (1923), adăugând că „atât fondul cât și forma lasă de dorit”⁴⁰.

18. În acest context omagial, cu prilejul împlinirii a 140 de ani de la nașterea academicianului Andrei Rădulescu, se impune să fie reținută ideea lui A. D. Xenopol, predecesorul său „... lui i-a fost dat să fie nu numai povestitorul trecutului al acestui neam, ci și un strașnic apărător al lui...”⁴¹

³⁸ A se vedea: A. Rădulescu, *Siguranța dreptului*, în „Unificarea legislativă”, *cit. supra*, p. 47 și urm., p. 54; idem, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, discurs de recepție la Academia Română, București, 1923, p. 41.

³⁹ A se vedea A. Rădulescu, *Siguranța dreptului*, *cit. supra*, p. 47.

⁴⁰ A se vedea A. Rădulescu, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, *cit. supra*, nota 36, p. 41 și urm.

⁴¹ A se vedea A. Rădulescu, *Pagini din istoria dreptului românesc*, *cit. supra*, p. 343. A se vedea și Andrei Rădulescu, *Prețuirea lucrărilor juridice românești*, București, 1931.

Tudorel Toader, Marieta Safta, Contencios Constituțional
ediția a II-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2020, 487 p.

Lucrarea este structurată pe titluri și capitole, analizându-se atât Constituția (teoria Constituției, supremația Constituției) cât și controlul de constituționalitate și Curtea Constituțională (cadrul legal, structura și organizarea, atribuțiile, reguli procedurale specifice activității Curții). În ultimele trei titluri sunt analizate cauzele de inadmisibilitate în contenciosul constituțional, actele Curții Constituționale și efectele acestora precum și raporturile între Dreptul național, Dreptul internațional, Dreptul european în cadrul controlului de constituționalitate în România. Instituțiile și procedurile specifice prin care se realizează, *lato sensu*, controlul de constituționalitate prezintă un larg interes teoretic și practic. Valorificând experiența autorilor în cadrul instanței constituționale din România, reunind și restructurând o serie de studii și lucrări publicate într-o perioadă lungă de timp, cartea oferă o bază de documentare solidă în domeniul de referință. Sunt abordate atât controlul de constituționalitate a legilor, cât și cel al unor acte, fapte și atitudini, fiind examinate, în acest context, începuturile, consolidarea instituțională a instanțelor de jurisdicție constituțională și îndeosebi a Curții Constituționale, dezvoltarea și consolidarea controlului de constituționalitate în România

I. Teoria Constituției. Constituție și constituționalism. Supremația Constituției

Desemnând, în esență, același fenomen juridic, studiile de specialitate se referă la concepte precum justiție constituțională, jurisdicție constituțională și contencios constituțional, abordând, în acest context, instituțiile și procedurile specifice prin care se realizează, *lato sensu*, controlul de constituționalitate, respectiv garantarea supremației Constituției ca lege fundamentală a statului. Justiția constituțională a fost definită, conform autorilor, ca reprezentând „ansamblul instituțiilor și tehnicilor prin mijlocirea cărora este asigurată, fără restricție, supremația Constituției”¹. Ca justiție exclusivă, aceasta are monopolul contenciosului constituțional². Justiția constituțională semnifică, în esență, „controlul judecătoresc al legilor”³, dar nu se reduce la acesta, și se justifică prin

¹ O. Duhamel, Y. Meny, *Dictionnaire constitutionnel*, P.U.F., Paris, 1992, p. 556.

² I. Deleanu, *Justiția constituțională*, Ed. Lumina Lex, București, 1995, p. 14.

³ M. Criste, *Drept constituțional. Un drept al statului*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 71.

mai multe rațiuni, subsumate obiectivului mai sus-menționat, fiind reținute în acest sens în doctrină⁴: rolul de arbitru în conflictele politice, asigurarea unei tranziții liniștite a puterii, asigurarea/refacerea prestigiului Constituției, interpretarea și adaptarea acesteia.

Controlul de constituționalitate este realizat de instanțe specializate, potrivit unor proceduri distincte și utilizând un instrumentar specific. Instanțele de jurisdicție constituțională sunt instanțe abilitate să realizeze controlul de constituționalitate, adică activitatea de verificare a conformității legilor și a altor acte normative cu prevederile Legii fundamentale.

Etimologia cuvântului „Constituție”. Cuvântul constituție provine din substantivul latin *constitutio*, care înseamnă dispoziție, ordin. În sistemul de drept roman, Constituția însemna edictul semnat de împărat ce cuprindea decizii cu caracter general privind diferite domenii de activitate și a căror forță juridică era superioară celorlalte acte juridice adoptate de autoritățile publice ale Imperiului. Conceptul de Constituție, în sensul modern al acestui termen, care desemnează, de principiu, un act scris unitar, alcătuit din norme juridice investite cu forță juridică supremă, ce reglementează acele relații sociale fundamentale, esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii, adoptate potrivit unei proceduri speciale și solemne, este mai recent.

Apariția Constituției „scrise” a fost, în esență, un rezultat al luptei împotriva ideii de putere absolută. De altfel, principalul document despre care se apreciază că a stat la baza Constituției americane este *Magna Charta Libertatum* (1215). Chiar dacă acest document oferea prea puțin pentru cetățeanul obișnuit, fiind în principal în beneficiul nobililor care îl sprijiniseră pe Rege, semnificația sa este puternică deoarece, pentru prima dată, Regele devenea subiect al legii, iar nu autor al ei, puterea regală fiind astfel limitată prin lege.

Constituții cutumiare. Constituții scrise. Constituția cutumiară reprezintă rezultatul, experiența practicii și tradiției în domeniul relațiilor sociale fundamentale statale ale unui popor, cristalizate de-a lungul timpului. Constituția scrisă a apărut ca reacție împotriva cutumei, considerată incertă, incompletă, într-o continuă mișcare⁵.

Conceptul de constituționalism. În orice stat este necesară o Constituție, pentru a se împiedica despotismul. Nu este însă suficient să existe o Constituție, aceasta trebuie să se bazeze pe câteva principii pentru a produce anumite efecte (separația puterilor, guvernare reprezentativă, principii democratice). Într-un sens restâns, aceste efecte nu pot fi atinse decât dacă printre principiile fundamentale figurează controlul jurisdicțional al constituționalității legilor. Constituționalismul se identifică, în cele din urmă, cu lupta continuă pentru idealul de libertate și de demnitate umană.

⁴ Idem, p. 71–73, Ion Deleanu, *Justiția constituțională, op. cit.*, p. 9–17.

⁵ Gh. Iancu, *Proceduri constituționale. Drept procesual constituțional*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2010, p.34.

Adoptarea, revizuirea suspendarea și abrogarea Constituției. În raport de criteriul doctrinei⁶ politice încorporate în Constituție, au fost identificate următoarele forme de adoptare a Constituției: a) forme monocratice (când organizarea constituțională este expresia voinței unei singure persoane, monarh sau șef de stat; b) forme democratice (convenția, semnificând constituirea unei reprezentanțe alese special de popor pentru a face sau a respinge o Constituție) c) forme mixte, respectiv monocrație-democrație, în sistemele unde Constituția dictatorului este supusă unui plebiscit, adică voinței „controlate” a poporului, pentru a se da aparența potrivit căreia Constituția ar fi „emanația” poporului; monarhie-reprezentativitate, în sensul că Legea fundamentală exprimă acordul formal dintre adunare și monarh (contract sau pact).

Puterea constituantă poate fi a) originară (atunci când nu există sau nu mai există Constituție în vigoare) sau b) instituită sau derivată (este prevăzută de Constituția în vigoare atât în ceea ce privește competența cât și organizarea și funcționarea ei. Puterea „constituantă originară”⁷ este o putere nelimitată, fiind o putere de fapt care se exercită independent de o Constituție. Prin urmare, nu există nicio formă constituțională sau supraconstituțională care să i se impună. Dimpotrivă, puterea constituțională este o putere limitată. Creată fiind de puterea constituantă originară apare normal ca ea să fie limitată și să acționeze strict în cadrul stabilit de către aceasta”. Puterea constituantă originară nu „dispare” odată cu adoptarea Constituției, pentru că ea aparține poporului și este unică, însă manifestarea celor două puteri nu se poate realiza concomitent; puterea constituantă derivată se exercită atât timp cât cea originară nu intervine.

Revizuirea Constituției presupune modificarea sau completarea sa. Astfel, chiar dacă stabilitatea unei Constituții constituie una dintre aspirațiile autorilor acesteia, transformările socio-politice pot impune, la un moment dat, modificări ale legii fundamentale.

Suspendarea efectelor Constituției constă în scoaterea ei din vigoare, în tot sau în parte, pe o perioadă de timp nedeterminată. De regulă, aceasta intervine în perioade de criză politică. Cum suspendarea Constituției nu este compatibilă cu ideea de stat de drept, unele Constituții interzic expres posibilitatea suspendării lor. În ceea ce privește abrogarea Constituției, ea se produce atunci când se adoptă o nouă lege fundamentală. Conform principiului simetriei juridice, dreptul de a abroga o Constituție aparține puterii constituante.

II. Controlul de constituționalitate.

O consecință a supremației Constituției este conformitatea întregului drept cu Constituția, iar cea mai importantă garanție juridică a realizării conformității este controlul de constituționalitate al legilor. Această formă de control de

⁶ I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale în dreptul roman și dreptul comparat*, Ed. Servo-Sat, Arad, 2003, p. 97 .

⁷ M. Criste, *Drept constituțional...*, op. cit., p. 54.

constituționalitate alcătuiește substanța atribuțiile instanțelor de jurisdicție constituțională, care s-au diversificat în timp, controlul de constituționalitate exercitat de acestea putând viza deopotrivă acte, fapte.

Ideea controlului constituționalității legilor a apărut pe fondul dezvoltării mișcării constituționale, din necesitatea asigurării garanțiilor care să facă respectată forța superioară, obligatorie a Constituției⁸ în raport cu puterile publice și cu actele emise de acestea. Mult timp s-a considerat că este iluzoriu să se conceapă că aceia care exercită puterea pot fi și ei obligați să se supună regulilor constituționale. Treptat însă, pe măsură ce statul a devenit tot mai puternic, ideea controlului asupra respectării de către puterile publice a normelor constituționale care le reglementează activitatea și guvernează relațiile lor cu cetățenii a câștigat teren și s-a impus în cele din urmă. La început, funcția de control a respectării Constituției și-au asumat-o instanțele judecătorești, fiind reținut în acest sens, ca principal moment de referință pentru apariția controlului de constituționalitate, sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai precis anul 1803, când a fost pronunțată Hotărârea Curții Supreme a Statelor Unite în cauza *Marbury vs. Madison*, decizie care a marcat apariția modelului american de justiție constituțională. În condițiile în care nici Constituția statelor americane nici Constituția federală din 1787 nu prevedeau dreptul instanțelor judecătorești de a judeca constituționalitatea legilor, o lege federală a fost astfel înlăturată de o instanță judecătorească, pe motiv că încalcă Constituția Statelor Unite (*Marbury vs. Madison*). Raționamentul pe care s-a fundamentat hotărârea instanței americane a fost următorul: sau Constituția este o lege superioară și suverană imposibil de schimbat prin mijloace obișnuite și, în consecință, un act legislativ contrar nu este o lege ca oricare alta, la discreția legiuitorului și atunci este absurd să i se atribuie forța de a limita o putere nelimitată prin natura ei.

În doctrină se arată că și originile controlului de constituționalitate sunt în Europa (Anglia), precursorul supremației puterii judecătorești asupra legii fiind Sir Edward Coke (1552–1634). În calitate de *Chief Justice* a unei Curți superioare engleze, într-o hotărâre pronunțată în 1610 (cazul *Boham*), acesta a reținut că o regulă a *common law* fusese încălcată printr-o lege, cu consecința aplicării *common law*.

Modele de control de constituționalitate. Nu toate țările au adoptat același sistem de control de constituționalitate. **Modelul american** de jurisdicție constituțională presupune un control exercitat de instanțele judecătorești obișnuite, care nu separă conflictul constituțional spre a fi judecat ca o chestiune prejudicială, ci se pronunță asupra tuturor aspectelor unui litigiu, unificarea practicii fiind realizată la vârf, de Curtea Supremă, în virtutea principiului autorității precedentului. Acest model (american) este definit de mai multe trăsături principale: are un caracter descentralizat (dreptul de a sancționa neconstituționalitatea este recunoscut tuturor judecătorilor); judecătorul este chemat să se pronunțe asupra tuturor aspectelor unui litigiu; decizia instanței judecătorești asupra incidentului de neconstituționalitate are efecte relative. **Modelul european** de jurisdicție constituțională se referă la crearea

⁸ H. Spencer, *Individul împotriva statului*, Ed. Cultura Națională, București, 1924, p. 107.

unui organ unic, special și specializat în exercitarea controlului constituționalității legilor. În opinia lui Hans Kelsen, unui dintre avantajele acestui model îl constituie evitarea interpretărilor constituționale divergente care puteau apărea în practica instanțelor. Principalele trăsături ale modelului european sunt: a) consacră un control centralizat de constituționalitate printr-un organ care are monopolul acestui control; b) obligă instanțele judecătorești să detașeze dintre incidentele litigiului chestiunea prejudicială a neconstituționalității și să o transmită spre competență și exclusivă rezolvare instanței de jurisdicție constituțională; c) unicitatea acestei instanțe, situată înafara aparatului jurisdicțional obișuit și a celor trei puteri în stat; d) modalitățile specifice de sesizare a instanței de jurisdicție constituțională; e) efectele *erga omnes* ale deciziilor pronunțate în cadrul controlului de constituționalitate.

Controlul de constituționalitate a legilor are mai multe funcții: garantarea respectării Constituției; garantează o interpretare unitară a Constituției în toate ramurile dreptului. Garantează totodată separația/echilibrul puterilor în stat, protecția drepturilor omului; exercitarea controlului asupra puterii legislative pentru a face să prevaleze Constituția.

III. Curtea Constituțională a României

Constituția României consacră reglementării Curții Constituționale un titlu separat – Titlul V, în cadrul căruia sunt cuprinse dispoziții privind rolul Curții, structura acesteia, mandatul membrilor săi, modalitățile de desemnare a judecătorilor și de alegere a președintelui Curții, condițiile pentru ocuparea funcției de judecător, incompatibilitățile, independența și inamovibilitatea, competența Curții Constituționale precum și efectele deciziilor sale. Curtea Constituțională nu este o instanță de judecată în sensul strict al acestui concept și nici nu se încadrează în vreuna dintre cele trei puteri clasice – legislativă, executivă sau judecătorească. Rolul Curții Constituționale, astfel cum a fost conceput de Adunarea Constituantă și întărit cu prilejul revizuirii Constituției în anul 2003, este acela de a garanta supremația Constituției și de a sprijini buna funcționare a puterilor publice în cadrul raporturilor constituționale de separație, echilibru, colaborare și control reciproc, în paralel cu protecția juridică eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor.

Atribuțiile Curții Constituționale. Controlul constituționalității legilor înainte de promulgare este un control abstract, *a priori*, direct, care poate viza constituționalitatea extrinsecă sau/și cea intrinsecă a actului. Obiect al controlului *a priori* de constituționalitate pot fi atât legile ordinare, cât și cele organice, cu condiția ca ele să nu fi fost încă promulgate. De asemenea, în cadrul acestui tip de control, Curtea nu poate soluționa problema constituționalității unei legi în vigoare. În cazul acestui tip de control Curtea⁹ poate extinde din oficiu obiectul sesizării de neconstituționalitate asupra textelor legale, însă constatarea de către Curte a

⁹ Decizia nr. 6/25 feb. 1993, M.Of. nr. 61/25 martie 1993.

legăturii necesare și evidente între norma legală cu care a fost sesizată și cea la care extinde obiectul sesizării este o condiție *sine qua non* pentru extinderea obiectului controlului. Rațiunea acestei diferențe între reglementările legale ce privesc controlul *a priori* și cel *a posteriori* contă în importanța deosebită a celui dintâi în faptul că prin decizia sa, Curtea poate elimina anumite texte legale (altele decât cele cu care a fost sesizată, dar care au o legătură evidentă și necesară cu obiectul sesizării), înainte de promulgarea, publicarea și intrarea în vigoare a legii, relevându-se astfel rolul preventiv al controlului de constituționalitate. Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, sesizarea sa cu privire la neconstituționalitatea unei legi înainte de promulgare este admisibilă numai dacă este exercitată în cadrul termenului de promulgare prevăzut de art. 77 din Constituție. Cu alte cuvinte, după expirarea termenului de 5 zile sau de 2 zile, după caz, și a termenului de 20 de zile în care legea ar fi fost promulgată în lipsa cauzei de întrerupere a procedurii de promulgare (sesizare anterioară a instanței constituționale), titularii dreptului de a sesiza instanța constituțională pierd acest drept, cu consecința că obiecțiile de neconstituționalitate formulate peste aceste termene vor fi respinse ca inadmisibile.

Deciziile, hotărârile și avizele Cuții Constituționale. Opiniile separate și opiniile concurente. Hotărârile și avizele se redactează în scris de către magistratul asistent care a participat la dezbateri, sub îndumarea judecătorului raportor. Acestea se certifică de către Președintele Curții Constituționale și de magistratul asistent care a participat la dezbateri. Judecătorul care a votat împotriva poate formula **opinie separată**. Cu privire la motivarea deciziei, se poate formula opinie concurentă. Opinia separată și, după caz, opinia concurentă se publică în „Monitorul Oficial”, partea I, împreună cu decizia. Din punct de vedere juridic, opinia separată înseamnă părerea diferită față de opinia majorității, a unuia/unora dintre judecătorii care alcătuiesc completul de judecată asupra soluției finale ce urmează să fie dată unei anumite pricini. Prin opinie concurentă se înțelege părerea diferită a judecătorului/judecătorilor în privința considerentelor soluției date asupra unei pricini. În această situație, divergența poartă asupra motivării hotărârii.

IV. Cauzele de inadmisibilitate în contenciosul constituțional. Cauzele de inadmisibilitate au fost definite ca motive legale ce împiedică declanșarea sau extinderea procedurii de control al constituționalității legilor, cu sublinierea că „o cauză de inadmisibilitate poate exista nu numai în legătură cu atribuțiile Curții legate de acest control, ci și în legătură cu exercitarea celorlalte atribuții”. Reglementarea sau consacarea pe cale jurisprudențială a unor cauze de inadmisibilitate în jurisdicția constituțională română reprezintă consecința faptului că atribuțiile Curții Constituționale sunt strict determinate prin Constituție și prin legea organică a Curții, atât sub aspectul obiectului, cât și al subiecților care o pot sesiza, iar exercitarea acestor atribuții se face la sesizare și, cu excepțiile pe care însăși legea le prevede, în limitele sesizării. Potrivit legii, Curtea nu se poate sesiza din oficiu decât în privința atribuțiilor care privesc revizuirea Constituției, în sensul

că numai în acele cazuri controlul de constituționalitate este, practic, unul sistematic, independent de existența unei sesizări sau critici. Rezultă că inadmisibilitățile sunt derivate din natura însăși a controlului pe care instanța constituțională română și, în general instanțele constituționale, îl exercită, fiind consecințe de ordin procedural ale limitelor și condiționărilor menționate¹⁰. Identificarea unor reguli clare privind atribuțiile și sesizarea instanțelor de contencios constituțional are în cele din urmă ca scop menținerea și întărirea rolului Curților Constituționale de garanți ai supremației Constituțiilor. În considerarea acestui rol, este necesară stabilirea unor cerințe, pe de o parte, pentru a circumstanția controlul pe care Curtea îl poate realiza, iar pe de altă parte, pentru a reduce numărul cauzelor care nu au o fundamentare consistentă și pentru a preveni transformarea acestora în jurisdicții de drept comun.

Astfel fiind, cauzele de inadmisibilitate „au caracter imperativ și sunt de ordine publică. De aceea, nici părțile, într-un proces privind soluționarea excepției de neconstituționalitate, nici Curtea, nu ar putea trece peste o cauză de inadmisibilitate. Ele se impun din oficiu, fiind destinate apărării unui interes eminent public, privind limitele controlului, ca expresie a competenței de atribuire a Curții în exercitarea acestuia”¹¹. Prin urmare, cauzele de inadmisibilitate nu pot fi interpretate ca o limitare a accesului la justiția constituțională. Dimpotrivă, ignorarea lor ar avea semnificația denaturării rolului pe care aceasta îl are în statul de drept. Concluzia enunțată de autorii citați este aplicabilă, *mutatis mutandis*, și în ceea ce privește celelalte atribuții ale Curții Constituționale.

Legalitatea sesizării. Condiții de admisibilitate privind obiectul sesizării. Potrivit art. 146 din Constituție, instanța de contencios constituțional asigură controlul constituționalității legilor, tratatelor internaționale, regulamentelor Parlamentului, ordonanțelor Guvernului, hotărârilor plenului Camerei Deputaților, hotărârilor plenului Senatului și hotărârile celor două Camere reunite ale Parlamentului. În competența Curții Constituționale mai intră și următoarele atribuții prevazute de Constituție dar și de legea organică a) soluționează conflicte juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice; b) veghează la respectarea procedurii privind alegerea Președintelui României și confirmă rezultatele sufragiului; c) constată existența împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcției de Președinte la României și comunică cele constatate Parlamentului și Guvernului; d) emite aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României; e) veghează la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și confirmă rezultatele acestuia; f) verifică îndeplinirea condițiilor pentru exercitarea inițiativei

¹⁰ T. Toader, M. Safta, *Cauzele de inadmisibilitate în jurisdicția constituțională*, „Dreptul”, nr. 11/2015, p. 81.

¹¹ H. Seibert, *Admissibility requirements for Constitutional Complaints and Mechanism for avoiding an Excessive Case load*, www.venice.coe.int.

legislative de către cetățeni; g) hotărâște asupra contestațiilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid politic. Așadar, sesizările având ca obiect alte acte/fapte decât cele expres reglementate de legiuitor sunt inadmisibile.

V. Actele Curții Constituționale și efectele acestora. Actele pe care Curtea Constituțională a României le pronunță în exercitarea atribuțiilor sale sunt: decizii, hotărâri sau avize. În ceea ce privește autoritatea Curții și a actelor sale, cele mai multe critici le-a determinat reglementarea art. 145 alin. 1 din Constituția din 1991, potrivit căruia: „În cazurile de neconstituționalitate constatate potrivit art. 144 literele a) și b), legea sau regulamentul se trimite spre reexaminare. Dacă legea este adoptată în aceeași formă cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul membrilor fiecărei Camere, obiecția de neconstituționalitate este înlăturată iar promulgarea devine obligatorie”. În doctrină s-a reținut că această situație în care Parlamentul se pronunță în ultimă instanță asupra constituționalității propriilor legi, vine în contradicție cu însăși ideea de bază care a dus la crearea, prin noua Constituție, a Curții Constituționale¹².

Pentru explicarea și concretizarea normelor constituționale a fost pronunțată decizia Plenumului Curții Constituționale nr. 1 din 17 ianuarie 1995 privind obligativitatea deciziilor sale pronunțate în cadrul controlului de constituționalitate¹³, prin care s-au reținut următoarele: Controlul de constituționalitate se finalizează prin decizii care, potrivit art. 145 alin. 2 din Constituție, sunt obligatorii și au putere numai pentru viitor. Dacă prin decizie se constată neconstituționalitatea, ea produce efecte *erga omnes*, adică are un efect obligatoriu și general, care vizează toate autoritățile publice, cetățenii și persoanele juridice de drept privat. Datorită acestui fapt, o parte a doctrinei constituționale asimilează aceste decizii cu actele având forța legii. Consacrarea constituțională a caracterului general obligatoriu al deciziilor Curții determină ca ele să se impună tuturor subiecților de drept, întocmai ca un act normativ, spre deosebire de hotărârile instanțelor judecătorești, care produc efecte *inter partes litigantes*¹⁴. Obligativitatea *erga omnes* privește deopotrivă considerentele și dispozitivul deciziilor. Încetarea efectelor juridice ale dispozițiilor legale ca efect al deciziilor Curții Constituționale de constatare a neconstituționalității, a fost configurată de legiuitorul constituant ca instituție distinctă de cea a abrogării, întrucât vizează manifestări de voință ale unor autorități diferite, cu competențe diferite.

Toate soluțiile Curții Constituționale sunt general obligatorii, indiferent de soluția pronunțată. Astfel, Curtea, a statuat că „nu distinge nici în funcție de tipurile de decizii pe care Curtea le pronunță, nici în funcție de conținutul acestor decizii,

¹² I. Muraru, I. Constantinescu, *Curtea Constituțională a României*, Ed. Albatros, București, 1997, p. 162.

¹³ „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 16 din 26 ianuarie 1995.

¹⁴ În această categorie nu sunt cuprinse deciziile Înaltei Curți de Casație și Justiție pronunțate ca urmare a soluționării recursurilor în interesul legii ori a sesizărilor în vederea dezlegării unor chestiuni de drept care au un regim juridic distinct.

ceea ce conduce la conuzia că toate deciziile acestei Curți, în întregul lor, sunt general obligatorii”¹⁵. Cât privește deciziile de respingere a excepțiilor de neconstituționalitate, constatarea constituționalității unei soluții legislative nu poate fi înțeleasă ca o statuare a faptului că această soluție era/este singura compatibilă cu Constituția¹⁶. Cu alte cuvinte, constatarea constituționalității unui text de lege/unei soluții legislative nu împiedică legiuitorul să modifice acel text sau să reglementeze o altă soluție legislativă, care poate fi deopotrivă constituțională.

Considerentele deciziilor Curții Constituționale care sprijină soluția enunțată în dispozitiv sunt, deopotrivă, general obligatorii. Astfel, printr-o decizie¹⁷ Curtea arată: „Prin sintagma considerente pe care dispozitivul deciziei Curții se sprijină se înțelege ansamblul unitar de argumente, care prezentate într-o succesiune logică realizează raționamentul juridic pe care se întemeiază soluția pronunțată de Curte. Astfel, argumente autonome, de sine stătătoare, sau argumente multiple, coroborate, pot determina o construcție logico-juridică după structura premisă-demonstrație-concluzie. Cu alte cuvinte, considerentele unei decizii a Curții Constituționale cuprind analiza comparativă dintre textul legal criticat și norma constituțională, procesul logic pornind de la situația premisă (care implică, pe de o parte, analiza textului legal, și, pe de altă parte, analiza textului constituțional), realizând legături corelante, inferențiale (analiza raportului dintre cele două norme) din care derivă o concluzie, consecința analizei (soluția pronunțată de Curte). Această structură este una unitară, coerentă, întregul ansamblu argumentativ constituind fundamentul concluziei finale, astfel încât nu poate fi acceptată teza potrivit căreia în conținutul unei decizii a Curții ar putea exista considerente independente de raționamentul juridic care converge la soluția pronunțată și implicit care nu ar împrumuta caracterul obligatoriu al dispozitivului actului jurisdicțional. Prin urmare, întrucât toate considerentele din cuprinsul unei decizii sprijină dispozitivul acesteia, Curtea constată că autoritatea de lucru judecat și caracterul obligatoriu al soluției se răsfrâng asupra tuturor considerentelor deciziei”.

VI. Raporturile între dreptul național, dreptul internațional, dreptul european în cadrul controlului de constituționalitate în România. Tratatul ratificate de Parlament fac parte din dreptul intern; acestea capătă în dreptul intern forța juridică și poziția în ierarhia actelor normative dată de actul de ratificare. Tratatul în materia drepturilor omului la care România este parte constituie o categorie distinctă: acestea se integrează „blocului de constituționalitate” având valoare interpretativă constituțională și prioritate de aplicare în caz de neconcordanță cu legile interne, cu excepția legilor care prevăd dispoziții mai favorabile. Tratatul constitutive ale Uniunii Europene constituie de asemenea o

¹⁵ Decizia nr. 2 din 11 ianuarie 2012, M. Of. Nr. 131 din 23 feb. 2012, Partea I.

¹⁶ Decizia nr. 459 din 17 septembrie 2019, par. 20–21, M.Of. nr. 889 din 4 noiembrie 2019, Partea I.

¹⁷ Decizia nr. 392 din 6 iunie 2017 par. 51, M.Of. nr. 504 din 30 iunie 2017, Partea I.

categorie de acte internaționale cu un regim juridic distinct, în sensul că au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne.

Aurorii tratează într-un mod extensiv toate aspectele menționate pe scurt în recenzie, cu referiri *in extenso* la deciziile Curții Constituționale, dar și la doctrină, valorificând ultimele tendințe în materie. În această a doua ediție au fost incluse soluții recente ale jurisprudenței Curții Constituționale, care completează explicațiile teoretice și evidențiază procesul de construcție, de modelare și remodelare a conceptelor constituționale, realizat în timp prin intermediul, dar și ca efect al controlului de constituționalitate, în spiritul ideii de Constituție „vie” adaptată realităților complexe și într-o continuă schimbare.

Dr. Versavia Brutaru, CS III

Aurélien Baudu, Juliette Sénéchal (dir.), La conduite du changement climatique : entre contraintes et incitations, L.G.D.J., Paris, 2018, 184 p.

Literatura științifică interdisciplinară consacrată cunoașterii și conceptualizării problematicii complexe și multidimensionale a schimbărilor climatice și impactului lor socio-uman se îmbogățește treptat cu noi lucrări, în numeroase țări și din perspective diferite. Una dintre acestea este și o culegere de studii datorată unui grup de specialiști francezi în materie care încearcă să răspundă întrebării cum științele umane și sociale (juridice, politice, economice și chiar filosofice) percep și gândesc problema conduitei în privința dereglării climei în general și plasează constrângerea și stimularea în cadrul acesteia.

Volumul reunește, așadar, intervențiile prezentate în cadrul zilei de studii cu tema *Conduita (acțiunea) schimbării climatice: între constrângeri și incitații*, organizată la 19 februarie 2015 la Casa Europeană a Științelor Omului și Societății (MESHS) din Lille, în parteneriat cu laboratorul *Drepturi și perspectivele dreptului* al Universității din aceeași localitate, la care au participat cadre didactice și cercetători cu preocupări în multiple discipline, dar și reprezentanți ai lumii asociative, politice și economice.

Analiza realităților ecoclimatice în raport cu percepția și evoluția abordărilor teoretico-conceptuale și practicilor socio-juridice aferente conduce la concluzii relevante în materie. Prima constatare, răspunsul general al comunității internaționale la provocările dereglării climei rămâne fragil și insuficient; după succesul relativ și mai ales politico-diplomatic al Conferinței Părților la Convenția-cadru a Națiunilor Unite privind schimbările climatice de la Paris din decembrie 2015 (COP-21) și care a ajuns la încheierea *Acordului privind clima*, intrat în vigoare la 4 noiembrie 2016, lucrările pregătirii punerii lui în aplicare se dovedesc prea lente și nu pe măsura ambițiilor așteptate. Având ca repere definitorii analiza celor două modalități principale de promovare a acțiunii în vederea atingerii obiectivului fundamental, ultim de limitare a creșterii temperaturii medii globale la cel mult 2⁰C, și dacă e posibil la numai 1,5⁰C în raport cu nivelul existent în perioada preindustrială, respectiv cele reprezentate de instrumentele constrângătoare, disuasive de natură juridico-administrative și cele de natură economico-fiscală, incitativ-stimulatorii

studiile publicate în volum ne oferă date, informații și elemente notabile în domeniu. Structura și subdiviziunile cuprinsului lucrării ne relevă primele indicii ale direcțiilor de analiză și zonelor de interes ale demersului dat. Astfel, lucrarea de față este împărțită în două părți: prima, consacrată poziționării față de schimbările climatice din perspectiva raportului dintre constrângerile juridice și incitațiile financiare utilizate; secunda, vizează locul eticii și imaginarului în acest context. Referitor la întâia perspectivă, temele abordate, investigațiile efectuate și concluziile aferente privesc repere definitorii domeniului. Simpla enumerare a titlurilor celor patru capitole componente ale primei părți este evocatoare: protecția internațională a mediului, de la o obligație la o valoare; modalitățile de integrare a chestiunilor de mediu și ale schimbării climei în dreptul public francez; incitațiile fiscale și financiare în materie de conduită a schimbărilor climatice; responsabilitățile juridice față de prejudiciul de mediu și în raport cu schimbarea climei. În privința părții secunde, subiectele capitolelor componente se referă la: locul marilor ONG de apărare a mediului în lupta contra schimbărilor climatice față de influența puterilor publice și marilor întreprinderi: limite și perspective; impulsuri în fața schimbării climei; impulsuri de mediu și norma socială: o analiză controversată a discursurilor constructorilor; perspectiva cetățenească: aceea a viziunii împărțită pentru a angaja o tranziție energetică și societală.

Diferitele comunicări susținute în acest cadru au pus în lumină importanța articulației între drept, etică și imaginar pentru a orienta schimbarea climatică și, totodată, complexitatea punerii în aplicare a respectivei conduite din moment ce constrângerea comportamentală sub diversele sale forme este cel mai adesea înlocuită de incitații ușoare, variabile și nuanțate.

Din această perspectivă, lucrarea este un instrument util de reflecție asupra unei chestiuni importante care mobilizează autoritățile publice pe plan național și internațional și care se adresează unui public larg și segment interdisciplinar de cercetători științifici și cadre didactice interesat de problema climatică sub unghiul științelor umane și sociale.

Cum bine se remarcă în paginile lucrării, în pofida unei recunoașteri generale a existenței și importanței fenomenului este dificil de sesizat schimbările climatice ca obiect al dreptului. Totuși, doctrina a evoluat rapid și tinde să autonomizeze ceea ce ar constitui un drept al climei ori un drept al schimbării climatice. Este adevărat că s-a constituit un veritabil regim juridic complex, preponderent internațional în jurul Convenției-cadru din 1992; acesta dispune de propria-i structură instituțională (Conferința părților, cu un Secretariat general permanent, cu sediul la Bonn, cu propriul regulament intern...) care supervizează tratatele adiționale și dezvoltatoare ale acesteia. Documentului îi sunt pendinte fonduri de

finanțare a programului de atenuare și de adaptare. Tot acest sistem justifică, într-o anumită măsură, să se vorbească de un drept al climei. Numeroase lucrări și articole au fost publicate în acest sens, iar apariția de noi reviste științifice intitulate *Climate Law*, *Carbon and Climate Law Review* etc. atestă, de asemenea, o atare mișcare de idei și evoluții juridice. În același timp, guvernanta acestui regim juridic complex în desăvârșire ne apare „complexă, fragmentată și descentralizată”; actori multipli, publici și privați, intervin la niveluri diferite prin intermediul normelor a căror natură variază între *soft* și *hard law*. Chiar dacă, cel puțin deocamdată, autonomia acestei discipline nu a fost pe deplin demonstrată, evoluțiile spre un asemenea deznodământ par a fi ineluctabile. Până atunci însă, rămâne de făcut o intensă muncă de analiză privind interacțiunile diferite între instituții și reglementări. În cadrul european dreptul climei este larg asociat problemei energetice. La nivelul Comisiei Europene există o direcție generală *Acțiune pentru climă*, au fost elaborate strategii, planuri de acțiune și acte legislative pertinente. În fine, în plan național mai ales transpunerea dreptului UE a generat reglementări specifice și acțiuni de implementare particulare. Desigur, coerența prevederilor și măsurile aferente documentelor sunt departe de articularea necesară și dorită; regulile și normele rămân dispersate și nu toate au fost concepute unele în raport cu altele; aparținătoare unor sectoare diferite, exprimă și valori variate. Așa cum arată autorii, o dificultate majoră în identificarea unui drept al schimbărilor climatice rezultă și din faptul să măsurile purtând asupra fenomenului nu sunt întotdeauna etichetate ca atare. Într-un studiu din volum se dă, în acest sens, exemplul cazului adaptării, promovată prin diverse instrumente arareori prezentate ca fiind climatice! Această fluiditate este întreținută și de apariția cu mai mult sau mai puțin succes de termeni împrumutați din alte discipline și care îi transformă discursul în norme. Astfel, *reziliența*, care își găsește originile în știința materialelor, face concurență celui de *adaptare* fără a se ajunge a le distinge cum se cuvine. La fel, expresia *creșterea verde* concurează cu cea de *dezvoltare durabilă*, iar în ultima vreme pare a se impune cea de *tranziție ecologică*. Nu în ultimul rând, în funcție de obiectivele pe care le urmărește o normă, ar putea aborda problema schimbării climatice fără ca aceasta să constituie obiectul său principal.

Concluzia expusă e cea potrivită; în fața multiplelor interese aflate în joc, ecologice, economice, sociale sau umanitare, se impun abordări integrative care țin seama de și exprimă coavantaje și cobeneficii. Ideea prioritara devine aceea de a determina decidenții să acționeze și mai ales atunci când aceștia nu sunt înclinați a o face. În plus, schimbarea climatică este o chestiune internațională a cărei responsabilitate și consecințe sunt larg inegalitare și comportă confuzii atunci când se acționează pentru beneficii locale și punctuale imediate, în afară de cele aferente

adaptării. Pentru depășirea unui atare inconvenient, strategiile pendinte domeniului au legat, de exemplu, problema generală a reducerii emisiilor de gaze cu efect de seră de cea a poluărilor locale ale aerului și cadrului de viață, direct perceptibilă și cu efecte evidente.

Din această perspectivă, schimbarea climatică este, deopotrivă, înglobată și înglobantă; ea este multidimensională, și în această ultimă privință se manifestă în termeni de discipline, norme, actori, dar și de mize adeseori contradictorii; dar ea este, de asemenea, înglobată, un aspect al unei politici mai largi, de mediu, energetice, a dezvoltării durabile.

În absența unei justiții internaționale capabile să oblige statele a acționa spre respectarea obiectivelor lor, dreptul intern a început să fie invocat spre a angaja răspunderea lor și a celorlalte autorități publice. Contenciosul climatic s-a răspândit rapid sub impulsul organizațiilor neguvernamentale și influența comunității științifice. În același timp, conceptul și practicile justiției climatice permit consolidarea efectivității concrete a dreptului la climă în mod transversal ordinilor juridice. Dacă emergența noțiunii dă un nou suflu și aprofundează regimul juridic al climei, ne putem imagina extinderea sa spre alte mize de mediu, precum conservarea biodiversității ori lupta contra poluărilor în scopul de a dezvolta o „justiție de mediu” care să se integreze dreptului comun și să se aplice chiar și în absența reglementării specifice.

Într-o asemenea prelungire, „ecologizarea” se extinde spre noțiunea de răspundere și exercită o influență spre categoriile generale ale dreptului civil care, în Franța, recunoaște deja prejudiciul ecologic ori cele ale dreptului penal, de pildă, prin promovarea crimei de ecocid. Asemenea evoluții semnifică și o anumită tendință a dreptului mediului de a reveni către noțiuni și mecanisme tradiționale ale dreptului fără totuși a ieși din specialitatea sa, ci printr-o efortare majoră de a integra fundamentele sistemului juridic, în limitele și cu particularitățile date. În același timp, dreptul climei face să evolueze dreptul mediului; în acest sens el accentuează o serie de tendințe prezente: stimulare mai degrabă decât reglementare, abordare voluntară, promovarea instanțelor economice ș.a.; normele suple apar ca insuficiente și greutatea aplicării lor se deplasează spre acțiunea și hotărârea judecătorului.

Cu un pronunțat caracter interdisciplinar, beneficiind de o bună corelare tematică a contribuțiilor din perspectiva obiectivului de cercetare urmărit, demersul de investigare și publicistic exprimat în volumul de studii recenzat adaugă o perspectivă inedită subiectului abordat și reprezintă un aport notabil la progresul cunoașterii în privința temei de referință.

Mircea M. Duțu-Buzura

**Sesiunea anuală de comunicări științifice a I.C.J. cu tema
*Rolul Curții Constituționale și al Înaltei Curți de Casație și Justiție în
configurarea dreptului românesc după intrarea în vigoare a noilor coduri,*
București, on-line, 24–25 septembrie 2020**

Sesiunea anuală – 2020 de comunicări științifice a Institutului de Cercetări Juridice „Acad Andrei Rădulescu” (I.C.J.) a avut ca temă generală *Rolul Curții Constituționale și al Înaltei Curți de Casație și Justiție în configurarea dreptului românesc după intrarea în vigoare a noilor coduri*, și din cauza măsurilor aferente stării de alertă instituită în condițiile crizei sanitare provocată de pandemia de Covid-19 s-a desfășurat exclusiv online, în zilele de 24–25 septembrie 2020.

Cuvântul de deschidere a aparținut prof. univ. dr. Mircea Duțu, directorul Institutului, care, evidențiind contextul excepțional al cadrului de desfășurare a reuniunii și impactul său general asupra activității de cercetare științifică academică în domeniul dreptului, a ținut să sublinieze, printre altele, în privința conținutului problematicii abordate: „*Lex multiplex, curiositas universa, jus unus!* Folosită adesea ca deviză de societățile savante, invocată pentru promovarea spiritului de cooperare internațională ori spre sublinierea constantelor și fundamentelor comune fenomenului juridic, sintagma postulează printr-o abordare platoniciană unicitatea Dreptului. Ea constată *ad litteram* diversitatea expresiilor sale certificată prin conținutul legilor, dar, fără îndoială aceasta e valabilă și în privința jurisprudenței din moment ce ea nu reprezintă altceva decât „la bouche de la loi”. Totodată, expresia latină indică organizarea de reuniuni științifice pentru a surprinde și explica legătura dintre diversitatea aparentă a expresiilor dreptului și unicitatea sa ascunsă, resorturile ce o determină și rațiunile care o justifică. Înscrisă într-un asemenea context de abordare, tematica sesiunii științifice anuale a I.C.J. urmărește să releve nevoia unității jurisprudenței în diversitatea legislațiilor aplicate și rolul ce revine în acest context jurisdicțiilor supreme, de contencios constituțional și, respectiv, judiciar. Și toate acestea fără a putea ignora situația specială rezultată din contextul european. Într-adevăr, prin cultura universalismului Europa a recunoscut și respectat întotdeauna alteralitatea ca un element al identității sale; căutarea unității prin cunoașterea și recunoașterea diversității, anterioară creării UE, se

înscrie, fără îndoială, printre fundamentale sale. Așadar, a gândi procesul de uniformizare a jurisprudenței plecând de la multiplicitatea expresiilor și în căutarea unei unități ilustrează cu adevărat spiritul Europei. Desigur, ea poate rezulta din diverse cauze; poate fi opera acțiunii legislatorului care promovează texte uniforme, precum convențiile internaționale, regulamentele unional-europene, legile-tip ori tratatele-cadru care lasă statelor o marjă de apreciere. O asemenea stare poate fi stimulată de opera asociațiilor științifice, universităților sau institutelor de cercetare care analizează jurisprudența și tendințele de convergență. În fine, poate rezulta din activitatea judecătorului, pe calea hotărârilor ce le pronunță. Un rol deosebit revine în acest sens jurisdicțiilor supreme reprezentate în plan european de CJ-UE, a cărei jurisprudență este izvor de drept în statele membre, și de CEDO.

Mișcarea de uniformizare generată de aceste „curți supreme” a fost construită mai întâi pe primatul dreptului UE asupra drepturilor naționale, pe calea modelului unei relații verticale de autoritate, având corolar o supunere a jurisdicțiilor interne. Această schemă a fost gândită în perspectiva uniformizării soluțiilor în privința dreptului UE, primar ori derivat și pentru respectarea Convenției europene a drepturilor omului. Demersul inițial, fondat pe ierarhia normelor, a evoluat mult în favoarea întâlnirii și dialogului judecătorilor curților supreme și jurisdicțiilor naționale în cadrul diferitelor rețele specializate; el a evoluat, fără îndoială, în sensul modificării normei, deopotrivă în funcția și materialitatea sa din moment ce, într-un cadru mondializat, aceasta din urmă a pierdut din rigiditatea ei și a câștigat în plasticitate prin recurgerea la reguli de *soft law*; dacă din punctul de vedere al normei o pierdere din forța inițială este astfel patentă, ea e totuși compensată prin recunoașterea competenței judecătorului de a o modela, pentru un avans comun și ca răspuns la provocările planetare.

Astfel, această relație verticală primă de supunere este substituită progresiv de una orizontală, de dialog între judecătorii curților supreme europene și judecătorii naționali. Consolidarea locului judecătorilor prin și în aceste schimburi se explică prin obiectivul prim și impus al armonizării soluțiilor care a devenit, în fapt, o formă de armonizare spontană a metodelor de construcție și de expresie a dreptului. O atare mișcare conduce, astfel, la trecerea de la un raport de supunere, la o relație de dialog în căutarea soluțiilor și de la o concertare obligată a soluțiilor la o coordonare spontană a construcției lor.”

Sesiunea s-a desfășurat în mai multe secțiuni succesive pe ramuri de drept în timpul celor două zile ce i-au fost consacrate.

Dintre cele 10 intervenții prezente în cadrul secțiunii de *Drept procesual civil, Drept Comercial, Insolvență*, moderată de către CPI dr. Gheorghe Buta, remarcăm,

în special, prin analizele efectuate, concluziile desprinse și opiniile formulate, comunicările: *Evoluția reglementărilor referitoare la competența instanțelor judecătorești în materie procesual civilă, prin raportare la jurisprudența Curții Constituționale și Înaltei Curți de Casație și Justiție* (dr. Horia Țiț); *Jurisprudența Curții Constituționale – sprijin real pentru noua viziune a legiuitorului în materia administrării probelor în procesul civil* (conf. dr. Nora Andreea Daghie); *Efectele deciziei nr. 1/2020 pronunțată de Î.C.C.J., completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie de insolvență* (drd. Valentina Venea); *Admisibilitatea căii de atac a recursului în lumina jurisprudenței CCR și Î.C.C.J.* (judecător Andrei-Radu Dincă); *Rolul Î.C.C.J. în unificarea practicii judiciare în materie civilă după intrarea în vigoare a noilor coduri* (conf. dr. Laura-Magdalena Trocan).

În cadrul secțiunii *Teoria Generală a Dreptului, Filosofia și Sociologia dreptului* (moderator: dr. Tudor Avrigeanu) au fost înscrise în program 11 comunicări, cu tematici relativ diverse, circumscrise subiectului general abordat, precum: *Este jurisprudența Î.C.C.J. creatoare de drept?* (prof. dr. Mihai Bădescu), *Interpretarea și aplicarea normei juridice în dreptul românesc actual, la confluența dintre CCR și Î.C.C.J.* (dr. Iosif Friedmann-Nicolescu) ori *Despre statul de drept și cultura juridică* (prof. dr. Ion Craiovan). De asemenea, ar fi de remarcat în mod deosebit discuțiile despre felul în care principiul securității juridice este consacrat în jurisprudența Curții Constituționale (prof. dr. Emilian Ciongaru) pe de o parte, și conceptul de securitate națională însuși văzut ca exercițiu democratic al statului de drept (dr. Viorel Gheorghe), pe de altă parte, cu atât mai mult cu cât evidențierea corelațiilor dintre cele două teme a beneficiat și de o comunicare privind contribuția adusă de structuralism și teoria sistemelor în domeniul metodologiei juridice (drd. Cristian Neacșiu).

Vineri, 25 septembrie, s-a desfășurat mai întâi secțiunea de *Drept civil, Dreptul Muncii, Dreptul Familiei* (moderator prof. dr. Raluca Dimitriu) care a reunit o serie de lucrări deosebit de interesante, prilej al unor vii dezbateri și formulări de puncte de vedere interesante.

S-au reliefat, în acest context, cele mai recente dezvoltări ale acestei ramuri de drept, în lumina evoluțiilor jurisprudențiale. Prof. dr. Dan Țop și drd. Ana-Maria Alexandra Iancu au adus în discuție o serie de decizii relevante pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție pentru dezlegarea unor probleme de drept în interpretarea unor dispoziții ale Codului muncii, iar prof. dr. Raluca Dimitriu a propus o perspectivă jurisprudențială asupra lucrătorului, ca titular al drepturilor omului. Lucrările prezentate au evidențiat spiritul viu, în continuă schimbare, al dreptului muncii, ca și rolul semnificativ jucat de jurisprudența Înaltei Curți în dezvoltarea acestuia.

Lucrările de *drept al familiei* au cuprins o serie de abordări teoretice și practice, constituind contribuții deosebit de utile în clarificarea unor aspecte lăsate nereglementate de către legiuitor. Astfel, d-na dr. Cristiana-Mihaela Crăciuneascu a prezentat o lucrare deosebit de documentată privind ocrotirea interesului superior al copilului prin stabilirea competenței instanței de tutelă în jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție, iar d-na dr. Mihaela-Gabriela Berindei a supus atenției o interesantă lucrare privind contribuția jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție la stabilirea obligațiilor de întreținere datorate de părinți copiilor care nu locuiesc împreună cu aceștia.

Din perspectiva dreptului civil, d-na lect. dr. Mirela-Carmen Dobrilă a prezentat o serie de repere jurisprudențiale privind dreptul de preempțiune asupra terenurilor agricole situate în extravilan, reglementat de Legea nr. 17/2014, iar dl. dr. Dumitru Dobrev a adus în atenție un aspect deosebit de relevant practic, anume rolul Curții Constituționale în configurarea dreptului de proprietate comună după intrarea în vigoare a noului Cod civil.

Lucrările prezentate în secțiune au privit aspecte diverse de drept privat, permițând abordări interdisciplinare și discuții animate.

Secțiunea de *Drept internațional public și Drept european* a fost moderată de prof univ. dr. Daniel Mihail Șandru și s-a concentrat pe o serie de probleme conexe tematicii abordate cu titlu general.

În acest cadru drd. Maria Solacolu a prezentat lucrarea *Prioritatea dreptului Uniunii Europene și consecințele sale asupra configurării dreptului românesc de către Curtea Constituțională*. Discuțiile pe marginea lucrării au condus la ideea dezvoltării argumentelor pe baza cercetării deciziilor Curții Constituționale. Drd. Cristina-Monica Kassai a prezentat lucrarea *Aspecte privind Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite ale Americii și Agenția pentru protecția mediului* în care s-au avut în vedere elemente de competență federală, din Statele Unite, în materia dreptului mediului și comparația cu situația din dreptul Uniunii Europene. Prof. Daniel-Mihail Șandru a prezentat lucrarea *Contribuția Înaltei Curți de Casație și Justiție la interpretarea și aplicarea dreptului Uniunii Europene în România prin recursuri în interesul legii* în care s-a evidențiat tipologia domeniilor dreptului Uniunii Europene care au interacționat cu recursul în interesul legii (taxe auto, mandatul european de arestare, clauze abuzive, asigurări etc.), probleme de drept apărute în aplicarea dreptului Uniunii Europene și analiza tuturor deciziilor care se referă la legislația UE sau jurisprudența Curții de Justiție.

Secțiunea *Drept constituțional, Drept administrativ*, moderată de dr. Irina Alexe, cercetător științific asociat al I.C.J., a cuprins, printre altele, comunicarea *Considerații privind unele efecte generate de divergențele jurisprudențiale apărute*

între Curtea Constituțională și Înalta Curte de Casație și Justiție din perspectiva comunicării dreptului (susținută de av. dr. Cosmin Crețu și conf. dr. Claudiu Ramon Butulescu), particularizând și explicând în mod succint aceste efecte. În continuare, lect. dr. Mihaela Agheniței a comunicat despre obligativitate și arbitrar, respectiv despre cum poate fi justificată legitimitatea prin discriminare, exemplificând aceste corelații prin deciziile analizate în cele două lucrări prezentate: *Deciziile de îndrumare ale ICCJ, între obligativitate și arbitrar* (în colaborare cu Luiza Tatiana Pricop) și *Deciziile Curții Constituționale, legitimitate prin discriminare* (în colaborare cu domnul av. Jafar Samdani); *Rolul și statutul expertizei științifice în evaluarea riscurilor pentru sănătate și mediu ale perturbatorilor endocrini*, a fost prezentată de către domnul conf. dr. Sorin Constantin Păun, care a nuanțat legăturile dintre domeniul analizat și unele domenii ale dreptului public, și i se remarcă o reușită îmbinare în materie sub forma dreptului „sănătății mediului”, a regimului juridic administrativ general, particularizat la dreptul mediului și dreptul sănătății; prof. dr. habil. Iulian Nedelcu adus în discuție într-un mod inedit, argumentându-și opiniile cu exemple concrete, principalele idei prezentate în lucrarea intitulată *Statul de drept și constrângerea administrativă*, iar domnul drd. Igor Serotilă a subliniat, în lucrarea intitulată *Dezvoltarea drepturilor omului din perspectiva avansării științei și noilor tehnologii*, evoluția unor concepte specifice materiei drepturilor omului, cu influențe nu doar în dreptul constituțional ori administrativ ci și în domeniul noilor tehnologii, atât de dezbătut astăzi în societate. În lucrarea sa, intitulată *Festina Lente sau cum poate uzurpa legiuitorul delegat și excepțional atribuțiile de esență ale unui Parlament*, realizată în colaborare cu domnul dr. Dragoș Alin Călin, dr. Irina Alexe a realizat un studiu amplu al fenomenului prin care guvernele din România au reușit să legisleze inclusiv în domeniul justiției, în sens larg, și analizează câteva aspecte esențiale ale statului de drept, prezentând în susținerea argumentelor și date statistice relevante din ultimii zece ani. Dezbaterile fructuoase care au urmat au susținut concluziile prezentate de autori, reliefând necesitatea reorganizării instituțiilor în ordinea constituțională, inclusiv prin respectarea principiului separației și echilibrului puterilor în stat.

Dintre alte lucrări înscrise în program remarcăm pentru actualitatea temelor, profunzimea analizelor și relevanța concluziilor formulate: *Unele considerente privind corelația dintre jurisdicțiile europene și jurisdicția constituțională națională* (conf. dr. Cristina Popa, Romeo-Ioan Gârz), *Rolul jurisprudenței Curții Constituționale în configurarea domeniului public național, județean și local, după intrarea în vigoare a noului Cod civil* (drd. Dinu Dumitru), *Necesitatea, forme și etape posibile ale adoptării unui Cod al mediului în România* (Mircea M. Duțu-Buzura) și *Accesul la jurisprudența de contencios administrativ* (lect. Dr. Gabriel Manu).

Concluzia principală a secțiunii a subliniat faptul că interdisciplinaritatea este din ce în ce mai prezentă și mai aplicabilă inclusiv pentru aspectele analizate în lucrările științifice prezentate, care se circumscriu atât domeniului dreptului constituțional sau al dreptului administrativ, dar sunt influențate în mod direct de dreptul european, iar buna-credință și cunoașterea legii în sens larg, dar și a jurisprudenței curților naționale și europene, sunt esențiale pentru exercitarea oricărei funcții sau demnități publice, respectiv a oricărei funcții de autoritate publică.

Secțiunea de *Drept Penal și Criminologie* a avut ca moderatori pe dr. Versavia Brutaru și conf. univ. dr. cerc. st.gr. III Aura Preda.

Prima lucrare prezentată în acest cadru, *Rolul Curții Constituționale în reglementarea expertizei în procesul penal*, a fost susținută de drd. Adrian Șandru. Acesta a precizat ca suportul tehnic oferit procurorului sau judecătorului în procesul penal ar trebui să fie acordat de persoane care au calitatea de expert și care întocmesc rapoarte de expertiză, iar legislația care reglementează condițiile de dispunere a unui raport de expertiză a suferit modificări în ultimii ani, fiind contestată în mai multe rânduri pentru vicii de constituționalitate. De aceea, Curtea Constituțională a României prin deciziile sale a avut un rol major asupra actualei configurații a normelor procesual- penale, respectiv asupra probei științifice.

Drd. Nadia Zlate a prezentat lucrarea *Jurisprudența Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție în materia legalității administrării probelor în procesul penal*. Ambele au un rol foarte important în cristalizarea jurisprudenței instanțelor naționale.

În urma deciziilor pronunțate de Curtea Constituțională de admitere a unor excepții de neconstituționalitate, practica judiciară a instanțelor a trebuit să se schimbe în anumite aspecte procedurale, în absența intervenției legiuitorului. În acest sens, autoarea a enumerat: imposibilitatea legală ca, înainte de începerea urmăririi penale, organele de urmărire penală să mai poată dispune efectuarea unor controale fiscale, iar la audierea minorului care are vârsta între 14 și 18 ani este obligatorie citarea părinților acestuia ori după caz, a tutorelui, curatorului sau persoanei în îngrijirea ori supravegherea căreia se află temporar minorul, precum și a direcției generale de asistență socială și protecție a copilului din localitatea unde se desfășoară audierea.

De asemenea, drd. a subliniat cum jurisprudența Înaltei Curți de Casație și Justiție a influențat jurisprudența instanțelor naționale în materia legalității administrării probelor chiar dacă a fost prin hotărâri fără caracter obligatoriu.

Comunicarea cu titlul *Observații cu privire la decizia Curții Constituționale nr. 118/2018 în contextul trinomialității constituționalitate-legislație-jurisdicție* a fost susținută de dr. Popa Nelu Dorinel și a adus o serie de precizări dintr-un caz de speță ce pot fi extrapolate în materia dată.

Lucrarea *Rolul jurisprudenței Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție în garantarea respectării principiilor și standardelor în procesul de legiferare* propusă de conf. univ. dr. Victor Alistar, drd. Crina-Bianca Vereș, a fost susținută de primul dintre aceștia. Deși lucrarea aborda, în principiu, o tematică specifică Teoriei generale a dreptului, aceasta a fost integrată ingenios în profilul secțiunii. Respectarea unor standarde privind procesul de legiferare este esențială pentru asigurarea eficienței principiului „*Nemo censetur ignorare legem*”. Atunci când legiuitorul nu respectă principiile de bază ale legiferării, acest lucru poate duce la o practică neunitară și chiar la o lipsă de concordanță a legislației cu Legea fundamentală. Neglijența redactării codurilor penale a produs multe confuzii a căror rezolvare s-a regăsit în jurisprudența vastă a Curții Constituționale a României și a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Cerc.st.gr. III Versavia Brutaru a susținut lucrarea *Influența deciziilor Î.C.C.J. și a deciziilor CCR asupra căii extraordinare de atac a revizuirii*.

Comunicarea *Rolul jurisprudenței Curții Constituționale și a Înaltei Curți de Casație și Justiție în configurarea și în clarificarea unor prevederi ale legislației românești actuale în materia executării pedepselor penale privative de libertate* a fost susținută de comisar Radu-Vlad Pojan. Acesta a arătat că soluțiile pronunțate de Curtea Constituțională și de Înalta Curte de Casație și Justiție au modelat aplicarea și interpretarea legii, inclusiv jurisprudența, în materia executării pedepselor penale privative de libertate. Astfel, au fost analizate mai multe hotărâri ale celor două înalte instanțe și literatura de specialitate. Rezultatele arată că, în faza de executare a pedepsei, în cazul soluționării contestațiilor prevăzute de Legea nr. 254/2013 pentru persoana condamnată definitiv, prezența în fața instanței și asistența juridică nu sunt obligatorii, activitățile din faza de executare nu sunt supuse regulilor de procedură specifice fazei de judecată, gratuitatea actului de justiție nu este obligatorie, iar liberarea condiționată nu este un drept, ci doar o vocație.

Comunicarea *Contribuția jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție privind aplicarea legii recursului compensatoriu* a fost susținută de drd. Ionescu Vasilică-Cristinel. Acesta a arătat că aplicarea mecanismului compensatoriu în zile-câștig, conceput ca măsură generală de degrevare a instituțiilor de detenție, așa cum era de așteptat, a generat anumite probleme în ceea ce privește interpretarea juridică a unor situații. Una dintre aceste situații a fost cea privind competența soluționării cererii prin care o persoană privată de libertate solicita acordarea zilelor compensatorii pentru restul de pedeapsă rezultat dintr-o condamnare anterioară și care se regăsea în pedeapsa în a cărei executare se afla. Problema juridică a fost soluționată de Înalta Curte de Casație și Justiție prin Decizia nr. 8 din 11.03.2019, decizie pe care autorul a dezbătut-o pe larg.

Cerc. șt. gr. III, conf. dr. Aura Preda, a intervenit cu principalele idei din comunicarea *Jurisprudența CEDO și reconfigurarea legislației execuțional-penale* pe parcursul susținerii lucrărilor cu subiect asemănător.

Reunind circa 100 comunicări științifice, pe teme aferente subiectului general, dar subsumate particularităților ramurilor de drept, programul sesiunii anuale de comunicări științifice – 2020 a I.C.J. s-a dovedit, și de această dată, deosebit de bogat, dens și cu abordări aprofundate, iar manifestarea, în ansamblul său, una reușită.

Cercet. șt. gr. III dr. Aura Preda

**Journée d'études (Zi de studii): *Un secol de drept și relații internaționale.*
De la Societatea Națiunilor la Organizația Națiunilor Unite
(1919/1920 – 1945–2020) (București-Galați-Paris, on-line, 23 octombrie 2020)**

Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” în parteneriat cu Universitatea „Dunărea de Jos” – Centrul de studii internaționale și drepturile omului, cu susținerea Ambasadei României în Franța au organizat, *on-line*, vineri 23 octombrie 2020, o zi de studii (journée d'études) româno-franceze cu tema *Un secol de drept și relații internaționale. De la Societatea Națiunilor la Organizația Națiunilor Unite (1919/1920 – 1945–2020)*, în marcarea centenarului conferinței și tratatelor de pace de la Paris din 1919/1920 și a aniversării a 75 de ani de la crearea ONU și intrarea în vigoare a Cartei sale (24 octombrie 1945). Manifestarea s-a bucurat de participarea, în calitate de conferențieri și intervenienți, a unor personalități române și franceze, specialiști în domeniul dreptului și relațiilor internaționale.

În deschiderea manifestării au prezentat mesaje de salut prof. dr. Lucian Puiu Georgescu, Rectorul Universității „Dunărea de Jos” din Galați, prof. dr. Christian Daudel, Université „Jean Monnet” – Saint Etienne (IFRI) și prof. dr. Lino-Alexandre Sicilianos, judecător, fost președinte al Curții Supreme a Drepturilor Omului (CEDO), și au susținut alocuțiuni introductive Bogdan Aurescu, ministrul afacerilor externe al României și prof. univ. dr. Mircea Duțu, directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” (ICJ) al Academiei Române.

În intervenția sa, șeful diplomației românești a prefigurat o perspectivă generală asupra evoluțiilor înregistrate în viața internațională în ultimul secol, începând cu constituirea Societății Națiunilor, prima organizație internațională cu vocație universală, având ca misiune apărarea păcii și organizarea securității colective, continuând cu crearea ONU, adoptarea și intrarea în vigoare la 24 octombrie 1945 a Cartei sale constitutive și ilustrate astăzi de manifestările multilateralismului contemporan. „Într-adevăr – a subliniat conferențiarul –, 2020 este un an foarte important pentru că el marchează 100 de ani de la fondarea Societății Națiunilor, un organism care a reprezentat o componentă esențială a sistemului creat prin Tratatul de Pace de la sfârșitul Primului Război Mondial.

Importanța Societății Națiunilor nu rezidă atât de mult în eficacitatea sa – pentru că în ciuda unor realizări incontestabile, ea a eșuat în atingerea obiectivului său fundamental, și anume de a împiedica izbucnirea unei noi conflagrații mondiale – ci în rolul său transformator față de relațiile internaționale și în lecțiile învățate care ulterior au fost utilizate de către Organizația Națiunilor Unite.

Prin consacrarea unui sistem de securitate colectivă și stabilirea în sarcina statelor membre a obligației de a încerca să rezolve diferendele internaționale prin mijloace pașnice – pentru că Societatea Națiunilor, după cum știm, nu a interzis războiul ca modalitate de realizare a politicii externe, ci a «proceduralizat» modul în care statele pot să își soluționeze diferendele – Societatea Națiunilor a adus o contribuție, totuși, importantă prin modul în care a fost restrânsă, a fost limitată folosirea forței în relațiile dintre state.”

Un rol important a fost acordat sublinierii semnificațiilor instituirii sistemului onusian, rolului acestuia în dezvoltarea dreptului internațional și asigurarea coexistenței pașnice și stabilității interstatale și prioritățile actuale ale organizației mondiale legate de protecția drepturilor omului și combaterea schimbărilor climatice. „Succesoarea Societății Națiunilor, Organizația Națiunilor Unite, împlinește în 2020, la rândul său, 75 de ani de existență – a subliniat apoi ministrul de externe – iar în această perioadă Organizația Națiunilor Unite a reușit să obțină o legitimitate universală și de necontestat, asigurând un forum pentru cele 193 de state membre care cooperează, uneori cu mai mult succes, alteori cu mai puțin succes, pentru gestionarea tuturor temelor de relevanță globală.

Valoarea Cartei ONU, documentul fondator al organizației, și de la a cărei intrare în vigoare mâine celebrăm 75 ani și marcăm astfel Ziua Națiunilor Unite, a fost dovedită pe parcursul acestor ani prin contribuția majoră la securitatea și stabilitatea internațională, la dezvoltarea economică, la promovarea drepturilor omului, democrației și definirii statului de drept la nivel internațional.”

Totodată, Bogdan Aurescu a consacrat o atenție deosebită relevării prezenței României în cadrul forumului internațional care, începând cu momentul aderării sale în 1955, s-a manifestat ca un factor activ al păcii și cooperării multilaterale de-a lungul celor 65 de ani de apartenență la organizația mondială. În același context evocator ministrul de externe a marcat prezența românească în Societatea Națiunilor, a evocat contribuțiile majore ale lui Nicolae Titulescu la activitatea acesteia, precum și rolul precursor al lui V.V. Pella, prin inițiativele și proiectele sale, la instituirea unei jurisdicții penale internaționale. O idee majoră exprimată în acest cadru a fost aceea a nevoii susținerii poziției și demersurilor României în cadrul relațiilor internaționale de norme și ideile dreptului internațional, ilustrând aceasta cu succesul din fața Curții Internaționale de Justiție de la Haga a acțiunii de

delimitare a platoului continental de la Marea Neagră între România și Ucraina. „Am spus întotdeauna că dreptul internațional are o relevanță practică, pragmatică, pentru România, a arătat el în acest context. Pentru că, pentru un stat ca România – care este, la nivelul globului, un stat de talie medie –, dreptul internațional este cel mai bun instrument de maximizare a eforturilor de politică externă, de eficientizare a demersurilor noastre diplomatice. Prin folosirea instrumentelor dreptului internațional, prin folosirea instanțelor internaționale, putem atinge obiective pe care altfel nu le-am putut obține prin negocieri diplomatice sau prin alte metode de soluționare a diferendelor.”

Salutând această subliniere a ministrului român al afacerilor externe în intervenția sa introductivă, prof. univ. dr. Mircea Duțu, directorul ICJ, a arătat mai întâi că *Ziua de studii* româno-franceză, consacrată marcării centenarului juridic și celei de a 75-a aniversări a creării ONU, se înscrie continuării inițiativei Institutului susținută de universități și asociații profesionale și răspunde *Apelului* conferinței de la Galați din 2019 de reconstruire a școlii române de drept internațional public și elaborare a doctrinei naționale în materie. Din această perspectivă lucrările reuniunii și-au propus cu precădere să realizeze o evaluare dintr-o viziune centenară a ceea ce a însemnat pentru drept și istorie moștenirea tratatelor de pace de la Paris din 1919–1920, influența avută asupra dezvoltării multilateralismului, creării sistemului ONU și afirmării dreptului internațional ca unul al păcii și cooperării internaționale. Și aceasta întrucât „În privința reflecției juridico-politice românești, problema tratatelor de pace din 1919/1920 și moștenirea lor pentru drept și istorie rămân o chestiune deschisă cu mari provocări care necesită încă cercetări și evaluări în așteptarea concluziilor pe măsură. Situația are explicațiile ei ce nu pot fi ignorate și constituie în sine un subiect de meditație. Dacă în perioada interbelică tema a constituit o dimensiune majoră și o preocupare centrală în construirea doctrinei naționale de drept internațional public, după 1947 a intrat pentru început într-o eclipsă totală. Într-o primă perioadă, problemele consecințelor păcii de la Paris – deopotrivă cea din 1919–1920 și, respectiv, cea din 1946–1947 – pentru țările din «lagărul socialist» au fost puse sub tăcere, «înghețate». «Dezghețul» intervenit ulterior a însemnat pentru România apariția șantajului Moscovei, Basarabia-Trianon, și discuții la nivel politico-istoric și în plan preponderent bilateral cu evidente trimiteri revizioniste. După 1989 reaşezările teritoriale subregionale au fost percepute drept corecturi aduse aşezământului teritorial întemeiat pe principiul naționalităților, și acesta din urmă și-a dovedit iarăși soliditatea consecințelor.”

Potrivit aprecierilor sale preliminare „La 100 de ani depărtare în timp, datele concrete și semnificațiile problemei ne apar și mai clare. Conferința și tratatele sale erau chemate să regleze chestiunile aferente unui război devenit pentru prima dată

mondial, să instaureze o pace care se dorea durabilă, pe termen lung, generală și impusă, tot întâia oară, prin drept, sub forma unui mare proiect universal inspirat și promovat susținut de peste ocean și acceptat european. Viziunea juridicizată și dimensiunile de *pax americana* deveneau astfel proeminente. De aceea, construcția juridică a păcii a reprezentat un proces complicat care, în baza unei viziuni relativ unitare, structurată de cele «14 puncte» wilsoniene a generat un complex de tratate începând cu cel cu Germania (28 iunie 1919), continuând prin tratatele de la Saint-Germaine și Neuilly-sur-Seine cu Austria și, respectiv, Bulgaria din toamna lui 1919, cele din 1920 de la Trianon cu Ungaria și Sèvres cu Turcia și în cele din urmă cu cel de la Lausanne (1923). Wilson, Clemenceau, Lloyd George și Orlando au avut o sarcină grea și complicată, în rezolvarea căreia au ascultat și pe reprezentanții puterilor asociate și au ținut seama de părerile «armatei» de experți de tot felul, de la istorici, geografi, topografi, etnografi și, bineînțeles, de opiniile grupului numeros de juriști. Dialogul politico-militar s-a conjugat pentru prima dată și astfel atât de consistent cu cel științifico-cultural și a dobândit o expresie juridică specială. S-au instituit ori prefigurată astfel prin textele, spiritul și orientările generale ale documentelor de atunci bazele și liniile definitorii ale unei dezvoltări a dreptului și relațiilor internaționale care aveau să continue cu împliniri de etapă prin Carta de la San Francisco și înființarea ONU (1945), avansurile juridice și transformările fundamentale ce i-au urmat, momentele reorganizatoare din 1989 și perioada imediat următoare care au marcat victoria globalizării și până s-a ajuns la datele definitorii ale lumii de azi. Putem spune într-o apreciere generală că secolul scurs de atunci (1919–1920) până acum (2020) reprezintă, cel puțin din punct de vedere juridic, unul prin excelență al dreptului internațional și al organizării păcii și cooperării prin drept, iar moștenirea sa este una majoră pentru istoria contemporană. Pentru România desăvârșirea procesului de constituire a statului național unitar însemna participarea sa efectivă și relevantă la viața internațională, ca subiect de drept și destinatar al normelor acestuia, cristalizarea unei școli în domeniul de referință și structurarea unei doctrine naționale aferente.”

Programul *Zilei de studii* a cuprins două secțiuni, fiecare cu o comunicare generală și intervenții: I. *Conferința și tratatele de pace de la Paris din 1919/1920, etapă majoră a dreptului și instituționalizării relațiilor internaționale. Crearea Societății Națiunilor – Semnificația tratatelor de pace centenare pentru dezvoltarea dreptului și relațiilor internaționale* (prof. univ. dr. Mircea Duțu, director ICJ); II. *Rolul ONU în secolul 21 (menținerea păcii și a securității internaționale; marile provocări securitare: economice, spații, mediu, guvernarea și justiția internațională, drepturile omului) – De la Sistemul Versailles la Sistemul internațional contemporan* (prof. univ. dr. Vasile Pușcaș, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca).

Intervențiile pe aspecte definitorii ale tematicii generale abordate și substanțiale, cu un puternic aport creator, au aparținut și vizat: prof. dr. Christian Daudel, Universitatea „Jean Monnet” – Saint-Etienne (rolul Societății Națiunilor ca precursor al ONU), prof. dr. Radu Carp, Universitatea din București (probleme ale tratatului de pace și recunoașterii internaționale ale unirii Basarabiei cu România); prof. dr. Jean-Noël Grandhomme, Université de Lorraine (Nancy) (colaborarea interbelică franco-română pentru organizarea păcii); prof. dr. Alexandru Țiclea, președintele Asociației Române de Dreptul Muncii (crearea OIT și centenarul său); prof. dr. Dragoș Chilea, președintele Baroului Penal Internațional (Barcelona), dr. Gabriel Manu, Universitatea Ecologică din București (ONU și justiția internațională, rolul apărării în procesul internațional penal); prof. dr. Ovidiu Predescu, secretar general al Academiei de Științe Juridice din România (contribuția ONU la problematica și dezvoltarea dreptului internațional al drepturilor omului); conf. dr. Andrei Duțu-Buzura, SNSPA (acțiunea ONU pentru dezvoltarea dreptului internațional al mediului și afirmarea conceptului și practicilor dezvoltării durabile); prof. dr. Jean-Christophe Martin, Directeur de l'Institut de la Paix et du Développement, Université Côte d'Azur (unilateralism, regionalism și multilateralism în era globalizării); CP II dr. Tudor Avrigeanu (aspecte de filozofie juridică ale proiectului „păcii perpetue” în tratatele de pace centenare și Societatea Națiunilor).

Concluziile teoretice generale ale reușitei *Zile de studii* au fost sintetizate astfel de președintele conferinței, prof. dr. Mircea Duțu: „Conferința și tratatele de pace de la Paris de acum 100 de ani au reprezentat o experiență politico-diplomatică unică prin amploarea și diversitatea problemelor abordate și soluționate, precum și amprenta lăsată asupra mersului ulterior și progresului dreptului internațional și organizării/instituționalizării relațiilor internaționale. Ele au constituit factorul declanșator și momentul inițiator ale unui proces al cărui conținut și implicații aveau să se decanteze și exprime pe termen lung, de peste un secol, cu o primă etapă majoră imediat următoare unei a doua conflagrații mondiale, prin adoptarea Cartei constitutive a ONU în 1945. În mod semnificativ, în urmă cu 75 de ani, cele două componente ale proiectului anterior s-au disjuns în sensul că demersul pe fond, prin Cartă, de instituționalizare prin instituirea ONU și bazele juridice generale prin principiile statuate ale organizării păcii, au fost negociate parțial chiar înainte de terminarea războiului (ceea ce evidențiază primatul ideatic și al conținutului), și stabilite în 1945 imediat după armistițiul oficial de la 9 mai, iar conferința și tratatele aferente încheierii conflictului și a condițiilor de pace ca atare, desfășurată tot la Paris, s-au derulat separat în perioada 1946–1947. Până atunci un product civilizațional și factor de regularizare a raporturilor internaționale eminamente

europene dreptul internațional a devenit astfel mondial, transgresând major spre celelalte regiuni geografice și problemele lor.

Din punct de vedere tehnico-juridic logica necesară atingerii rapide a celor două obiective definitorii a impus opțiunea pentru ansamblul convențional la o arhitectură juridică de compromis, oarecum eclectică, mixtă, dar nu lipsită de o anumită coerență și corelare adecvată. Asocierea specială între regulile de conținut și progres ale dreptului internațional și aplicațiile la situațiile concrete aferente consecințelor războiului și încheierii păcii, care își găseau pentru prima dată o anumită corespondență și compatibilitate într-o ecuație impusă de datele realităților obiective, au fost favorabile avansului dreptului și progresului valorilor păcii și cooperării internaționale constructive. La nivelul avansului de conținut s-au înregistrat progrese și inovații în privința mai multor instituții, reguli generale și principii juridice și în planul practicilor diplomatice, în frunte cu principiul naționalităților, dreptul la autodeterminare al națiunilor și statul național ca subiect primordial de drept și al relațiilor internaționale.

Nu în ultimul rând a fost vorba de o operă juridică remarcabilă, rămasă singulară până acum ca amploare, complexitate și consecințe. Făuritorii ei au trebuit să valorifice evoluțiile de până atunci în materie și, printr-o substanțială operațiune de codificare creatoare, să le exprime în textele convenționale adoptate, în cadrul unui efort major de aplicare și adecvare la exigențele noilor condiții istorice, ce presupune inovare și avansuri importante, în cadrul unei noi viziuni, a reclama continuarea prin promovare consecventă și dezvoltare permanentă. Semnificativ rămâne în această privință proiectul idealist al „păcii perpetue”, apărut ca o idee în „Secolul luminilor” și degajat cu putere în lucrările celor două conferințe de pace de la Haga din 1899 și 1907, înainte de a se exprima politico-juridic în sistemul normativ-instituțional născut la încheierea „marelui război”. Instituționalizarea relațiilor internaționale, ca „tehnică” a coexistenței pașnice și cooperării active, a devenit astăzi o realitate majoră, iar experiența Societății Națiunilor, departe de a rămâne un „simbol al neputinței”, a reprezentat o veritabilă speranță care a condus la crearea ONU (în 1945) și constituie, în secolul 21, încrederea că un multilateralism puternic este capabil să reglementeze pragmatic și eficient conflictele internaționale. Nu mai puțin inedită și creatoare s-a dovedit conlucrarea între „armatele” de juriști și alți specialiști (militari, economiști, geografi, topografi, antropologi istorici etc.) implicați ca experți în stabilirea și justificarea noilor frontiere sau evaluarea despăgubirilor reclamate.

În privința României, toate aceste evoluții ale dreptului internațional au favorizat avântul creșterii interne a națiunii române în constituirea și desăvârșirea statului național unitar.

Poate că pentru fiecare țară există unul sau mai multe tratate internaționale care au însemnat ceva în istoria sa. Pentru români cele de acum un secol au reprezentat recunoașterea juridico-internațională a punctului culminant de dezvoltare statală a națiunii române, inițiate și desfășurate constant sub semnul dreptului și în temeiul principiului naționalităților și autodeterminării popoarelor. Din această perspectivă, experiența românească constituie una singulară, cu valoare de exemplu în dreptul comparat și rămasă ca simbol în istoria națională și europeană.”

Lucrările *Zilei de studii* – comunicări și intervenții – urmează a face obiectul unui volum bilingv – în română și franceză – care va fi publicat ulterior.

Luând cuvântul la încheierea lucrărilor reuniunii, prof. dr. Florin Tudor, de la UGAL, a subliniat istoricul colaborării cu ICJ în domeniul științelor juridice, proiectele realizate în acest context și dorința continuării conlucrării bilaterale prin promovarea a noi inițiative științifice în materie.

Mircea M. Duțu-Buzura

